

P.B.

UBA P.B. 2099

dag

REDEKUNDIG ONTLEDEN.

KORTE HANDLEIDING

TOT HET

REDEKUNDIG ONTLEDEN

VAN

VOORSTELLEN EN VOLZINNEN;

DOOR

J. van Schreven.

VIJFDE DRUK.

MET AANTEEKENINGEN.

DEVENTER,

A. J. VAN DEN SIGTENHORST.

VOORWOORD.

Het werkje van wijlen den Heer VAN SCHREVEN was langen tijd bijna de eenigste Handleiding die er voor het redkundig ontleden bestond. Nu is dat niet meer aldus; vele Handleidingen, die wederom door andere werden vervangen, zijn er sedert dien tijd geschreven, maar bij al deze nieuwe Handleidingen bleef die van VAN SCHREVEN een goed debiet behouden en wordt zij nog door velen gezocht. Daarom besloot ik na den verkoop der laatste oplage tot een nieuwen druk, dien ik den beoefenaars van 't redkundig ontleden welwillend aanbied, met den wensch, dat het werk van VAN SCHREVEN ook in den tegenwoordigen tijd een deel van zijn vroegeren roem mag behouden.

De Uitgever.

I N H O U D.

I N L E I D I N G.

§	1. Gewaarwording, denkvermogen, denkbeeld	bl.	1.
”	2. Oordeel, voorstel	”	2.
”	3. Besluit of gevolgtrekking	”	”
”	4. Volzin, rede, redekunde.	”	”
”	5. Hoe eene rede wel te verstaan	”	3.
”	6. Wat ontleden is (taal- en redekundig)	”	”
”	7. Nadere ontwikkeling van het redekundig ontleden.	”	”
”	8. Nut van het redekundig ontleden	”	4.
”	9. Orde van behandeling	”	”

E E R S T E H O O F D S T U K.

O V E R D E E N K E L V O U D I G E V O O R S T E L L E N.

§	1. Wat een enkelvoudig voorstel is	bl.	5.
”	2. Voornaamste deelen van een enkelvoudig voorstel	”	”
”	3.	”	”
”	4. } Over het onderwerp	”	”
”	5. }	”	”
”	6. }	”	”
”	7. }	”	”
”	8. } Over het gezegde	”	7.
”	9. }	”	”
”	10. }	”	”
”	11. } Over bevestigende en ontkennende gezegden	”	9.
”	12. }	”	”
”	13. }	”	”
”	14. } Over het koppelwoord	”	11.
”	15. }	”	”
”	16. } Over het woord zijn, verbonden met <i>kunnen</i> , <i>mogen</i> ,	”	”
”	17. } <i>moeten</i> , enz.	”	13.
”	18. }	”	”
”	19. } Over het voorwerp	”	15.
”	20. }	”	”

I N H O U D.

§	21. Over de verandering van voorwerp in onderwerp, lijdende voorstellen	bl.	15.
”	22. }	”	”
”	23. }	”	”
”	24. }	”	”
”	25. } Over de bepalingen	”	16.
”	26. }	”	”
”	27. }	”	”
”	28. }	”	”
”	29. Over de zoogenoemde versierde voorstellen	”	19.
”	30. Over de zamenvattende denkbeelden	”	”
”	31. Over de tusschenwerpsels.	”	20.
”	32. Verdeeling der enkelvoudige voorstellen	”	”
”	33. Ontlede voorbeelden	bl. 20 tot	32.

T W E E D E H O O F D S T U K.

O V E R D E V E E L V O U D I G E V O O R S T E L L E N.

§	1. Wat veelvoudige voorstellen zijn	bl.	33.
”	2. Over het onderscheid tusschen enkelvoudige-, veelvoudige- en zamengestelde voorstellen	”	”
”	3. Over de voegwoorden	”	”
”	4. Aanmerking over de veelvoudige voorstellen.	”	”
”	5. Over de verbinding van twee of meer rededeelen	”	34.
”	6. Voorstellen, die zamengestelde denkbeelden bevatten	”	35.
”	7. Aanmerking over de verbinding van twee of meer rededeelen	”	”
”	8. Over voorstellen, die niet als veelvoudig behooren beschouwd te worden	”	36.
”	9. Verdeeling der veelvoudige voorstellen	”	”
”	10. } Over de ontleding van veelvoudige voorstellen	”	”
”	11. }	”	”
”	12. Ontlede voorbeelden	bl. 37 tot	47.

D E R D E H O O F D S T U K.

O V E R D E Z A M E N G E S T E L D E V O O R S T E L L E N.

§	1. Wat zamengestelde voorstellen zijn	bl.	48.
”	2. Verdeeling der zamengestelde voorstellen.	”	”
”	3. } Over de vorming der zamengestelde voorstellen door	”	”
”	4. } voegwoorden	”	”
”	5. }	”	”
”	6. }	”	”
”	7. Over de onderlinge afhankelijkheid van de deelen der zamengestelde voorstellen	”	50.

§ 8.	Over het ondergeschikte voorstel in enig zamengesteld voorstel	bl. 50.
„ 9.	Over het ontleden der zamengestelde voorstellen, die door voegwoorden gevormd zijn	„ 51.
„ 10.	Over de zamengestelde voorstellen, die door uitbreiding ontstaan	„ „
„ 11.	} Over de tusschen- of uitbreidende voorstellen	„ „
„ 12.		
„ 13.		
„ 14.		
„ 15.	} Over onvolledige tusschenvoorstellen	„ 53.
„ 16.		
„ 17.	} Over voorstellen met de onbepalende wijs der werkwoorden	„ 55.
„ 18.		
„ 19.	} Over zamengestelde voorstellen, die meer dan één tusschenvoorstel bevatten	„ 57.
„ 20.		
„ 21.	Over zamengestelde voorstellen met onvolledige hoofdvorstellen	„ „
„ 22.	} Over het ontleden der zamengestelde voorstellen, door uitbreiding ontstaan	„ 57.
„ 23.		
„ 24.	Ontlede voorbeelden	bl. 58 tot 74.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE ENKELVOUDIGE EN ZAMENGESTELDE VOLZINNEN.

§ 1.	Wat een volzin is	bl. 75.
„ 2.	Waaruit een volzin kan bestaan	„ „
„ 3.	Verdeeling der volzinnen	„ „
„ 4.	Onderscheiding der volzinnen ten opzichte van den vorm.	„ „
„ 5.	Onderscheiding der volzinnen ten opzichte van de stof.	„ 76.
„ 6.	} Over de enkelvoudige volzinnen	„ „
„ 7.		
„ 8.		
„ 9.	} Over het ontleden der enkelvoudige volzinnen	„ 77.
„ 10.		
„ 11.	} Over de zamengestelde volzinnen	„ 78.
„ 12.		
„ 13.	} Over de voor- en nazindeelen	„ „
„ 14.		
„ 15.	} Over de betrekkelijke en volstrekte nazindeelen	„ „
„ 16.		
„ 17.	} Over het ontbinden der zamengestelde volzinnen	„ 79.
„ 18.		
„ 19.	} Over het ontbinden eener rede	„ „
„ 20.		
„ 21.	} Over het ontbinden van dichtstukken	„ „
„ 22.		
„ 23.	Ontlede voorbeelden	bl. 80 tot 102.
AANTEBEKENINGEN		bl. 103 tot 128.

KORTE HANDLEIDING

TOT HET

REDEKUNDIG ONTLEDEN

VAN

VOORSTELLEN EN VOLZINNEN.

I N L E I D I N G.

§ 1. Door onze uitwendige zinnen, die verschillende deelen van ons ligchaam tot hunne werktuigen hebben, ontvangt onze ziel zekere indrukken van de ons omringende voorwerpen; — door onzen inwendigen zin, welke datgene gewaar wordt, hetwelk in ons zelven omgaat, krijgen wij de indrukken van de verschillende werkingen, toestanden, wijzigingen enz. der ziel zelve, zoo als van smart, genoegen, begeerte, ingenomenheid, afkeer en andere. Deze indrukken kunnen weder opgewekt worden door de verbeeldingskracht, waardoor de ziel zich te voren waargenomene voorwerpen op nieuw kan voorstellen, ofschoon ze niet tegenwoordig zijn, of iets, het zij waar of onwaar, aan eene zaak kan toevoegen of verdichten. — Het vermogen van onze ziel, waardoor zij bewustheid heeft van die ontvangene indrukken, noemt men dat der gewaarwording of voorstelling, en dat, waardoor zij zich met zoodanige gewaarwording of voorstelling bezig houdt en uit de enkele deelen een geheel vormt, het denkvermogen. Zulk een door dit

vermogen gevormd geheel noemt men denkbeeld, dat is een beeld of eene voorstelling in de ziel van eenen persoon of eene zaak, die buiten haar bestaat of bestaan kan, en aan welke nog niets toegekend of ontzegd wordt (*).

§ 2. Wanneer wij twee of meer denkbeelden onmiddellijk in betrekking tot elkander zamenvoegen of van elkander scheiden, of wanneer wij aan eenig denkbeeld een ander toekennen of ontzeggen, vormen wij een oordeel, hetwelk, door woorden uitgedrukt zijnde, een voorstel wordt genoemd. De oordeelen kunnen dus of bevestigend of ontkennend zijn. Een oordeel is bevestigend, wanneer men de denkbeelden, die men in betrekking tot elkander beschouwt, zamenvoegt, of het eene denkbeeld aan het andere toekent, b. v.: het denkbeeld *vruchtbaar* aan het denkbeeld *boom* toekennende, ontstaat het bevestigend oordeel: *de boom is vruchtbaar*. Een oordeel is ontkennend, wanneer men twee of meer denkbeelden van elkander scheidt, of het eene denkbeeld aan het andere ontzegt, b. v.: de denkbeelden *vierkant* en *cirkel* tot elkander in betrekking beschouwende, ontzegt men het eerste aan het laatste, en vormt het ontkennend oordeel: *een cirkel is niet vierkant* (†).

§ 3. Wanneer wij uit twee reeds gevormde oordeelen, overeenkomstig daarin voorkomende bepalingen, een derde oordeel afleiden, dan wordt het laatste oordeel besluit of gevolgtrekking genoemd, b. v. *alle wetenschappen zijn nuttig; de taalkunde is eene wetenschap: dus is de taalkunde nuttig* (§). De besluiten zijn of bevestigend of ontkennend (*).

§ 4. Een enkel door woorden uitgedrukt oordeel vormt somtijds eenen volzin of eenen volkomenen zin, dat is, eene volledige voorstelling of uitdrukking van ons oordeel; doch meestal bestaat een volzin uit twee of meer voorstellen, die op elkander eene zekere betrekking hebben. — Door eene geregelde bijeenvoeging van eenige volzinnen, waardoor wij onze denkbeelden, oordeelen en besluiten in eene goede orde aan anderen mededeelen, ontstaat eene voordragt, die men rede noemt. — Eene verzameling van algemeene waarheden, die, aan elkander verbonden en ondergeschikt, betrekking hebben op de rede, of

(*) Zie aant. 1. (†) Zie aant. 2. (§) Zie aant. 3. (*) Zie aant. 4.

waarvan de rede het voorwerp is, maakt de wetenschap uit, die redeskunde (logica) genoemd wordt (*).

§ 5. Om eene rede wel te verstaan of te begrijpen, behooren wij ons haar in al de bijzondere deelen, waaruit zij is zamengesteld, te kunnen voorstellen; ook moeten wij daartoe de betrekking, waarin de afzonderlijke denkbeelden tot elkander staan, naauwkeurig opsporen. Dit nu geschiedt door het redeskundig ontleden, of het ontbinden van eene rede, overeenkomstig de regelen der redeskunde (†).

§ 6. Ontleden of ontbinden is, in het algemeen, het scheiden van een zamengesteld geheel in zijne enkele bestanddeelen, of de voorstelling der deelen, waaruit een geheel is zamengesteld. Spreekt men van het ontleden of ontbinden eener taal, dan verstaat men daardoor de voorstelling of opnoeming der enkele bestanddeelen, waaruit een voorstel, een volzin of eene rede gevormd is. Deze voorstelling of opnoeming kan op tweederlei wijze, of taal- of redeskundig, geschieden. Taalkundig ontleden is de voorstelling en benoeming der enkele woorden, waaruit een voorstel of een volzin bestaat, met vermelding van al die bijzonderheden, welke volgens de regelen der spraakkunst, bij de onderscheidene soorten van woorden of taaldeelcn behooren opgemerkt te worden. Redeskundig ontleden noemt men de scheiding, voorstelling en benoeming der door woorden voorgestelde denkbeelden met hunne bepalingen, waaruit eene rede, een volzin of een voorstel gevormd is.

§ 7. Dit redeskundig ontleden bestaat

a.) uit de zakelijke ontbinding eener rede, of de aanwijzing der onderscheidene volzinnen, die daarin begrepen zijn; met bijvoeging tevens van de betrekking, waarin de eene volzin tot den anderen staat;

b.) uit de ontbinding der enkelvoudige en zamengestelde volzinnen, of hoofddeelen eener rede, in de enkele voorstellen, of de door woorden uitgedrukte oordeelen, die daarin liggen opgesloten; met aanwijzing tevens van het hoofdvorstel en het doel van elk tusschen- of bijgevoegd voorstel, of van de betrekking, waarin de onderscheidene voorstellen tot elkander staan;

c.) uit de nadere ontbinding van ieder voorstel of de aanwijzing en

(*) Zie aant. 5.

(†) Zie aant. 6.

benoeming van zijne afzonderlijke deelen; met de vermelding tevens van de rededeelen, waartoe iedere bepaling, in eenig voorstel voorkomende, behoort.

§ 8. Dit redekundig ontleden is zeer belangrijk en behoort een deel uit te maken van het onderwijs, dat men aan de jeugd op de lagere scholen geeft: immers, het dient tot ontwikkeling, oefening en veredeling des verstands; tot het wel verstaan van hetgeen men van een goed redenaar hoort; tot het regt begrijpen van hetgeen men leest, inzonderheid van dichtstukken; tot oefening in eenen duidelijken en juisten schrijfstijl; tot het bevorderen eener zuivere toepassing van sommige regelen onzer schoone moedertaal, en het juiste plaatsen der scheid- en zinteekens (*).

§ 9. Zal men in het onderwijs van dit redekundig ontleden wel slagen, dan moet men hierin, even als in de behandeling van veel andere onderwerpen, met het eenvoudigste en gemakkelijkste aanvangen, en langzaam en geregeld tot het zamengestelde en meer moeilijke overgaan. Dit doende, zal men het *redkundig ontleden* zeer gevoegelijk in vier hoofdafdeelingen kunnen splitsen. De eerste afdeeling zal dan de behandeling der enkelvoudige, de tweede, die der veelvoudige, de derde, die der zamengestelde voorstellen, en de vierde de behandeling der enkelvoudige zamengestelde volzinnen moeten bevatten.

Overeenkomstig met deze opgave, is dan ook dit werkje in vier hoofdstukken verdeeld.

(*) Zie aant. 7.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ENKELVOUDIGE VOORSTELLEN.

§ 1. Een door woorden uitgedrukt oordeel noemt men een voorstel, gelijk reeds gezegd is (*). Wanneer in zulk een voorstel het onderwerp, gezegde, voorwerp en de bepalingen, zoo deze er in gevonden worden, elk door één rededeel worden uitgedrukt, of wanneer ieder rededeel slechts één denkbeeld bevat, en het voorstel derhalve niet in twee of meer andere voorstellen te ontbinden is, heet het een enkelvoudig voorstel, b. v. *de vrucht is rijp; het kind leert de les; de boom bloeit fraai.*

§ 2. In zulk een voorstel komen ten minste drie rededeelen voor, of liggen althans daarin opgesloten:

a.) dat, hetwelk de personen of zaken, aan welke gedacht, of van welke iets gezegd, bevestigd of ontkend wordt, uitdrukt en het onderwerp heet;

b.) dat, hetwelk te kennen geeft, wat van het onderwerp gedacht, gezegd, bevestigd of ontkend wordt, en den naam van gezegde draagt;

c.) dat, hetwelk dient, om, zoo als men gewoonlijk stelt, het onderwerp met het gezegde te verbinden, en koppelwoord genoemd wordt (†).

§ 3. Het onderwerp in een voorstel is dat denkbeeld, hetwelk de personen of zaken bevat, die iets doen, of van welke iets gezegd, bevestigd of ontkend wordt, b. v. *de landman graaft, de kinderen zingen; de man is deugdzaam; het leeren is nuttig; de boom wordt groot; het huis wordt gebouwd; de pen ligt op de tafel; de man sterft; de tafel is niet hoog; de visch kan niet vliegen, enz.,*

(*) Zie § 2, bl. 2.

(†) Zie § 14.

§ 4. Uit de gegevene bepaling van het onderwerp en de daarbij gevoegde voorbeelden blijkt, dat aan het woord, hetwelk een onderwerp aanwijst, een in de spraakkunst dus genoemde eerste naamval wordt toegekend, en het dus eenen persoon of eene zaak voorstelt als werkende of zich in zekeren toestand bevindende. Deze bepaling sluit echter niet in zich, dat altijd door die naamwoorden, welke in den genoemden naamval staan, een onderwerp wordt aangeduid; voorbeelden, waaruit het tegendeel blijkt, vindt men § 8, *a* en *b*, en § 23, *b* en *c*.

§ 5. Het onderwerp in eenig voorstel kan soms twee of meer afzonderlijke denkbeelden bevatten, die echter zoodanig met elkander en met het gezegde en deszelfs bepalingen vereenigd zijn, dat elk deel van het zamengestelde onderwerp op zich zelf niet bij het gezegde en de bepalingen kan gevoegd worden, en het voorstel, waarin zoodanig onderwerp voorkomt, derhalve niet in twee of meer andere voorstellen te ontbinden is, b. v.: *David en Jonathan waren elkanders grootste vrienden; water en olie kunnen zich niet met elkander vereenigen; liefde, haat en nijd kunnen in eene verstandige ziel niet gelijktijdig heerschen.* In den gemeenzamen toon en in spreekwoorden heeft dit niet alleen met naamwoorden, maar ook met andere rededeelen plaats, b. v.: *boven en onder verschill veel; op en af geeft geen voordeel.* Zoodanige voorstellen behooren dus, ofschoon ook het onderwerp meer dan één denkbeeld bevat, onder de enkelvoudige gerangschikt te worden.

§ 6. Soms wordt het onderwerp uitgedrukt door meer afzonderlijke woorden, die men in de gewone spraakkunst onder verschillende soorten rangschikt, en dit heeft inzonderheid dan plaats, wanneer de onbepalende wijs der werkwoorden zonder lidwoorden wordt gebezigd, b. v.: *zijne naasten te beminnen als zich zelven is de plicht van elken Christen; reeds in de dagen der jeugd aan den liefderijken en weldadigen Schepper te gedenken is eene hoogst belangrijke les van den wijzen Salomo; zich vlijtig oefenen is noodzakelijk; geene gelegenheid te verzuimen tot ontwikkeling van de verstandelijke vermogens der kinderen is de plicht van alle ouders en onderwijzers (*).*

(*) Zie aant. 8.

§ 7. In sommige voorstellen wordt het onderwerp verzwegen; dit geschiedt vooral dan, wanneer het gezegde een werkwoord is, hetwelk in de gebiedende wijs voorkomt: *leer uwe les; betracht uwen plicht; vreest God; houdt zijne geboden.* Bij de ontleding kan men dergelijke voorstellen aldus schrijven: *leer (gij) uwe les; betracht (gij) uwen plicht; vreest (gij) God; houdt (gij) zijne geboden.* Deze verzwijging van het onderwerp heeft in zamengestelde voorstellen dikwijls plaats; doch hierover wordt in het derde hoofdstuk nader gesproken.

§ 8. Alles, wat van een onderwerp gedacht of geoordeeld, bevestigd of ontkend wordt, heet het gezegde. Een gezegde kan dus uitgedrukt worden

a.) door een zelfstandig naamwoord, als: *wij zijn menschen; de Ruiter was een held; Socrates was een wijsgeer;*

b.) door een voornaamwoord, hetwelk de plaats van een zelfstandig naamwoord vervangt, als: *hij is diegene, van wien enz.; zijt gij mijn vriend? ik ben het;*

c.) door een zelfstandig naamwoord, dat, van een werkwoord afgeleid, de dadelijke werking van het onderwerp beteekent of den toestand van hetzelfde uitdrukt, en, door een voorzetsel beheerscht wordende, in den vierden naamval staat, als: *het rad is altijd in beweging; het paard was gisteren op den loop; het werktuig is reeds aan den gang; het schip was in snelle vaart; de paarden zijn aan het hollen; de zee was gisteren onstuimig, maar is nu in rust (*);*

d.) door een bijvoegelijk naamwoord, achter het zelfstandige, dat het onderwerp uitdrukt, en door het woord *zijn* daarvan afgescheiden, als: *de boom is groot; het huis is fraai; Aristides was rechtvaardig; de berigten zijn belangrijk;*

d) door een zelfstandig naamwoord, voorafgegaan door het voorzetsel *van*, en dan met dat voorzetsel de plaats van een bijvoegelijk naamwoord vervangende, als: *de zaak is van belang; die opmerking is van gewigt; dat werktuig is van nut; dit bewijs is van kracht (†);*

f.) door een werkwoord, als: *wij schrijven; zij spreken; de kinderen zingen; hij slaapt;*

(*) Zie aant. 9. (†) Zie aant. 10.

g.) door de onbepalende wijs eens werkwoords, gebezigd met het koppelwoord, en dienende, om zekeren toestand aan te duiden, waarin het onderwerp zich bevindt of waarin men het beschouwt, als: *de man is te beklagen; de zaak is te betreuren; de geschillen zijn te vereffenen; de som is niet te noemen* (*).

§ 9. Een gezegde kan, even als een onderwerp, somtijds twee of meer denkbeelden bevatten, die in een voorstel zoodanig voorkomen, dat elk dezer denkbeelden afzonderlijk niet bij het onderwerp en de bepalingen kan gevoegd worden, b. v.: *de landman kan niet gelijktijdig zaaijen en oogsten; de rechtvaardige prijst en laakt dezelfde zaak niet; de zeven kleuren van den regenboog zijn violet, purper, blaauw, groen, geel, oranje en rood*. Deze en dergelijke voorstellen kunnen niet in twee of meer andere ontbonden worden en behooren, dus ook tot de enkelvoudige, ofschoon het gezegde uit twee of meer afzonderlijke denkbeelden is zamengesteld.

§ 10. Wanneer twee werkwoorden bij elkander of in hetzelfde voorstel zoodanig gebezigd worden, dat het eene zekere omstandigheid of wijziging uitdrukt van de handeling of den toestand, die door het andere, dat eigenlijk het hoofddenkbeeld van het gezegde bevat, wordt voorgesteld, en dus beide, als ware het, ééne handeling aanduiden, dan worden zij te zamen als één rededeel en dus als één gezegde beschouwd: *wij moeten zingen; zij kunnen schrijven; wij helpen dragen* (†).

Op gelijke wijze dient men te handelen, wanneer twee onzijdige, of twee bedrijvende werkwoorden, of één bedrijvend en één onzijdig, met elkander verbonden, voorkomen, b. v.: *ik zit te beven; hij ligt te sterven; zij beginnen te zingen; wij zoeken te troosten; hij beproeft te gaan; gij begeert te rusten; ik durf niet spreken* (§).

Worden drie werkwoorden in zoodanige betrekking tot elkander gebezigd, dan behoort men op dezelfde wijze te handelen, b. v.: *ik kan helpen dragen; hij mag leeren zingen; wij mogen de hoop blijven koesteren; ik wil hem zoeken te troosten*. — Het spreekt van zelf, dat dit ook dan plaats heeft, wanneer men

(*) Zie aant. 11. (†) Zie aant. 12. (§) Zie aant. 13.

die woorden, welke in de spraakkunst *hulpwoorden* of *hulpwerkwoorden* genoemd worden, in vereeniging met andere werkwoorden of deelwoorden bezigt, als: *ik heb gesproken; zij hadden gewandeld; gij zult geslapen hebben; wij worden bemind; gij zult geprezen worden; hij is onderwezen geworden*.

Van deze soort van voorstellen zijn de volgende onderscheiden, *ik zag mijnen vriend sterven; hij hoort den hond huilen; ik zag hem zijnen broeder omhelzen; wij hoorden hem zijnen knecht berispen*. Deze en dergelijke voorstellen behooren eigenlijk tot de zamengestelde, en zullen in het derde hoofdstuk worden behandeld.

§ 11. Wanneer het gezegde een denkbeeld uitdrukt, dat aan het onderwerp wordt toegekend, dan noemt men het een bevestigend gezegde: *de Aarde is rond; de Zon geeft licht*. Geeft het gezegde een denkbeeld te kennen, dat aan het onderwerp ontzegd wordt, dan draagt het den naam van ontkennend gezegde. Deze ontkenning geschiedt doorgaans door het woord niet: *de berg is niet hoog; de boom was niet vruchtbaar*. Dit heeft echter niet altijd plaats; men bedient zich ook te dezen opzichte van het woord geen, als: *Klaas was geen held; Socrates was geen Christen*.

Het zal naauwelijks herinnering behoeven, dat de woorden *niet* en *geen* niet altijd aan de gezegden, waarbij zij gevoegd worden, eene ontkenkende beteekenis geven, maar ook somtijds dienen, om den zin der bevestigende gezegden te versterken, b. v.: *Was de Ruiter niet een groot held? Hoe moedig was hij niet in den strijd! Hoe nederig bleef hij niet bij al zijne overwinningen! Hoeveel moeite heeft het hem niet gekost, om zijn doel te bereiken! Zonde hij niet gelukkiger geweest zijn, indien hij bedachtzaam gehandeld hadde? Was Salomo geen wijs koning? Is de deugd geene bron van waar geluk?* — In deze en soortgelijke voorstellen heeft dus het gezegde, ofschoon met de ontkenkende woorden *niet* en *geen* verbonden, geenen ontkennenden, maar eenen bevestigenden zin.

Men treft somtijds voorstellen aan, waarin, met eene of meer bepalingen, ook het ontkenkende *niet* voorkomt, en wel op zoodanig eene wijze, dat het niet strekt, om het denkbeeld, door het gezegde uitge-

drukt, aan het onderwerp te ontzeggen, maar gebezigd wordt als eene ontkenneude bepaling van eene andere bepaling, in het voorstel voorkomende, b. v.: *de Zon gaat niet altijd in het oosten op; niet in rijkdom of eer kan de mensch zijn geluk vinden; niet overal groeit de kaneelboom*. Zulke voorstellen kan men regtstreeks onder de ontkenneude rangschikken, omdat het denkbeeld, door het gezegde, daarin voorkomende, uitgedrukt, geenszins aan het onderwerp ontzegd, maar wel toegekend wordt. Immers men ontkent niet, dat de Zon opgaat, zelfs niet, dat zij in het oosten opgaat, maar alleen dat zij altijd in het oosten opgaat; derhalve behoort de ontkenning niet bij de bepaling *altijd*; geenszins bij het gezegde *opgaat* (*).

Wanneer twee of meer denkbeelden met elkander verbonden en aan het onderwerp ontzegd worden, bezigt men ter uitdrukking dier ontkenning ook het woord noch: *Dirk las noch schreef; wij hebben gegeten noch gedronken; het heeft noch geregend noch gesneeuwd noch gehageld*. Deze laatste voorstellen behooren eigenlijk niet tot de enkelvoudige en zullen in het tweede hoofdstuk meer uitvoerig behandeld worden.

In sommige voorstellen ligt de ontkenning opgesloten in het woord, dat of het onderwerp of het voorwerp of eene bepaling aanduidt, b. v.: *niemand heeft het gezien; men mag niemand beleedigen; hij heeft het nooit gedaan*.

§ 12. Wanneer het onscheidbare voorzetsel *on* (†) voor de uitdrukking eener eigenschap of hoedanigheid, door een bevestigend gezegde aangeduid, wordt gevoegd, krijgt daardoor dit gezegde eene ontkenneude beteekenis, en het bevestigende voorstel, waarin zulks geschiedt, verandert in een ontkenneud, b. v.: *Piet is onbeleefd; Klaas is ongedienstig; die grond is onvruchtbaar*; beteekenende deze uitdrukkingen hetzelfde als: *Piet is niet beleefd; Klaas is niet gedienstig; die grond is niet vruchtbaar* (§). Wanneer echter zoodanige gezegden met het voorvoegsel *on*, het ontkenneude niet voor zich ontvangen, en er dus eene dubbele ontkenning plaats heeft, dan wordt de beteekenis van het gezegde weder stellig, ofschoon niet de volle kracht van een regelregt stellig gezegde bevattende, en het voorstel, waarin dit plaats

(*) Zie aant. 14. (†) Zie aant. 15. (§) Zie aant. 16.

heeft, kan niet meer onder de ontkenneude gerangschikt worden b. v.: *deze plaats is niet onbekoorlijk; die man is niet onwellevend* (*); welke uitdrukkingen nagenoeg hetzelfde te kennen geven als: *deze plaats is bekoorlijk; die man is wellevend*. — Ook zulke voorstellen, waarin het onscheidbare voorzetsel *wan*, dat *gebrek, behoefte* beteekent, met de uitdrukking van eene eigenschap of hoedanigheid, die het gezegde bevat, verbonden is, en door het ontkenneude niet voorafgegaan wordt, behooren, volgens de denkbeelden van sommigen, eigenlijk niet tot de ontkenneude, maar tot de bevestigende voorstellen, b. v.: *die houding is niet wanstaltig*, dat is: *die houding is goed*; — *hij is hem niet vangunstig*, dat is: *hij gunt hem wel iets*, enz..

§ 13. Soms treft men voorstellen aan, waarin het gezegde aan het onderwerp noch regtstreeks toegekend, noch ontzegd wordt, en welke uit dien hoofde evenmin tot de bevestigende als tot de ontkenneude kunnen gebracht worden. Tot de bedoelde voorstellen behooren die vragen, waarin het gezegde het denkbeeld bevat, naar hetwelk gevraagd wordt, als: *is hij een braaf mensch? zult gij vlijtig zijn? hebt gij het boek gelezen?* enz. Zulk een voorstel staat altijd in betrekking of tot een bevestigend of tot een ontkenneud, dat tot antwoord op het vragende moet dienen, en veelal opgesloten ligt in, of uitgedrukt wordt door de woorden *ja* of *neen*. Bij het ontbinden dient men echter deze enkele woorden tot geheele voorstellen te vormen of daarin te veranderen; b. v., op het vragende voorstel: *is hij een braaf mensch?* zal kunnen volgen *ja*, of *neen*; het eerste vervangt de plaats van het bevestigende voorstel: *hij is een braaf mensch*; het laatste bevat in zich het ontkenneude voorstel: *hij is geen braaf mensch*.

Zoodanige vragen, als de genoemde, die men dus noch onder de bevestigende, noch onder de ontkenneude voorstellen kan rangschikken, kunnen gevoegelijk tot eene afzonderlijke hoofdstuk gebracht worden, onder de benaming van vragende voorstellen, en onder deze derde hoofdstuk kan men, onzes inziens, dan ook zeer voegzaam alle andere vragen opnemen (†).

§ 14. Behalve de redden, welke het onderwerp en het gezegde

(*) Zie aant. 17. (†) Zie aant. 18.

uitdrukken, vindt men in vele voorstellen het woord zijn, dat koppelwoord genoemd wordt. Deze benoeming is echter niet eigenaardig; dewijl dit woord ter plaatste, waar aan hetzelfde die naam gegeven wordt, geene eigenlijke verbinding of koppeling der denkbeelden aanduidt, maar slechts een buigbare vorm is, die geen begrip of denkbeeld bevat, en alleen dient, om de uitdrukking van eenig denkbeeld, verbonden met de uitdrukking van een ander denkbeeld, als tegenwoordig, verleden of toekomstig voor te stellen, b. v.: *het kind is vrolijk; het kind was vrolijk; het kind is vrolijk geweest; het kind zal vrolijk zijn*, enz..

§ 15. Uit de gegevene bepalingen in de vorige § volgt:

a.) dat zijn het eenigste woord is, hetwelk men den naam van koppelwoord kan geven (*), en tevens, dat al de uitdrukkingen, welke door vervoeging in de onderscheidene wijzen en tijden van dit woord worden afgeleid en geen eigenlijk begrip of denkbeeld bevatten, koppelwoorden kunnen genoemd worden, als: *was, ben geweest, zal zijn, zal geweest zijn, ware, zoude zijn*, enz.;

b.) dat, ofschoon het woord zijn in de meeste voorstellen niet wordt uitgedrukt, het bestaan eener zaak of eens persoons in onze voorstelling een noodwendig vereischte is tot de voorstelling van alle werking of lijden, door eenig gezegde aangeduid, en men daarom kan stellen, dat het woord, hetwelk dit bestaan uitdrukt, schoon niet genoemd wordende, in alle voorstellen ligt opgesloten; zoodat men, b. v., in plaats van *de man gaat*, zoude kunnen zeggen: *de man is gaande* (†);

c.) dat dit woord zijn of is niet altijd als koppelwoord voorkomt, maar somtijds als een volkomen gezegde, somtijds als een deel van een gezegde wordt gebezigd.

Een volkomen gezegde is het,

1.) als het regstreeks de plaats bekleedt van *bestaan*, en dus het aanwezig eens persoons of eener zaak aanduidt, b. v.: *de kinderen zijn in de school; er is een God; zijn broeder is op zee; het zij 200*;

2.) als het in plaats van *beteekenen* wordt gebezigd, b. v.: *zege is overwinning; zegen is heil, geluk, voorspoed; de zeven schoone*

(*) Zie aant. 19. (†) Zie aant. 20.

koeijen zijn zeven jaren; in de verklaring van Farao's droom door Jozef;

3.) als het de plaats van *verbeelden* of *voorstellen* vervangt, b. v., wanneer men, van eene beeldenis sprekende, zegt: *dat is onze Koning; dat is de Ruiter; dat is Chassé*;

4.) als het eene gelijkheid van grootheden uitdrukt, en dus in de plaats komt van *maakt, bedraagt* of *is gelijk aan*, b. v.: *drie en twee is vijf, viermaal vijf is twintig, honderd centen zijn een gulden*;

5.) als het, met *van* gebezigd, in plaats komt van *behoort aan*, b. v.: *dit boek is van mij; dat huis is van mijnen broeder; die landerijen zijn van den koning*, enz. (*).

Zijn komt als *gedeeltelijk* gezegde voor in de volgende voorstellen: *de piramiden zijn van hout of steen; de kagchel is van ijzer; de tafel is van hout, de guldens zijn van zilver, maar de centen van koper; de Zon is aan de kimmen; de dag is ten einde; hij is aan den avond van zijn leven*, enz.. Deze uitdrukkingen toch beteekenen hetzelfde als: *de piramiden zijn gebouwd van hout of van steen; de kagchel is gemaakt van ijzer; de tafel is gemaakt van hout; de guldens zijn gemaakt van zilver, maar de centen van koper; de Zon is genaderd aan de kimmen; de dag is ten einde geloopt; hij is gekomen aan den avond van zijn leven*, enz. (†). Verkiest men zijn of is hier niet als *gedeeltelijk* gezegde te beschouwen, dan zal men het moeten nemen in den zin van *bestaan*, en dus als een volkomen gezegde behooren aan te merken, dat, onzes inziens, niet wel kan geschieden. Ook in de spreekwijze: *het is aan u te spelen*, maakt is een gedeelte van het gezegde uit, dewijl deze uitdrukking beteekent: *de beurt om te spelen is gekomen aan u*.

§ 16. Niet gemakkelijk schijnt het, met eenige zekerheid te bepalen, hoe dit zijn moet beschouwd worden, wanneer het, verbonden met *kunnen, mogen, moeten* enz. voorkomt, als: *het kan zijn, het kan zoo zijn, het mag zoo niet zijn; het moet juist zoo zijn*. Nemen wij aan, dat zijn hier de plaats bekleedt of van *bestaan* of van *gebeuren*, hetwelk in sommige gevallen althans zoude kunnen plaats hebben, en dat dit *bestaan* of *gebeuren* wordt gewijzigd door de uitdrukkingen,

(*) Zie aant. 21. (†) Zie aant. 22.

kan, mag, moet, gevende de eerste de mogelijkheid, de tweede de bevoegdheid, de vrijheid, de geoorlooftheid en de derde de noodzakelijkheid, de verplichting van een *zoo bestaan* of een *zoo gebeuren* te kunnen; dan zal men, onzes inziens, de uitdrukkingen *kan zijn, mag zijn, moet zijn* behooren te beschouwen als gewijzigde gezegden, en *zoo, juist zoo* als bepalingen van de gezegden (†).

§ 17. Niet minder moeilijk is het, te bepalen, welke benaming aan zijn, verbonden met *willen, kunnen, mogen, moeten*, behoort gegeven te worden, wanneer men die uitdrukkingen gebezigd vindt in voorstellen als de volgende: *het kind moet beleefd zijn; het mag vrolijk zijn; de man kan — wil — moet een held zijn*, waarin of een bijvoegelijk naamwoord, of, behalve de uitdrukking van het onderwerp, een zelfstandig naamwoord voorkomt. Houden wij onder het oog, dat het koppelwoord is of zijn gelijk wij gezegd hebben, dient, om de uitdrukking van eenig denkbeeld, verbonden met de uitdrukking van een ander denkbeeld, als tegenwoordig, verleden of toekomstig voor te stellen, en letten wij dan op het woord zijn in het voorstel: *het kind zal vrolijk zijn*, dan zien wij, dat hier zijn gewijzigd wordt door *zal*, om het denkbeeld *vrolijk*, in den toekomstigen tijd aan het denkbeeld *kind* verbonden, voor te stellen. Nemen wij nu aan, dat *zal zijn* een koppelwoord is, door eene omstandigheid van tijd gewijzigd, dan zal men op gelijken grond mogen vaststellen, dat in de voorstellen: *het kind moet beleefd zijn; het mag vrolijk zijn; de man kan — wil — moet een held zijn*, het koppelwoord eene wijziging ondergaat door de bijgevoegde uitdrukkingen *moet, mag, kan, wil*. De denkbeelden *beleefd* en *vrolijk* in de beide eerste voorstellen worden nog niet regtstreeks aan het kind toegekend: men oordeelt niet: *het kind is beleefd — vrolijk*; maar in het eerste wordt de noodzakelijkheid tot een *beleefd* zijn, — in het andere de bevoegdheid of de vrijheid tot een *vrolijk* zijn aangeduid. Evenmin wordt in het laatste voorbeeld het denkbeeld *held* dadelijk aan *den man* toegezegd; maar de geneigdheid, de geschiktheid, de noodzakelijkheid tot het zijn van een *held* wordt slechts uitgedrukt. — De overeenkomst in de wijzigingen van zijn door *zal, wil, mag, kan, moet* maakt het derhalve hoogst aannemelijk, dat de uitdrukkingen *wil*

(*) Zie aant. 23.

zijn, kan zijn, mag zijn, moet zijn hier als gewijzigde koppelwoorden, even als *zal zijn*, behooren beschouwd te worden. Neemt men dit aan, dan behouden de denkbeelden *vrolijk, vrolijk* en *held* hunne benaming van gezegde (*).

§ 18. Sommige voorstellen, die uit een onderwerp en een gezegde bestaan, zijn niet volkomen, indien deze begrippen niet nog met een ander denkbeeld verbonden worden, hetwelk eenen persoon of eene zaak bevat of voorstelt, waarop de handeling van het onderwerp, door het gezegde uitgedrukt, overgaat. Deze persoon of zaak heet het voorwerp der handeling of alleen het voorwerp: *Jan maakt eene teekening, de tuinman snoeit de boomen; gij hebt uwen plicht betracht*.

§ 19. Even als het onderwerp en gezegde, kan ook het voorwerp twee of meer denkbeelden bevatten, die met de andere deelen van het voorstel zoodanig zijn vereenigd, dat elk denkbeeld afzonderlijk niet met het onderwerp en gezegde kan verbonden worden, en derhalve het voorstel, dat zulk een zamengesteld voorwerp bevat, niet in twee of meer andere voorstellen te ontbinden is, b. v.: *deugd en ondeugd kan men niet te gelijk beminnen; de Schepper heeft het ligchaam en de ziel des menschen zeer naauw met elkander vereenigd; men schat goud en zilver niet op denzelfden prijs; de Romeinen verkozen Brutus en Collatinus tot hunne beide eerste consuls*.

§ 20. Soms wordt het denkbeeld, dat het voorwerp der handeling uitmaakt, voorgesteld of uitgedrukt door onderscheidene woorden, die de onbepalende wijs van eenig werkwoord bij zich hebben, b. v.: *Jezus heeft ons bevolen, onze naasten en zelfs onze vijanden lief te hebben*. Doch daar in zoodanige voorstellen de uitdrukking van het voorwerp der handeling eenige der voornaamste deelen van een ander voorstel (hier een gezegde en twee voorwerpen) in zich bevat, behooren zij tot de zamengestelde voorstellen gebracht te worden. — In het derde hoofdstuk wordt over deze soort van voorstellen nader behandeld.

§ 21. Het voorwerp uit eenig voorstel kan ook als onderwerp voorgesteld worden, door het voorstel in den *lijdenden vorm* over te

(*) Zie aant. 24.

brenge; alsdan gaat het onderwerp uit het *bedrijvende* voorstel tot een ander reedeel, (dat bepaling genoemd wordt, zie de zes volgende §§,) in het *lijdende* over, b. v.: *de teekening wordt gemaakt door Jan; de boomen worden gesnoeid door den tuinman; goud en silver worden niet op denzelfden prijs geschat; Brutus en Collatinus werden door de Romeinen tot hunne beide eerste consuls verkozen.*

§ 22. In vele voorstellen komen nog andere dan de reeds behandelde reedeelen voor, welke dienen, om het onderwerp of voorwerp nader aan te wijzen of te omschrijven, of om eene zekere omstandigheid der handeling van het onderwerp, door het gezegde uitgedrukt, ten opzichte van wijze, tijd, plaats, doel enz., aan te duiden. Zoodanige reedeelen worden bepalingen genoemd.

§ 23. Deze bepalingen zijn zeer veel en ook zeer onderscheiden. Om eene te groote uitvoerigheid te vermijden, volgt hier eene aanwijzing van slechts eenige der voornaamste van dezelve. Zij kunnen uitgedrukt worden

a.) door namen van personen of zaken, aan welke men in de spraakkunst eenen tweeden en derden alsmede eenen door voorzetsels geregeerd wordenden vierden naamval toekent: *de zoon des landmans beploegt den akker; de warmte der Zon koestert het aardrijk; een ring van goud is kostbaar; een snoer paarten heeft groote waarde; hij weidt eene kudde schapen; de onderwijzer geeft den leerling het boek; de vader onderwijst zijnen zoon de aardrijkskunde; de kinderen zijn in de school; wij wandelen om de stad; hij handelt volgens zijnen plicht* (*).

b.) door naanwoorden, welke men bezigt, om iemand aan te spreken, en die dus in den eersten naamval staan: *gij, Jan! hebt uwe lessen niet geleerd; gij, mijn vriend! hebt aanspraak op mijne achting; ik heb u, mijn heer! het geval verhaald; ik dank u, mijn God!* (†).

c.) door naamwoorden, welke dienen, om het onderwerp of voorwerp nader te omschrijven of aan te wijzen, of om hetzelfde van andere personen of zaken, die denzelfden naam dragen, te onderscheiden, als: *de Romein Cato zeide meermalen* enz.; *de wijsgeer Socrates had* enz.;

(*) Zie aant. 25. (†) Zie aant. 26.

d.) door bijvoegelijke naamwoorden, achter de zelfstandige geplaatst, om de personen, door de laatste uitgedrukt, nader te bepalen, als: *Jan de oude; Karel de groote; Willem de eerste*, enz.;

e.) door de onbepalende wijs der werkwoorden met een voorzetsel voor zich, b. v.: *ieder heeft zijne wijze van zien; hij bezit kracht van zeggen; hij heeft de gewoonte om te liegen* of *van te liegen; zij hebben lust om te spelen* of *tot spelen*, enz.;

f.) door woorden, welke dienen ter aanwijzing van den tijd *wanneer*, de plaats *waar* en de wijze *hoe* eene handeling of een lijden, door eenig gezegde uitgedrukt, plaats heeft, en in de gewone spraakkunst *bijwoorden* genoemd worden: *wij verblijden ons heden over die tijding; ik zal hem hier of elders ontmoeten; hij schrijft fraai; het kind slaapt gerust; de man wordt zeer geprezen.* Ook zulke *bijwoorden*, die voor of achter het onderwerp of voorwerp geplaatst worden, en dienen, om het van alle andere personen of zaken af te zonderen, zijn bepalingen, als: *de Godsdienst alleen geeft in alle omstandigheden dezes levens troost; de deugd alleen kan ons regt gelukkig maken; de ondeugd slechts maakt den mensch verachtelijk; ik heb hem alleen gezien* (*).

§ 24. Onder de bepalingen kan men ook zoodanige uitdrukkingen brengen, welke het doel of oogmerk eener handeling, door eenig gezegde uitgedrukt, aanwijzen, en bestaan uit de onbepalende wijs eens werkwoords, door het woord *om* in een onmiddellijk verband met het onderwerp gebracht, b. v.: *wij eten om te leven; wij moeten de deugd beminnen om gelukkig te worden.*

Het is echter, mijns inziens, verkieslijker zoodanige uitdrukkingen van het doel of oogmerk eener handeling, inzonderheid dan, wanneer zij meer uitgebreid zijn en de voornaamste deelen eens voorstels bevatten, niet onder de bepalingen te rangschikken, maar het voorstel, waarin zij voorkomen, als zamengesteld te beschouwen, b. v.: *wij moeten deugdzaam leven, om eens gelukkig te kunnen sterven, of opdat wij eens gelukkig sterven; hij is naar den Haag vertrokken, om den Koning zijne belangen te kunnen voordragen, of opdat hij den Koning zijne belan-*

(*) Zie aant. 27.

gen zoude kunnen voordragen. Doch over deze soort van voorstellen zal in het derde hoofdstuk nader gesproken worden.

§ 25. Een en hetzelfde onderwerp, voorwerp of gezegde kan somtijds meer dan ééne bepaling bij zich hebben, b. v.: *de beminnaar van Godsdienst en orde zoekt de vrede altijd en overal te bevorderen; ik heb den weldoener van mijnen broeder en mijne zuster gezien; mijn vriend vertrekt morgen met een rijtuig naar Amsterdam*. De voorstellen, waarin dit plaats heeft, behooren veelal eigenlijk niet tot de enkelvoudige. Diegene, bij welke dit het geval is, zoo als bij de twee eerstgenoemde in deze §, zullen in het tweede hoofdstuk nader behandeld worden.

§ 26. Er bestaan echter ook voorstellen, waarin twee of meer bepalingen van hetzelfde denkbeeld voorkomen, die elk afzonderlijk niet met de andere rededeelen in verband kunnen gebragt worden, niettegenstaande zij door het voegwoord *en* verbonden en dus gelijk geordend zijn, b. v.: *het oordeel van den regtvaardige over deugd en ondeugd is zeer verschillend; de soortelijke zwaarte van het goud en van het zilver is niet dezelfde*. Deze en dergelijke voorstellen, die men niet in twee andere kan ontbinden, behooren dus ook onder de enkelvoudige geteld te worden; ofschoon de daarin voorkomende bepalingen uit twee afzonderlijke denkbeelden zijn zamengesteld.

§ 27. Van twee of meer bij elkander gevoegde bepalingen bij hetzelfde onderwerp, voorwerp of gezegde dient ook dikwijls de eene tot nadere omschrijving van de andere, b. v.: *het getal der jaren van de regering des eersten konings van Israel bedroeg twintig; Kresus, koning van Lydië, ondernam vruchteloos palen te stellen aan de veroveringen van Cyrus, kleinzoon van Astyages, koning der Meden; in den nacht van den vierden Mei des jaars 1842 ontstond in de stad Hamburg een allerverschrikkelijkste brand*.

§ 28. In sommige voorstellen schijnt het eenigzins twijfelachtig, tot welk rededeel de daarin gebezigde bepaling behoort, b. v.: *men mag zijn oordeel over die zaak voorbarig noemen; de man is toornig weggegaan*. Volgens het oordeel van sommigen zouden voorbarig en toornig hier bepalingen zijn van de gezegden *mag*

noemen en *is weggegaan*; doch wij kunnen ons met dat gevoelen niet vereenigen, en houden voorbarig voor eene bepaling van het voorwerp *zijn oordeel*, en toornig voor eene bepaling van het onderwerp *de man*. Voorbarig toch drukt, onzes inziens, hier geene hoedanigheid uit van de handeling *mag noemen*, maar eene hoedanigheid, die men aan het voorwerp *oordeel* in betrekking tot *die zaak* mag toekennen. Zoo ook meenen wij, dat de uitdrukking *toornig* hier niet te kennen geeft, *hoe* het *weggaan* is geschied, maar den toestand uitdrukt van den *persoon*, die weggegaan is. De zamenhang der rede kan echter somwijlen zoodanig zijn, dat *toornig* de wijze uitdrukt, op welke het *weggaan* heeft plaats gehad; in dat geval zoude het eene bepaling van het gezegde zijn, b. v.: *de man zat bedaard met mij te spreken, maar liep toornig weg* (*).

§ 29. Wanneer het onderwerp in eenig voorstel reeds met een zeker gezegde door het verstand tot één begrip vereenigd is, zoodat het oordeel het verband of de betrekking tusschen de genoemde denkbeelden niet meer behoeft uit te drukken, dan wordt het voorstel, waarin het onderwerp zulk een zamenvattend denkbeeld uitmaakt, door sommigen een versierd voorstel genoemd. Het spreekt als van zelf, dat, behalve het gezegde, hetwelk reeds zoodanig met het onderwerp tot één begrip vereenigd is, dat men de hoedanigheid, door het eerste uitgedrukt, niet buiten het onderwerp en dit niet afgescheiden van haar meer denkt, nog een ander gezegde in zulk een voorstel moet gevonden worden, b. v.: *de vruchtbare boom bloeit; de dappere krijgsman sneuvelt; de statige eik wordt geveld*.

§ 30. Een voorwerp, een gezegde of eene bepaling kan somtijds ook zulk een zamenvattend denkbeeld zijn, b. v.: *den grijzen ouderdom moet men eeren; de landman beploegt den vruchtbaren akker; Titus was een menschlievend krijgsman; de moedige leeuw is een verscheurend dier; in de lieve Lente onthult de Natuur; de grootheid des Scheppers blinkt aan den prachtige sterrenhemel*.

Tot de zamenvattende denkbeelden brengt men ook de uitdrukkingen *mijn huis, uw tuin, zijn akker, die man, dat boek*, enz..

(*) Zie aant. 28.

Bij de ontleding behoort men zulk een zamenvattend denkbeeld als één rededeel te beschouwen. —

Ook dan, wanneer het begrip, dat reeds met het onderwerp, voorwerp of gezegde tot een zamenvattend denkbeeld is gevormd, nog door een ander, daar voor gevoegd denkbeeld, wordt omschreven of bepaald, zal men deze drie bijeengevoegde denkbeelden gevoegelijk als een zamenvattend begrip en dus als één rededeel kunnen aanmerken, b. v.: *de thans heerschende zucht tot vermaak is groot; men bemint een immer vlijtig kind; Maurits was een zeer dapper held.*

§ 31. In eene rede komen meermalen uitdrukkingen voor, welke geen denkbeeld voorstellen, maar alleen dienen om de soort van aandoening, die in ons gemoed plaats heeft, te openbaren, en die derhalve, als uitdrukkingen niet van ons denken, maar alleen van ons gevoel, niet onder de eigenlijke rededeelen kunnen gerangschikt worden; men noemt ze in de redekunde, even als in de spraakkunst, tusschenwerpsels, b. v.: *ach! hoe treurig is uw toestand! — menigmaal heb ik u, helaas! te vergeefs gewaarschuwd* (*).

§ 32. Uit het behandelde blijkt, dat men de enkelvoudige voorstellen zeer gevoegelijk in drie hoofdsorten kan verdeelen, namelijk, in bevestigende, ontkennende en vragende (+); terwijl iedere dezer soorten wederom in bedrijvende en lijdende behoort onderscheiden te worden. Tot de lijdende brengt men alleen die voorstellen, waarin de *lijdende* vorm van het werkwoord voorkomt; terwijl alle andere voorstellen, om het even, welke der vier overige soorten van werkwoorden men daarin aantreft, tot de bedrijvende gebragt worden.

§ 33. De ontleding der enkelvoudige voorstellen, of de benoeming en aanwijzing van hunne afzonderlijke deelen, is, na al het gezegde, zeer eenvoudig en gemakkelijk. Ten slotte van het eerste hoofdstuk dezer korte handleiding volgen hier, mijns inziens, in eene geregelde orde, eenige

(*) Zie aant. 29. (+) Zie § 13.

ONTLEDE VOORBEELDEN VAN VERSCHILLENDE SOORT.

A. Bevestigende Voorstellen.

1. Bedrijvende vorm.

a.) *De Aarde is eene planeet.*

De Aarde onderwerp,
is koppelwoord,
eene planeet bevestigend gezegde.

b.) *De vrucht is lekker.*

De vrucht onderwerp,
is koppelwoord,
lekker. bevestigend gezegde.

c.) *De boom wordt groot.*

De boom onderwerp,
wordt bevestigend gezegde,
groot. bepaling van het onderwerp.

d.) *God heeft de Wereld geschapen.*

God onderwerp,
heeft geschapen bevestigend gezegde,
de Wereld. voorwerp.

e.) *De Zon is aan het ondergaan.*

De Zon onderwerp,
is koppelwoord,
aan het ondergaan. bevestigend gezegde, zie § 8, c.

f.) *Die onderneming is van belang.*

Die onderneming onderwerp,
is koppelwoord,
van belang. bevestigend gezegde, zie § 8, e.

g.) *Wij moeten onzen pligt betrachten.*

Wij onderwerp,

- moeten betrachten bevestigend gezegde, zie § 10,
 onzen pligt. voorwerp.
- h.) *Hij tracht den ongelukkige te troosten.*
Hij onderwerp,
tracht te troosten bevestigend gezegde, zie § 10,
den ongelukkige. voorwerp.
- i.) *Was de Ruiter niet een groot held?*
Was koppelwoord,
de Ruiter onderwerp,
niet een groot held? { gezegde (bevestigend in den vorm
 van een ontkennend, zie § 1!).
- k.) *Is de geschiedenis geene bron van levenswijsheid?*
Is koppelwoord,
de geschiedenis onderwerp,
geene bron { gezegde, (bev. in den vorm van
 een ontk., zie § 11.)
van levenswijsheid? bepaling van het gezegde.
- l.) *Dat landgoed is van den Koning.*
Dat landgoed onderwerp,
is bevestigend gez., zie § 15, 5
van den Koning bep. van het gezegde.
- m.) *Hij is aan het einde van zijn leven.*
Hij onderwerp,
is (genaderd.) bevestigend gezegde, zie § 15,
aan het einde bepaling van het gezegde,
van zijn leven. bepaling van de vorige bep.
- n.) *De zaak moest juist zoo zijn (gebeuren).*
De zaak onderwerp,
moest zijn bev. gez. (gewijzigd), zie § 16,
juist zoo. bepaling van het gezegde.

- o.) *De zaak moest juist zoo (zoodanig) zijn.*
De zaak onderwerp,
moest zijn koppelwoord (gewijzigd),
juist bepaling van het gezegde,
zoo (zoodanig). { bevestigend gezegde. Zie § 17 en
 aant. 23 en 24.
- p.) *De man wil een held zijn.*
De man onderwerp,
wil zijn koppelw. (gewijz.), zie § 17,
een held. bevestigend gezegde.
- q.) *De deugdzame mensch wordt gelukkig.*
De deugdzame mensch onderwerp,
wordt bevestigend gezegde,
gelukkig. bepaling van het onderwerp.
- r.) *De vlijtige landman zaait het nuttige koren.*
De vlijtige landman onderwerp,
zaait bevestigend gezegde,
het nuttige koren. voorwerp.
- s.) *De kundige tuinman snoeit vlijtig den vruchtbaren boom.*
De kundige tuinman onderwerp,
snoeit bevestigend gezegde,
vlijtig bepaling van het gezegde,
den vruchtbaren boom. voorwerp.
- t.) *Den hoogen God met diep ontzag en kinderlijken eerbied te vreezen, doet den mensch in alle omstandigheden des levens kalme zielerust smaken.*
Den hoogen God met diep ontzag en kinderlijken eerbied te vreezen, } onderwerp, zie § 6, bl. 9,
doet smaken bevestigend gezegde,
den mensch bep. van het gezegde,

in alle omstandigheden . . . bep. van het gezegde,
des levens bep. der vorige bepaling,
kalme zielerust. voorwerp.

- u.) *Goud en zilver zijn zeer verschillende metalen.*
Goud en zilver zamengesteld onderwerp,
zijn koppelwoord,
zeer verschillende metalen . bevestigend gezegde.
- v.) *De onoprechte spreekt en handelt in dezelfde omstandigheden dikwijls tegenstrijdig.*
De onoprechte. onderwerp,
spreekt en handelt zamengesteld gezegde,
in dezelfde omstandigheden . bepaling van het gezegde,
dikwijls bepaling van het gezegde,
tegenstrijdig. bepaling van het gezegde.
- w.) *God heeft deugd en geluk onafscheidbaar met elkander verbonden.*
God onderwerp,
heeft verbonden bevestigend gezegde,
deugd en geluk zamengesteld voorwerp,
onafscheidbaar bepaling van het gezegde,
met elkander. bepaling van het gezegde.
- x.) *De dampkringslucht bestaat voornamelijk uit zuurstoflucht en stiklucht.*
De dampkringslucht. onderwerp,
bestaat bevestigend gezegde,
voornamelijk bepaling van het gezegde,
uit zuurstoflucht en stiklucht. zamengestelde bepaling van het gez.
- ij.) *De jongste zoon diens dapperen veldheers wreekte moedig den treurigen dood zijns braven vaders.*
De jongste zoon onderwerp,
diens dapperen veldheers bepaling van het onderwerp,

wreekte bevestigend gezegde,
moedig : bepaling van het gezegde,
den treurigen dood voorwerp,
zijns braven vaders. bepaling van het voorwerp.

- z.) *In den nacht tusschen den 12den en 13den November ziet men niet zelden eene menigte zoogenoemde vallende sterren.*
In den nacht bepaling van het gezegde,
tusschen den 12den en 13den } bepaling van de vorige bepaling,
November }
ziet bevestigend gezegde,
men onderwerp,
niet zelden bepaling van het gezegde,
eene menigte voorwerp,
zoogenoemde vallende sterren. bepaling van het voorwerp.
- aa.) *Kinderen! gedenkt aan uwen Schepper in de dagen uwer jeugd.*
(Gij, onderwerp,)
kinderen! } aanspreking, als bepaling van het
. } onderwerp,
gedenkt bevestigend gezegde,
aan uwen Schepper bepaling van het gezegde,
in de dagen uwer jeugd. bepaling van het gezegde.
- bb.) *Deze les heb ik u, kinderen! helaas! te dikwijls vruchteloos voorgeschreven.*
Deze les voorwerp,
heb voorgeschreven bevestigend gezegde,
ik onderwerp,
u, bepaling van het gezegde,
kinderen! } aanspreking, als bepaling der vo-
. } rige bepaling,
helaas! tusschenwerpsel,
te dikwijls bepaling van het gezegde,
vruchteloos. bepaling van het gezegde.

cc.) *Onvergetelijk zijn, o Nederlanders! de roemrijke daden van den heldhaftigen de Ruiter. (*)*

Onvergetelijk bevestigend gezegde,
zijn koppelwoord,
o Nederlanders! aanspreking,
de roemrijke daden onderwerp,
van den heldhaftigen de Ruiter. } bepaling van het onderwerp.

dd.) *Stervelingen! Op jeugd en schoonheid te vertrouwen is dwaasheid. (*)*

Stervelingen! aanspreking,
Op jeugd en schoonheid te vertrouwen } onderwerp,
is koppelwoord,
dwaasheid bevestigend gezegde.

2. Lijdende vorm.

a.) *Het huis wordt gebouwd.*

Het huis onderwerp,
wordt gebouwd. bevestigend gezegde.

b.) *Het Heelal werd eens door God geschapen.*

Het Heelal onderwerp,
werd geschapen bevestigend gezegde,
eens bepaling van het gezegde,
door God. bepaling van het gezegde.

c.) *Gierigheid en verkwisting worden tegenover elkander gesteld.*

Gierigheid en verkwisting zamengesteld onderwerp,
worden gesteld bevestigend gezegde,
tegenover elkander bepaling van het gezegde.

(*) Zie aant. 26.

d.) *De vruchtbare akker zal door den knecht des landmans beploegd worden.*

De vruchtbare akker onderwerp,
zal beploegd worden bevestigend gezegde,
door den knecht bepaling van het gezegde,
des landmans bepaling der vorige bepaling.

e.) *Jeruzalem, de hoofdstad van Kanaän, werd voor achttien eeuwen door de legerbenden van Titus verwoest.*

Jeruzalem onderwerp,
de hoofdstad bepaling van het onderwerp,
van Kanaän bepaling der vorige bepaling,
werd verwoest bevestigend gezegde,
voor achttien eeuwen bepaling van het gezegde,
door de legerbenden bepaling van het gezegde,
van Titus. bepaling der vorige bepaling.

f.) *Op den 10den Julij des jaars 1584 werd Willem de eerste door eenen Balthazar Gerards te Delft verraderlijk vermoord.*

Op den 10den Julij bepaling van het gezegde,
des jaars 1584 bepaling der vorige bepaling,
werd vermoord bevestigend gezegde,
te Delft bepaling van het gezegde,
verraderlijk bepaling van het gezegde,
Willem onderwerp,
de eerste bepaling van het onderwerp,
door eenen Balthazar Gerards. } bepaling van het gezegde.

B. Ontkennende Voorstellen.

1. Bedrijvende vorm.

a.) *Onrijpe vruchten zijn niet gezond.*

Onrijpe vruchten onderwerp,

- zijn* koppelwoord,
niet gezond ontkennend gezegde.
-
- b.) *De wijze Socrates was geen christen.*
De wijze Socrates onderwerp,
was koppelwoord,
geen christen ontkennend gezegde.
-
- c.) *Een luiaard zal niet gelukkig worden.*
Een luiaard onderwerp,
zal niet worden ontkennend gezegde
gelukkig bepaling van het onderwerp.
-
- d.) *Een ondankbaar mensch betracht zijnen pligt niet.*
Een ondankbaar mensch onderwerp,
betracht niet ontkennend gezegde,
zijnen pligt voorwerp.
-
- e.) *Het ware geluk des menschen is niet te verkrijgen door het verzamelen van vergankelijk goed.*
Het ware geluk onderwerp,
des menschen bepaling van het onderwerp,
is koppelwoord,
niet te verkrijgen ontkennend gez., zie § 8, g,
door het verzamelen bepaling van het gezegde,
van vergankelijk goed bep. van de vorige bepaling.
-
- f.) *Maurits en Oldenbarneveld waren geene groote vrienden van elkander.*
Maurits en Oldenbarneveld zamengesteld onderwerp,
waren koppelwoord,
geene groote vrienden ontkennend gezegde,
van elkander bepaling van het gezegde.
-
- g.) *Gij, ondankbare zoon! hebt den wijzen raad uwer brave ouders tot nu toe niet willen opvolgen.*

- Gij*, onderwerp,
ondankbare zoon! } aanspreking, als bepaling van het
 } onderwerp,
hebt niet willen opvolgen ontkennend gezegde,
tot nu toe bepaling van het gezegde,
den wijzen raad voorwerp,
uwer brave ouders bepaling van het voorwerp.
-

2. Lijdende vorm.

- a.) *Een ongehoorzaam kind wordt niet bemind.*
Een ongehoorzaam kind onderwerp,
wordt niet bemind ontkennend gezegde.
-
- b.) *Volmaakte deugd wordt op Aarde niet gevonden.*
Volmaakte deugd onderwerp,
wordt niet gevonden ontkennend gezegde,
op Aarde bepaling van het gezegde.
-
- c.) *Het ware geluk des levens is niet verbonden aan het bezit van grooten rijkdom.*
Het ware geluk onderwerp,
des levens bepaling van het onderwerp,
is niet verbonden ontkennend gezegde,
aan het bezit bepaling van het gezegde,
van grooten rijkdom bepaling der vorige bepaling.
-
- d.) *Dikwerf, helaas! worden de vluchtige oogenblikken dezes aard-schen levens door den mensch niet welbesteed.*
Dikwerf, bepaling van het gezegde,
helaas! tusssenwerpsel,
worden niet welbesteed ontkennend gezegde,
door den mensch bepaling van het gezegde
de vluchtige oogenblikken onderwerp,
dezes aardschen levens bepaling van het onderwerp.

Vragende Voorstellen (*).

- a.) *Was Karel de groote een magtig vorst?* { Vragend, bedrijvend voorstel met een gezegde, dat noch bevestigend noch ontkennend is.
Was koppelwoord,
Karel onderwerp,
de groote bepaling van het onderwerp,
een magtig vorst? gezegde.
- b.) *Is het onweder nuttig?* { Vragend, bedrijvend voorstel met een gezegde, dat nogc bevestigend noch ontkennend is.
Is koppelwoord,
het onweder onderwerp,
nuttig? gezegde.
- c.) *Kennen wij al de oorzaken van den wind?* { Vragend, bedrijvend voorstel met een gezegde, dat noch bevestigend noch ontkennend is.
Kennen gezegde,
wij onderwerp,
al de oorzaken voorwerp,
van den wind? bepaling van het voorwerp.
- d.) *Wie heeft het kompas uitgevonden?* { Vragend, bedrijvend voorstel met een bevestigend gezegde.
Wie onderwerp,
heeft uitgevonden bevestigend gezegde,
het kompas? voorwerp.
- e.) *Welke hoogst belangrijke kunst vond Edward Jenner uit?* { Vragend, bedrijvend voorstel met een bevestigend gezegde.

(*) Zie § 13.

- Welke hoogst belangrijke kunst* } voorwerp,
vond uit bevestigend gezegde,
Edward Jenner? onderwerp.
- f.) *Wanneer won Maurits den vermaarden slag bij Nieuwpoort?* { Vragend, bedrijvend voorstel met een bevestigend gezegde.
Wanneer bepaling van het gezegde,
won bevestigend gezegde,
Maurits onderwerp,
den vermaarden slag voorwerp,
bij Nieuwpoort? bepaling van het voorwerp.
- g.) *Door wien werd de weg naar Oost-Indië om de kaap de Goede Hoop gevonden?* { Vragend, lijdend voorstel met een bevestigend gezegde.
Door wien bepaling van het gezegde,
werd gevonden bevestigend gezegde,
de weg onderwerp,
naar Oost-Indië bepaling van het onderwerp,
om de kaap de Goede-Hoop? } bepaling van het onderwerp met deszelfs bepaling.
- h.) *In welk jaar werd de Boekdrukkunst door Laurens Koster uitgevonden?* { Vragend, lijdend voorstel met een bevestigend gezegde.
In welk jaar bepaling van het gezegde,
werd uitgevonden bevestigend gezegde,
de Boekdrukkunst onderwerp,
door Laurens Koster? bepaling van het gezegde.
- i.) *Waarom konden de Spanjaarden de stad Leiden niet bemagtigen?* { Vragend, bedrijvend voorstel met een ontkennend gezegde.

<i>Waarom</i>	bepaling van het gezegde,
<i>konden niet bemagtigen</i>	ontkennend gezegde,
<i>de Spanjaarden</i>	onderwerp,
<i>de stad</i>	voorwerp,
<i>Leiden?</i>	bepaling van het voorwerp.

k.) <i>Hoe is de naam van den uitvinder der bliksem-afleiders?</i>	} Vragend, bedrijvend voorstel met een bevestigend gezegde.
<i>Hoe</i>	
<i>is</i>	gezegde, zie aant. 23,
<i>de naam</i>	koppelwoord,
<i>van den uitvinder</i>	onderwerp,
<i>der bliksemafleiders?</i>	bep. van het onderwerp,
	bep. van de vorige bepaling.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE VEELVOUDIGE VOORSTELLEN.

§ 1. Veelvoudige voorstellen noemt men zulke door woorden uitgedrukte oordeelen, waarin het onderwerp, gezegde, voorwerp of de bepaling, of al deze rededeelen, of meer dan één van deze veelvoudig zijn; met andere woorden, waarin één of meer van de genoemde rededeelen twee-, drie- of meermalen zóódanig voorkomen, dat het voorstel in twee of meer enkelvoudige voorstellen kan ontbonden worden.

§ 2. De veelvoudige voorstellen verschillen van de enkelvoudige alleen door vermeerdering van de onderwerpen, gezegden, voorwerpen of bepalingen. Deze vermeerdering van de genoemde rededeelen moet echter geene onafscheidbare zamenstelling vormen, zoo als bij sommige enkelvoudige voorstellen plaats heeft, gelijk in het eerste hoofdstuk § 5, 9, 19 en 26 is opgemerkt; maar de bedoelde vermeerdering moet op zoodanig eene wijze geschied zijn, dat elk denkbeeld van het veelvoudige rededeel afzonderlijk met de overige deelen van het voorstel, waartoe het behoort, een voorstel op zich zelf kan vormen. — Van de zamengestelde voorstellen onderscheiden zich de veelvoudige daardoor, dat deze niet gelijk gene ontstaan zijn door de verbinding, bijeenvoeging of zamenstelling van twee of meer afzonderlijke of op zich zelven bestaande voorstellen; maar, gelijk gezegd is, alleen door de vermeerdering van één of meer rededeelen van de zelfde soort gevormd zijn.

§ 3. De woorden, welke men in de veelvoudige voorstellen bezigt, om twee of meer gelijksoortige rededeelen aan elkander te verbinden, heeten voegwoorden.

§ 4. Voorstellen, die meer dan ééne bepaling in zich bevatten, be-

hooren dan alleen onder de veelvoudige gerangschikt te worden, wanneer die bepalingen door eenig voegwoord aan elkander verbonden zijn, b. v.: *hij leest vlug en duidelijk; hebt gij in den tuin of in het veld gewandeld? ik heb hem noch gisteren noch heden gezien.* Andere voorstellen, waarin meer dan ééne bepaling voorkomt, en die evenwel niet tot de veelvoudige behooren, vindt men in het eerste hoofdstuk § 27 behandeld, en § 33, A, 2, e en f ontleed.

§ 5. De verbinding van twee of meer rededeelen van de zelfde soort geschiedt voornamelijk

a.) door en, b. v.: *tulpen en rozen zijn bloemen; rijkdom, eer en aanzien maken het wezenlijke geluk van den mensch niet uit; de Zon verlicht en verwarmt het aardrijk; een deugdzaam kind bemint en gehoorzaamt zijnen vader en zijne moeder; de beminnaar van godsdienst en orde zoekt de vrede altijd en overal te bevorderen;*

b.) door of, b. v.: *het heeft geregend of gesneeuwd; Hendrik, Jan of Christiaan heeft het mij verhaald; hebt gij boeken of kaarten gekocht? op den 20sten of 21sten Maart neemt de lente eenen aanvang;*

c.) door noch, b. v.: *rijkdom, eer noch aanzien kan hem bekooren; hij vreest noch God noch menschen; de Ruiter was in den strijd voor zijn vaderland noch vreesachtig noch roekeloos; het heeft noch geregend noch gesneeuwd noch gehageld; Prins Willem de eerste liet zich noch door bedreigingen noch door beloften tot de zijde der Spanjaarden overhalen;*

d.) door maar, b. v.: *niet het bezit van geld en goed maar de deugd maakt den mensch regt gelukkig; hij heeft niet gewandeld maar geloopt; de brave man vreest niet voor de menschen maar voor God; hij bezit geen geld maar moed;*

e.) door maar ook, voorafgegaan door niet alleen, b. v.: *niet alleen wellerendheid maar ook pligt gebiedt het mij; men moet zich niet alleen in kennis maar ook in deugd oefenen; Karel de groote regeerde niet alleen over Frankrijk maar ook over andere landen.*

f.) door als en dan, het eerste voorafgegaan door evenzeer, evenmin en zoowel, en het laatste door niet minder, b. v.: *de kennis der tijdrekening is evenzeer als die der aardrijksbeschrij-*

ving onontbeerlijk tot het wel verstaan der geschiedenis; de rijkdom kan evenmin als de wijsheid den mensch beveiligen tegen de rampen dezes levens; de godsdienst is voor den mensch zoowel bij voorspoed als onder lijden eene bron van het reinste geluk; Jan de Wit was niet minder een voortreffelijk geleerde dan een groot staatsman.

§ 6. Voorstellen, waarin de uitdrukking van het onderwerp of voorwerp, of van het gezegde, wanneer dit door een zelfstandig naamwoord wordt voorgesteld, of ook van eenige bepaling, daarin voorkomende, twee of meer bepalingen vóór zich heeft, die verschillende denkbeelden bevatten en door en verbonden zijn, zoude men in eenen ruimen zin ook onder de veelvoudige kunnen rangschikken, omdat zij, even als deze, in twee of meer enkelvoudige voorstellen te ontbinden zijn, als: *de almachtige, wijze en goede God zorgt voor al zijne schepselen; — de deugd schenkt haren vereerders een heerlijk en onvergankelijk genot; — God heeft den mensch met eenen redelijken en onsterfelijken geest begaafd; — de Ruiter was een dapper en edelmoedig man.* Doch, daar wij ons de denkbeelden, hier door de bijvoegelijke naamwoorden uitgedrukt, reeds zoodanig met de personen of zaken, van welke zij hoedanigheden te kennen geven, vereenigd voorstellen, dat wij de laatsten niet meer zonder de eersten denken, zouden wij die uitdrukkingen liever onder de zamengestelde denkbeelden rangschikken, en de voorstellen, waarin zij gevonden worden, dus niet onder de veelvoudige, maar onder de enkelvoudige opnemen.

§ 7. In veelvoudige voorstellen moeten de woorden, die twee of meer onderwerpen, gezegden, enz. uitdrukken, en door het voegwoord of verbonden zijn, verschillende denkbeelden bevatten, gelijk in de aangevoerde voorbeelden § 5 onder letter b plaats heeft. Voorstellen derhalve, waarin twee of meer woorden, door of verbonden, voorkomen, en het eene tot verklaring of omschrijving van het andere dient, moeten niet onder de veel- maar onder de enkelvoudige gerangschikt worden, b. v.: *de ertsen of metalen behooren tot het rijk der delfstoffen; de zon helt of neigt naar haren ondergang; uit de vereeniging van rood koper met zink verkrijgt men messing of geel koper; tot het stichten van duurzame gebouwen bedient men zich ook van tras of cement.*

§ 8. Eenigzins moeilijk is het, ten opzichte van sommige voorstellen te bepalen, of zij tot de veelvoudige of tot de zamengestelde behooren. Inzonderheid is dit het geval met die voorstellen, waarin de onderwerpen of de gezegden eigenlijk niet vermeerderd worden, maar het denkbeeld, door het gezegde uitgedrukt, in verschillende tijden en soms met verschillende bepalingen aan het onderwerp wordt toegekend, en het woord *zijn* bij herhaling of als gezegde of als koppelwoord of in beide betrekkingen voorkomt, b. v.: *er was altijd, er is nog en er zal immer zijn een hoogst volmaakt Wezen; — dat hoogst volmaakt Wezen was altijd, is nog en zal steeds zijn de liefderijke verzorger van al zijne schepselen; — in den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God.* Zoodanige voorstellen zoude men al ligt onder de veelvoudige kunnen opnemen; doch, onzes inziens, behooren zij daartoe niet gebragt te worden. — Het eerste voorbeeld, waarin *zijn* driemaal in den zin van *bestaan* en dus als gezegde voorkomt, kan wel in drie enkele voorstellen veranderd worden, doch daar het gezegde het aanwezen des onderwerps in verschillende tijden uitdrukt en telkens eene andere bepaling bij zich heeft, zouden wij dit voorstel liever onder de zamengestelde rangschikken. In het tweede voorbeeld komt *zijn* driemaal als koppelwoord voor, terwijl onderwerp en gezegde de zelfde blijven. Men kan ook dit voorstel, even als sommige veelvoudige, in drie enkelvoudige voorstellen veranderen; doch daar het denkbeeld, door het gezegde uitgedrukt, in verschillende tijden aan het onderwerp verbonden, wordt voorgesteld, en telkens eene andere bepaling bij zich heeft, zouden wij ook dit voorstel liefst zamengesteld noemen. Het derde voorbeeld, waarin *was* tweemaal in den zin van *bestond* en dus als gezegde en eenmaal als koppelwoord gebezigd wordt, en tevens het zelfde onderwerp tweemaal met het zelfde gezegde en eens met een ander gezegde voorkomt, behoort, onzes inziens, zonder twijfel, onder de zamengestelde voorstellen gerangschikt te worden.

§ 9. De veelvoudige voorstellen worden even als de enkelvoudige onderscheiden in bevestigende en ontkennende, en beide deze soorten wederom in bedrijvende en lijdende.

§ 10. Van de veelvoudige voorstellen kunnen altijd twee of meer enkelvoudige gevormd worden, naar mate het aantal onderwerpen, gezegden, voorwerpen of bepalingen, die daarin zoodanig

voorkomen, als § 2 gezegd is. Zij zijn derhalve voor tweederlei ontleding vatbaar. De eerste bestaat in de aanwijzing der afzonderlijke enkelvoudige voorstellen, die in eenig veelvoudig liggen opgesloten, of die daarvan gevormd kunnen worden, en in de benoeming van de soort dezer enkelvoudige voorstellen; de tweede in de voorstelling of aanwijzing en benoeming der enkele rededeelen, in het geheele veelvoudige voorstel voorkomende.

§ 11. Een veelvoudig voorstel, waarin twee of meer gelijksoortige rededeelen, door en, of door of verbonden, voorkomen, kan in twee of meer bevestigende of in even zoo veel ontkennende enkelvoudige voorstellen ontbonden worden. Zijn in eenig veelvoudig voorstel twee rededeelen van de zelfde soort door het voegwoord maar verbonden, dan kan zoodanig een veelvoudig voorstel in één bevestigend en één ontkennend enkelvoudig worden voorgesteld. Heeft de verbinding van twee of meer gelijksoortige rededeelen door noch plaats, dan ontstaan bij de ontbinding twee of meer ontkennende enkelvoudige voorstellen, bij welker vorming of voorstelling men gebruik behoort te maken van het ontkennende niet in plaats van noch; terwijl men bij de nadere ontleding van het geheele veelvoudige voorstel in enkele rededeelen, het laatstgenoemde woord kan behouden. Wanneer twee rededeelen van de zelfde soort door maar ook, voorafgegaan door niet alleen, verbonden zijn, alsmede wanneer de verbinding geschied is door als, voorafgegaan door evenzeer, zoowel, dan ontstaan bij de ontbinding van het veelvoudige voorstel twee bevestigende enkelvoudige voorstellen; wordt het woord als voorafgegaan door evenmin, dan liggen in het veelvoudige voorstel twee ontkennende enkelvoudige opgesloten. Dient het woord dan, voorafgegaan door niet minder, tot verbinding van twee gelijksoortige rededeelen, dan levert het veelvoudige voorstel twee bevestigende enkelvoudige voorstellen op (*).

§ 12. Tot opheldering van hetgeen in dit hoofdstuk slechts kort behandeld is, dienen de volgende

(*) Zie aant. 30.

ONTLEDE VOORBEELDEN.

- a.)
- Kwade gezelschappen en gesprekken bederven goede zeden.*

Eerste ontleding.

<i>Kwade gezelschappen bederven goede zeden.</i>	} Bevestigende, bedrij-
<i>Kwade gesprekken bederven goede zeden.</i>	

Tweede ontleding. (*)

<i>Kwade gezelschappen</i>	onderwerp,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>(kwade) gesprekken</i>	onderwerp,
<i>bederven</i>	bevestigend gezegde,
<i>goede zeden.</i>	voorwerp.

- b.)
- Een braaf kind eert en bemint God en zijne ouders.*

Eerste ontleding.

<i>Een braaf kind eert God.</i>	} Bevestigende, bedrij-	
<i>Een braaf kind bemint God.</i>		voorstellen.
<i>Een braaf kind eert zijne ouders.</i>		
<i>Een braaf kind bemint zijne ouders.</i>		

Tweede ontleding.

<i>Een braaf kind</i>	onderwerp,
<i>eert</i>	bevestigend gezegde,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>bemint</i>	bevestigend gezegde,
<i>God</i>	voorwerp,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>zijne ouders</i>	voorwerp.

- c.)
- Aardrijkskunde, geschiedenis of taalkunde moet thans het onderwerp onzes gespreks uitmaken.*

(*) Zie aant. 31.

Eerste ontleding.

<i>Aardrijkskunde moet thans het onderwerp</i>	} Bevestigende, bedrij-	
<i>onzes gespreks uitmaken.</i>		voorstellen.
<i>Geschiedenis moet thans het onderwerp</i>		
<i>onzes gespreks uitmaken.</i>		
<i>Taalkunde moet thans het onderwerp</i>		
<i>onzes gespreks uitmaken.</i>		

Tweede ontleding.

<i>Aardrijkskunde</i>	onderwerp,
<i>geschiedenis</i>	onderwerp,
<i>of</i>	voegwoord,
<i>taalkunde</i>	onderwerp,
<i>moet uitmaken</i>	bevestigend gezegde,
<i>thans</i>	bepaling van het gezegde,
<i>het onderwerp</i>	voorwerp,
<i>onzes gespreks.</i>	bepaling van het voorwerp.

- d.)
- De bijvoegelijke naamwoorden drukken de eigenschappen of hoedanigheden van personen of zaken uit.*

Eerste ontleding.

<i>De bijvoegelijke naamwoorden drukken de</i>	} Bevestigende, bedrij-	
<i>eigenschappen van personen uit.</i>		voorstellen.
<i>De bijvoegelijke naamwoorden drukken de</i>		
<i>hoedanigheden van personen uit.</i>		
<i>De bijvoegelijke naamwoorden drukken de</i>		
<i>eigenschappen van zaken uit.</i>		
<i>De bijvoegelijke naamwoorden drukken de</i>		
<i>hoedanigheden van zaken uit.</i>		

Tweede ontleding.

<i>De bijvoegelijke naamwoorden</i>	onderwerp,
<i>drukken uit</i> bevestigend gezegde,
<i>de eigenschappen</i> voorwerp,

<i>of</i>	voegwoord,
<i>(de) hoedanigheden</i>	voorwerp,
<i>van personen</i>	bepaling der voorwerpen,
<i>of</i>	voegwoord,
<i>(van) zaken</i>	bepaling der voorwerpen.

e.) *Rijkdom, eer noch aanzien kan den mensch recht gelukkig maken.*

Eerste ontleding.

<i>Rijkdom kan den mensch niet recht gelukkig maken.</i>	} Ontkennende, bedrijvende voorstellen.
<i>Eer kan den mensch niet recht gelukkig maken.</i>	
<i>Aanzien kan den mensch niet recht gelukkig maken.</i>	

Tweede ontleding.

<i>Rijkdom</i>	onderwerp,
<i>eer</i>	onderwerp,
<i>noch</i>	voegwoord,
<i>aanzien</i>	onderwerp,
<i>kan maken</i>	ontkennend gezegde,
<i>recht</i>	bepaling der volgende bepaling.
<i>gelukkig</i>	bepaling van het voorwerp,
<i>den mensch</i>	voorwerp.

De ontkennende beteekenis van de gezegden in dit en het volgende voorbeeld wordt door het voegwoord *noch* uitgedrukt, zie § 11.

f.) *Wijsheid zonder deugd kan den mensch noch gelukkig doen leven, noch getroost doen sterven.*

Eerste ontleding.

<i>Wijsheid zonder deugd kan den mensch niet gelukkig doen leven.</i>	} Ontkennend, bedrijvend voorstel.
<i>noch getroost doen sterven.</i>	

Wijsheid zonder deugd kan den mensch niet getroost doen sterven. } Ontkennend, bedrijvend voorstel.

Tweede ontleding.

<i>Wijsheid</i>	onderwerp,
<i>zonder deugd</i>	bepaling van het onderwerp,
<i>kan doen leven</i>	ontkennend gezegde,
<i>den mensch</i>	voorwerp,
<i>noch</i>	voegwoord,
<i>gelukkig</i>	bepaling van het voorwerp <i>den mensch</i> .
<i>(kan) doen sterven</i>	ontkennend gezegde,
<i>den mensch</i>	voorwerp,
<i>noch</i>	voegwoord,
<i>getroost.</i>	bepaling van het voorwerp <i>den mensch</i> .

g.) *Eene slang kan niet loopen maar slechts kruipen.*

Eerste ontleding.

Eene slang kan niet loopen. Ontkennend, bedrijvend voorstel.
Eene slang kan slechts kruipen. Bevestigend, bedrijvend voorstel.

Tweede ontleding.

<i>Eene slang</i>	onderwerp,
<i>kan niet loopen</i>	ontkennend gezegde,
<i>maar</i>	voegwoord,
<i>(kan) kruipen</i>	bevestigend gezegde,
<i>slechts.</i>	bepaling van het laatste gezegde.

h.) *De Ruiter was geen geleerde maar een held.*

Eerste ontleding.

De Ruiter was geen geleerde. Ontkennend, bedrijvend voorstel.
De Ruiter was een held. Bevestigend, bedrijvend voorstel.

Tweede ontleding.

De Ruiter onderwerp,
was koppelwoord,
geen geleerde ontkennend gezegde,
maar voegwoord,
een held bevestigend gezegde.

- i.) *De deugd is ons niet alleen van dienst in dit leven maar ook in het volgende.*

Eerste ontleding.

De deugd is ons van dienst in dit leven. } Bevestigende, bedrijvende
De deugd is ons van dienst in het volgende leven. } voorstellen.

Tweede ontleding.

De deugd onderwerp,
is koppelwoord,
ons bepaling van het gezegde,
van dienst bevestigend gezegde, (*)
niet alleen bepaling van de volgende bepaling, (†)
in dit leven bepaling van het gezegde,
maar ook voegwoord,
in het volgende bepaling van het gezegde.

- k.) *Kwade gesprekken kunnen zoowel als kwade gezelschappen goede zeden bederven.*

Eerste ontleding.

Kwade gesprekken kunnen goede zeden bederven. } Bevestigende, bedrijvende
Kwade gezelschappen kunnen goede zeden bederven. } voorstellen.

(*) Zie eerste Hoofdstuk, § 8, e en aant. 10. (†) Zie aant. 30.

Tweede ontleding.

Kwade gesprekken onderwerp,
zoowel bepaling van het onderwerp,
als voegwoord,
kwade gezelschappen onderwerp,
kunnen bederven bevestigend gezegde,
goede zeden voorwerp.

- l.) *De beminnaar der deugd schuwt evenzeer den schijn des kwaads als het kwaad zelf.*

Eerste ontleding.

De beminnaar der deugd schuwt den schijn des kwaads. } Bevestigende, bedrijvende
De beminnaar der deugd schuwt het kwaad zelf. } voorstellen.

Tweede ontleding.

De beminnaar onderwerp,
der deugd bepaling van het onderwerp,
schuwt bevestigend gezegde,
evenzeer bepaling van het voorwerp *den schijn*,
den schijn voorwerp,
des kwaads bepaling van het voorwerp *den schijn*,
als voegwoord,
het kwaad zelf voorwerp.

- m.) *De kennis der Natuurlijke geschiedenis is voor den mensch niet minder aangenaam dan nuttig.*

Eerste ontleding.

De kennis der Natuurlijke geschiedenis is voor den mensch aangenaam. } Bevestigende, bedrijvende
De kennis der Natuurlijke geschiedenis is voor den mensch nuttig. } voorstellen.

Tweede ontleding.

<i>De kennis</i>	onderwerp,
<i>der Natuurlijke geschiedenis</i>	bepaling van het onderwerp,
<i>is</i>	koppelwoord,
<i>voor den mensch</i>	bepaling van de gezegden <i>aangenaam</i> en <i>nuttig</i> ,
<i>niet minder</i>	bepaling van het volgende gezegde,
<i>aangenaam</i>	bevestigend gezegde,
<i>dan</i>	voegwoord,
<i>nuttig</i>	bevestigend gezegde.

n.) *De mensch kan evenmin de lucht als het water ontberen.*

Eerste ontleding.

<i>De mensch kan de lucht niet ontberen.</i>	} Ontkennende, bedrijvende voorstellen.
<i>De mensch kan het water niet ontberen.</i>	

Tweede ontleding.

<i>De mensch</i>	onderwerp,
<i>kan ontberen</i>	ontkennend gezegde,
<i>evenmin</i>	bep. van het voorwerp <i>de lucht</i> ,
<i>de lucht</i>	voorwerp,
<i>als</i>	voegwoord,
<i>het water</i>	voorwerp.

De ontkennende beteekenis van het gezegde in dit voorstel ligt in de bepaling *evenmin* opgesloten.

o.) *Mijn zoon en mijne dochter worden in de muziek en het teekenen onderwezen.*

Eerste ontleding.

<i>Mijn zoon wordt in de muziek onderwezen.</i>	} Bevestigende, lijdende voorstellen.
<i>Mijn zoon wordt in het teekenen onderwezen.</i>	

<i>Mijne dochter wordt in de muziek onderwezen.</i>	} Bevestigende, lijdende voorstellen.
<i>Mijne dochter wordt in het teekenen onderwezen.</i>	

Tweede ontleding.

<i>Mijn zoon</i>	onderwerp,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>mijne dochter</i>	onderwerp,
<i>worden onderwezen</i>	bevestigend gezegde,
<i>in de muziek</i>	bepaling van het gezegde,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>(in) het teekenen</i>	bepaling van het gezegde (*).

p.) *De handelingen der menschen worden doorgaans te hoog verheven of te zeer veracht.*

Eerste ontleding.

<i>De handelingen der menschen worden doorgaans te hoog verheven.</i>	} Bevestigende, lijdende voorstellen.
<i>De handelingen der menschen worden doorgaans te zeer veracht.</i>	

Tweede ontleding.

<i>De handelingen</i>	onderwerp,
<i>der menschen</i>	bepaling van het onderwerp,
<i>worden verheven</i>	bevestigend gezegde,
<i>doorgaans</i>	bepaling van het gezegde,
<i>te hoog</i>	bepaling van het gezegde,
<i>of</i>	voegwoord,
<i>(worden) veracht</i>	bevestigend gezegde,
<i>(doorgaans</i>	bepaling van het gezegde,)
<i>te zeer</i>	bepaling van het gezegde.

(*) Zie aant. 32.

q.) *Een ondankbaar mensch wordt bemind noch geacht.*

Eerste ontleding.

Een ondankbaar mensch wordt niet bemind. } Ontkennende, lijdende
Een ondankbaar mensch wordt niet geacht. } voorstellen.

Tweede ontleding.

Een ondankbaar mensch onderwerp,
wordt bemind ontkennend gezegde (*),
noch voegwoord,
(wordt) geacht. ontkennend gezegde.

r.) *Het koren wordt niet geplant maar gezaaid.*

Eerste ontleding.

Het koren wordt niet geplant. Ontkennend, lijdend voorstel.
Het koren wordt gezaaid. Bevestigend, lijdend voorstel.

Tweede ontleding.

Het koren onderwerp,
wordt niet geplant ontkennend gezegde,
maar voegwoord,
(wordt) gezaaid. bevestigend gezegde.

s.) *De boomwol of het katoen wordt niet alleen aan boomen maar ook aan struiken gevonden.*

Eerste ontleding.

De boomwol of het katoen wordt aan boomen gevonden. } Bevestigende, lijdende
De boomwol of het katoen wordt aan struiken gevonden. } voorstellen.

(*) Zie aant. 33.

Tweede ontleding.

De boomwol onderwerp,
of voegwoord,
het katoen onderwerp (herhaald),
wordt gevonden bevestigend gezegde,
niet alleen bepaling van de volgende bepaling,
aan boomen bepaling van het gezegde,
maar ook voegwoord,
aan struiken. bepaling van het gezegde.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER DE ZAMENGESTELDE VOORSTELLEN.

§ 1. Zamengestelde voorstellen zijn zulke, waarin twee of meer door woorden uitgedrukte oordeelen, met elkander verbonden, of in eenige betrekking tot elkander staande, voorkomen. Zij ontstaan of worden gevormd door de vereeniging of verbinding van twee of meer op zich zelve bestaande enkel- of veelvoudige voorstellen, of door derzelve uitbreiding.

§ 2. Overeenkomstig den aard of de vorming der zamengestelde voorstellen, kunnen zij zeer gevoelig onderscheiden worden in twee soorten: de eerste bevat die zamengestelde voorstellen, welke uit de bijeenvoeging of verbinding van twee of meer op zich zelve bestaande en van elkander min of meer afhankelijke voorstellen zijn gevormd door middel van voegwoorden; tot de tweede soort behooren dezulke, welke ontstaan zijn door uitbreiding van enkel- of veelvoudige voorstellen, of die gevormd worden door tusschen- of bijvoeging van andere op zich zelve bestaande voorstellen, dienende tot nadere bepaling of omschrijving van eenig rededeel uit het voorstel, waarin of waarbij zij gevoegd worden.

§ 3. De voegwoorden, waardoor de eerste soort van zamengestelde voorstellen gevormd worden, zijn voornamelijk en, ook, want, omdat, dewijl, dat, maar, doch, echter, gelijk, opdat, daarom, derhalve, terwijl, ofschoon, enz.

§ 4. Daar de onderscheidene voegwoorden eene zeer verschillende strekking hebben, zoo zijn de betrekkingen, welke tusschen twee of meer door de voegwoorden met elkander verbundene voorstellen plaats hebben, even zoo veelvuldig en onderscheiden, als er soorten van voegwoorden in onze taal bestaan.

§ 5. Om zamengestelde voorstellen goed te ontbinden of te ontleden, moet men de verschillende betrekkingen, waarin de enkele voorstellen door middel der voegwoorden tot elkander staan, wel onderscheiden en begrijpen. Om daaraan eenigzins bevorderlijk te zijn, zal ik eenige der voornaamste of meest gebruikelijke zamenvoegingen van onderscheidene voorstellen, door middel der voegwoorden, hier laten volgen.

§ 6. Een zamengesteld voorstel kan gevormd worden

a.) door de verbindende voegwoorden en, ook, als: *de Zon geeft licht en warmte, en de regen maakt het aardrijk vruchtbaar; — de zedelijkheid is en zal altijd eene der beminlijkste hoedanigheden zijn; — de ondeugd verlaagt den mensch beneden het dier; ook stort zij hem vroeg of laat in het verderf; — de deugd is het edelste sieraad van den mensch; ook is zij de bron van wezenlijk geluk;*

b.) door de redengevende voegwoorden want, dewijl, omdat, enz., b. v.: *het onweder is nuttig; want het zuivert de lucht; — de deugd is beminlijk; omdat zij den mensch gelukkig maakt; — schuw de luiheid; dewijl zij de bron is van vele ondeugden;*

c.) door de verhalen de voegwoorden dat en hoe, b. v.: *het is eene onloochenbare waarheid, dat er geen wezenlijk geluk bestaat zonder deugd; — wie een hollandsch hart in zijnen boezem omdraagt, zal nimmer vergeten, hoe Hollands ingezetenen eenmaal een vreemd juk onder eenen ijzeren scepter moesten torschen;*

d.) door de tegenstelling aanduidende voegwoorden maar, doch, echter, b. v.: *God bemint den braven; maar van den goddeloozen heeft Hij eenen afkeer; — ons vaderland was dikwijls op den oever van zijnen ondergang; doch de Voorzienigheid redde het meermalen op eene bijzondere wijze; — de verstandige wendt steeds de beste middelen aan tot bereiking van zijn doel; echter gelukken hem zijne pogingen niet altijd;*

e.) door het vergelijkende voegwoord gelijk, b. v.: *Demosthenes was de voortreffelijkste redenaar onder de Grieken, gelijk Cicero door zijne welsprekendheid uitmuntte onder de Romeinen;*

f.) door de oogmerk aanduidende voegwoorden opdat, ten einde, enz., als: *eert uwen vader en uwe moeder; opdat het u welga; — ik heb aan uw verzoek voldaan; ten einde gij uw doel zoudet kunnen bereiken;*

g.) door de besluitende voegwoorden derhalve, daarom, enz., b. v.: *de geschiedenis is de leidvrouw des levens; derhalve moet hare beoefening ons dierbaar zijn; — al onze lotgevallen staan onder het bestuur der Goddelijke voorzienigheid; daarom kunnen wij de toekomst zonder angstvallig zorgen te gemoet gaan;*

h.) door de tijdsopvolging aanduidende voegwoorden terwijl, toen, wanneer, b. v.: *de maan loopt dertienmaal om de aarde, terwijl deze zich eens om de zon beweegt; — ik zag hem, toen ik te huis kwam; — ik zal hem spreken, wanneer hij zal gekomen zijn.*

Deze voorbeelden kunnen gemakkelijk nog door eene menigte andere vermeerderd worden.

§ 7. In sommige zamengestelde voorstellen, die tot de genoemde soort behooren, zijn de enkele voorstellen, daarin voorkomende, of geheel of ten deele van elkander onafhankelijk, b. v.: *de landman beploegt zijnen akker; de zeeman klieft de bruisende golven, en de krijgsman waakt voor de veiligheid van den vaderlandschen grond; — de Ruiter bewees in onderscheidene zeeslagen het vaderland groote diensten; hij sneuvelde in 1676 bij het eiland Sicilië in eenen slag tegen de Franschen, en zijn lijk werd te Amsterdam in de Nieuwe kerk begraven.* — De enkele voorstellen in het eerste voorbeeld zijn geheel, — die van het laatste ten deele onafhankelijk van elkander. — Zoodanige enkelvoudige voorstellen, door en tot een zamengesteld gevormd, alsmede die, welke door het vergelijkende voegwoord *gelijk* zijn verbonden, noemen wij bij de ontleding gelijkgeordende voorstellen. — In andere zamengestelde voorstellen is het eene voorstel aan het andere min of meer ondergeschikt, als: *de landman beploegt en bezaait zijnen akker, opdat hij er vruchten van kunne inzamelen; — vreest God en houdt zijne geboden; want dit betaamt allen menschen.* — Dat voorstel, waaraan eenig ander ondergeschikt is en waarin het hoofddenkbeeld ligt opgesloten, wordt het hoofdvorstel genoemd.

§ 8. Het ondergeschikte voorstel, hetwelk meestal door eenig voegwoord met het hoofdvorstel verbonden is, staat niet altijd achter, maar zeer dikwijls voor het hoofdvorstel, b. v.: *indien gij in alle opzigten uwen pligt betracht, zult gij gelukkig worden; — dat hij een braaf mensch was, wist ik reeds voor langen tijd; — ofschoon sommige*

menschen hun eigen geluk verwaarloozen, benijden zij dikwijls het geluk van anderen.

§ 9. Bij de ontleding der behandelde zamengestelde voorstellen en andere van deze soort, moet men, na vooraf hunnen aard aangeetoond te hebben, eerst de enkele voorstellen, daarin voorkomende, aanwijzen, dat veelal door het weglaten der voegwoorden gemakkelijk geschieden kan; dan het hoofdvorstel, hetwelk het hoofddenkbeeld in zich bevat, opnoemen; vervolgens de betrekking aantonen, waarin eenig bijgevoegd, ondergeschikt voorstel tot het hoofdvorstel staat, en eindelijk het geheele zamengestelde voorstel in zijne afzonderlijke reededeelen ontbinden. De ontlede voorbeelden aan het einde van dit hoofdstuk, onder de letters *a, b, c, d, en e* geplaatst, zullen tot nadere opheldering van het gestelde kunnen dienen.

§ 10. De tweede soort van zamengestelde voorstellen of dezulke, die door uitbreiding van enkel- of veelvoudige voorstellen ontstaan, en daarom ook uitgebreide zamengestelde voorstellen genoemd worden, bevatten één of meer tusschenzinnen, of liever tusschenvoorstellen, welke dienen, om eenig deel van het voorstel, waarin zij gevoegd zijn, en dat men hoofdvorstel noemt, nader te bepalen of te omschrijven.

§ 11. In een tusschenvoorstel wordt dat deel van het hoofdvorstel, hetwelk nader bepaald of omschreven wordt, doorgaans herhaald; waartoe men zelden den naam van het bepaald of omschreven wordende bezigt, maar veelal gebruik maakt van de woorden *die, wie, welke, dat, waarvan, waaraan, waardoor, waarvoor, waarover, waarin, enz.,* waarmede de tusschenvoorstellen veelal beginnen.

§ 12. Ofschoon door de in § 11 genoemde woorden het omschreven of bepaald wordende deel van eenig hoofdvorstel herhaald wordt, stellen zij echter het daardoor uitgedrukt wordende denkbeeld niet altijd in de zelfde betrekking voor, en drukken derhalve niet altijd een gelijksoortig reedeel als het bepaald of omschreven wordende uit. Een denkbeeld, dat in het hoofdvorstel het onderwerp uitmaakt, kan in het tusschenvoorstel voorwerp zijn, en een begrip, dat in het eerste onderwerp of voorwerp is, kan in het laatste als bepaling voorkomen; ook kan het omgekeerde plaats hebben, b. v.: *het kind, dat*

ik zoo zeer beminde, is gestorven; — hem, die zijnen evenmensch benadeelt, mag men veilig een slecht mensch noemen; — de held, aan wien het vaderland zoo veel verplicht is, sneuwde in den strijd; — den man, van welken ik u onlangs iets verhaalde, wil ik u nu nader leeren kennen; — wij moeten aan Hem, die ons het leven en alles schenkt, onzen hartelijken dank bewijzen; — wij leeren uit de natuur, die wij eerbiedig moeten beschouwen, den grooten en wijzen Schepper kennen.

§ 13. De woorden waarvan, waaraan, waardoor, waarover, waarmede, waarin, waaruit, enz., die gebezigd worden in plaats van het betrekkelijke voornaamwoord *welke*, voorafgegaan door een voorzetsel, drukken altijd eene bepaling uit, om het even, of zij de plaats van een onderwerp of voorwerp uit het hoofdvorstel bekleeden, of eene bepaling uit hetzelfde vervangen, b. v.: *de zaak, waarvan (van welke) alles afhangt, is deze; — het geluk, waarover (over hetwelk) ik mij verheug, heb ik aan u te danken; — onder de edele vermogens, waarmede (met welke) de Schepper den mensch begaafd heeft, telt men ook het geheugen; — de planeet Uranus, waarvan (van welke) men zeven manen heeft waargenomen, is in 1781 door Herschell ontdekt.*

§ 14. Een voorstel, dat als bepaling of omschrijving van eenig rede-deel uit het hoofdvorstel gebezigd wordt, staat niet altijd in het midden, maar ook dikwijls aan het einde van den zin, b. v. *wij wonen in eene wereld, welke den verstandigen en braven veel genoegens kan doen smaken; — ons lot is in de hand van God, die over alles het gebied voert.* Zoodanig een bepalend of omschrijvend voorstel noemen wij een bijgevoegd voorstel.

§ 15. In voorstellen, die eene aanhaling bevatten van iets, hetwelk wij zelve of anderen gesproken of omschreven hebben, wordt de persoon, van wien het aangehaalde is overgenomen, veelal aangewezen door middel van eenen tusschenzin of een tusschenvorstel, ook wel van een bijgevoegd voorstel, terwijl somtijds ook eenige bepaling wordt gegeven, ten opzichte van tijd, plaats, enz. Deze tusschen- of bijgevoegde voorstellen omschrijven dus niet een enkel deel, maar geven eene zekere bepaling van het geheele voorstel, waarin zij gevoegd zijn, en maken derhalve in dit opzigt eene uitzondering op de stelling

in § 10 voorkomende, b. v.: *bemin God boven al, zeide Jezus, en uwe naasten als u zelven; — gedenk aan uwen Schepper in de dagen uwer jongelingschap, eer de kwade dagen komen, zoo schreef de wijze Salomo in zijn boek, de Prediker genaamd; — welk is het beste middel, om deugdzaam te worden? vroeg men eens aan Socrates; wanneer men zich bevljigt, antwoordde hij, dat te zijn, wat men schijnen wil; — ach, ongelukkige! aldus sprak ik tot dien lichtzinnige, gij verwoest uw eigen tijdelijk en eeuwig welzijn.* In ieder van deze zamengestelde voorstellen, zoo als zij hier voorkomen, drukt ongetwijfeld de aanhaling het hoofddenkbeeld in de ziel uit, en moet zij derhalve als het hoofdvorstel beschouwd worden. Wanneer echter zoodanige zamengestelde voorstellen in eenen meer verhalenden toon voorkomen, kan het overgenomene of aangehaalde, mijns inziens, niet meer het hoofdvorstel genoemd worden, daar het dan den vorm van een verklarend voorstel heeft aangenomen, b. v.: *Jezus zeide: bemin God boven al en uwe naasten als u zelven; — de wijze Salomo schreef in zijn boek, de Prediker genaamd: gedenk aan uwen Schepper in de dagen uwer jongelingschap, eer de kwade dagen komen; — men vroeg eens aan Socrates: welk is het beste middel om deugdzaam te worden? hij antwoordde: wanneer men zich bevljigt, dat te zijn, wat men schijnen wil; — ik sprak aldus tot dien lichtzinnige: ach, ongelukkige! gij verwoest uw eigen tijdelijk en eeuwig welzijn.*

§ 16. Men treft in sommige zamengestelde voorstellen tusschen- of bijgevoegde voorstellen aan, strekkende om eenig deel van het hoofdvorstel te omschrijven of te bepalen, waarin echter het woord, dat tot herhaling van het bepaald of omschreven wordende deel dienen moet, benevens het woord zijn, het zij als koppelwoord, het zij als gedeeltelijk gezegde, of het woord worden, als een deel van het gezegde, gemist wordt, b. v.: *de waarlijk deugdzame man, wars van alle ijdele praal, betracht steeds in stille zijnen pligt; — gij, dwaze jongeling! trotsch op uwe jeugd en schoonheid, verliest uwe vergankelijkheid geheel uit het oog; — hij beschrijft een tijdvak, rijk in merkwaardige gebeurtenissen; — men sprak over een onderwerp, hoogst belangrijk voor elken mensch; — de mensch, door God op deze aarde ge-*

plaatst, om tot Zijne eer te leven, vergeet niet zelden deze zijne verhevene bestemming. Deze en dergelijke tusschen- of bijgevoegde voorstellen, die men blijkbaar bezigt, om zich kort, krachtig en sierlijk uit te drukken, kan men, mijns inziens, niet onder de gewone bepalingen tellen; maar zij behooren bij de ontleding tot volkomene voorstellen gemaakt en aldus voorgesteld te worden: *de waarlijk deugd-zame man, die wars is van alle ijdele praat, betracht steeds in stille zijnen plicht; — gij, dwaaze jongeling! die trotsch op uwe jeugd en schoonheid zijt, verliest uwe vergankelijkheid geheel uit het oog; — hij beschrijft een tijdvak, dat rijk is in merkwaardige gebeurtenissen; — men sprak over een onderwerp, dat voor elken mensch hoogst belangrijk is; — de mensch, die door God op deze aarde geplaatst werd, om tot Zijne eer te leven, vergeet niet zelden deze zijne verhevene bestemming* (*).

§ 17. Onder de volledige tusschen- of bijgevoegde voorstellen behooren ook dezulke, waarin geen onderwerp voorkomt en het gezegde door den lijdenden vorm van een werkwoord wordt uitgedrukt, b. v.: *het onderwerp, waarover gehandeld werd, is zeer belangrijk; — de toon, waarop over die twijfelachtige zaak gesproken werd, was zeer beslissend; — dit is de zaak, waaraan gedacht wordt; — het is een geval, waarover zeer verschillend geoordeeld wordt, enz.* Daar nu ieder gezegde een begrip uitdrukt, dat van een onderwerp gedacht of geoordeeld, bevestigd of ontkend wordt, zoo is het denkbeeld van een gezegde onbestaanbaar, zonder dat van een onderwerp. Men zal derhalve, bij het redekundig ontleden van de genoemde voorstellen en andere van dien aard, de onvolledige tusschen- of bijgevoegde voorstellen tot volkomene behooren te vormen. Dit kan men altijd doen, door ze uit den lijdenden vorm in den bedrijvenden over te brengen, en het weggelaten onderwerp onbepaald door men uit te drukken, b. v.: *het onderwerp, waarover men handelde, is zeer belangrijk; — de toon, waarop men over die twijfelachtige zaak sprak, was*

(*) Zie aant. 34.

zeer beslissend; — dit is de zaak, waaraan men denkt; — het is een geval, waarover men zeer verschillend oordeelt, enz. — In sommige gevallen kan men ook de onvolledige tusschen- of bijgevoegde voorstellen tot volledige maken, door het onderwerp, dat men er in brengt, te doen slaan op het onderwerp van het hoofdvoorstel, b. v.: *het onderwerp, dat behandeld werd, is zeer belangrijk; — dat is de zaak, welke gedacht wordt, of, welke het onderwerp der gedachte uitmaakt; — het is een geval, dat zeer verschillend beoordeeld wordt.* Bij deze verandering zoude het tusschen- of bijgevoegde voorstel niet uit den lijdenden vorm in den bedrijvenden behooven overgebracht te worden. — In een enkel geval kan men ook het onvolledige tusschenvoorstel in eenen van het hoofdonderwerp afhankelijken naamval of eene bepaling overbrengen, en alzoo het zamengestelde voorstel in een enkelvoudig veranderen. Zoo zal men b. v. in plaats van: *de wijze waarop hier gehandeld wordt, is niet af te keuren; — het onderwerp, waarover nu gesproken wordt, is hoogst belangrijk,* kunnen schrijven: *deze wijze van handelen is niet af te keuren; — het onderwerp van dit gesprek is hoogst belangrijk.* Deze handelwijze is echter, onzes inziens, niet de verkieslijkste: ook zijn er slechts enkele voorstellen, waarop zij kan toegepast worden.

§ 18. In eenige zamengestelde voorstellen vindt men tusschen- of bijgevoegde voorstellen met de onbepalende wijs der werkwoorden, waarin dus het onderwerp gemist wordt, b. v.: *wij moeten, om ons eigen geluk te bevorderen, de deugd beminnen; — wij moeten wel leven, om wel te kunnen sterven; — hij heeft, om aan zijne verpligting te kunnen voldoen, veel genoegens vaarwel gezegd.* Ook met het bepalende voorstel vooraan, als: *om ons eigen geluk te bevorderen, moeten wij de deugd beminnen; — om wel te kunnen sterven, moeten wij wel leven; — om aan zijne verpligting te kunnen voldoen, heeft hij veel genoegens vaarwel gezegd.* Zoodanige tusschen- of bijgevoegde voorstellen, die het oogmerk of de beweegreden uitdrukken van de zaak, welke in het hoofdvoorstel voorkomt, en die, behalve het onderwerp, de voornaamste deelen eens voorstels bevatten, kan men ook niet wel onder de gewone bepalingen rangschikken, maar moeten, mijns

inziens, bij het ontleden tot volkomene voorstellen gevormd en als zoodanig voorgesteld en ontleed worden. De aangevoerde voorbeelden zal men derhalve dus behooren voor te stellen: *wij moeten de deugd beminnen; opdat wij ons eigen geluk bevorderen; — wij moeten wel leven; opdat wij wel kunnen sterven; — hij heeft veel genoegens vaarwel gezegd; ten einde hij aan zijne verpligting konde voldoen.*

§ 19. Tot de zamengestelde voorstellen behooren ook uitdrukkingen als de volgende: *wij hooren hem zingen; — ik zag mijnen vriend vertrekken*, enz. In deze voorstellen bevat het voorwerp van de handeling, die bij het onderwerp behoort, te gelijk het onderwerp van de handeling, die door de onbepalende wijs van het werkwoord in den bedrijvenden vorm wordt uitgedrukt; zoodat men bij de ontleding deze voorstellen zal behooren op te lossen in twee enkelvoudige voorstellen: *wij hooren, dat hij zingt; — ik zag, dat mijn vriend vertrok.*

Voorstellen van dezen vorm zijn somtijds dubbelzinnig, wanneer het werkwoord, dat in de onbepalende wijs staat, een bedrijvend werkwoord is, b. v.: *ik hoor hem roepen; — wij hebben de vogels zien eten.* In deze voorstellen kan de onbepalende wijs, naar de onderscheidene beteekenis, die men aan het werkwoord wil toekennen, of in eenen bedrijvenden, of in eenen lijdenden zin genomen worden, zoodat men bij de ontbinding of twee bedrijvende voorstellen, of één bedrijvend en één lijdend voorstel verkrijgt. De opgegevene zamengestelde voorstellen kunnen dus bij de ontleding op deze wijze veranderd worden: *ik hoor, dat hij roept*, of *ik hoor, dat hij geroepen wordt; — wij hebben gezien, dat de vogels aten*, of *wij hebben gezien, dat de vogels gegeten werden.*

Wanneer echter in zoodanige voorstellen, behalve het voorwerp, dat bij het eerste gezegde behoort, en tegelijk het onderwerp is der handeling, door de onbepalende wijs uitgedrukt, nog een ander voorwerp voorkomt, dat regtstreeks bij de onbepalende wijs behoort, dan kan men aan dit laatste werkwoord alleen eenen bedrijvenden zin geven, zoodat bij de ontleding dier voorstellen altijd twee bedrijvende enkelvoudige voorstellen ontstaan, b. v.: *wij hoorden hem zijnen knecht berispen; — ik zag hem zijnen zoon de aardrijkskunde onderwijzen*; waaruit men bij de ontbinding de volgende voorstellen bekomt: *wij hoorden, dat*

hij zijnen knecht berispte; ik zag, dat hij zijnen zoon de aardrijkskunde onderwees.

§ 20. Eenige zamengestelde voorstellen bevatten meer dan één tusschenvoorstel, strekkende somtijds om een en hetzelfde deel van het hoofdvorstel op onderscheidene wijzen te omschrijven; somtijds om verschillende rededeelen van het hoofdvorstel te bepalen, en somtijds dient ook het eene tot omschrijving of bepaling van eenig deel uit een ander tusschenvorstel, b. v.: *de goederen dezer wereld, waarover de dwaas zich zoo ligt verheugt; waardoor dikwerf de lichtzinnige zich zelven in het verderf stort; waaraan de wijze weinig waarde hecht; waarvan de verstandige een matig gebruik maakt, en waarmede de brave veel goeds kan stichten, maken den sterveling niet wezenlijk gelukkig; — de beschouwing der natuur, welke ons Gods grootheid verkondigt, verschafft den mensch, wiens hart gevoelig is voor het schoone en goede, veel genoegens, die andere bezigheden hem niet aanbieden; — de handelingen van hem, die alleen de deugd betracht, om de achting van menschen te verwerven, kunnen de goedkeuring van het Opperwezen niet wegdragen.*

§ 21. Er bestaan ook zamengestelde voorstellen, waarin het onderwerp of voorwerp uit het hoofdvorstel is weggelaten, b. v.: *dien God bewaart, is wel bewaard; — wie op aarde naar den wil zijns Scheppers leeft, verbeidt een stoorloos geluk in den hemel.* Het spreekt als van zelf, dat bij de ontleding der voorstellen deze weggelatene rededeelen op hunne plaats moeten gesteld worden, b. v.: *hij, dien God bewaart, is wel bewaard; — hem, die op aarde naar den wil zijns Scheppers leeft, verbeidt een stoorloos geluk in den hemel.*

§ 22. Wanneer men de zamengestelde voorstellen, welke tot die soort behooren, waarover in de twaalf voorgaande §§ gehandeld is, wil ontleden, moet men eerst het hoofdvorstel aanwijzen; vervolgens de tusschen- of bijgevoegde voorstellen opnoemen, en aantoonen, welk rededeel van het hoofdvorstel zij bepalen of omschrijven, of op welk deel van eenig tusschenvorstel een ander daarbij gevoegd voorstel betrekking heeft, en eindelijk het geheele zamengestelde voorstel in deszelfs

enkele deelen ontleden. De vier laatste der ontleden voorbeelden, aan het einde van dit hoofdstuk geplaatst, kunnen dit nader ophelderen.

§ 23. Bij het ontleden van alle zamengestelde voorstellen moet ook de onderscheiding in bevestigende en ontkennende, bedrijvende en lijdende, en alles, wat verder van de enkel- en veelvoudige voorstellen gezegd is, in aanmerking komen.

§ 24. Men kan dit een en ander nader toegepast zien in de volgende

ONTLEDE VOORBEELDEN.

- a.) *God schiep voor zeer veel eeuwen het onmetelijk heelal, en bragt voor bijna zes duizend jaren onze aarde in haren tegenwoordigen staat; ook werden toen door Hem de twee eerste menschen geschapen en geplaatst in eene vruchtbare streek van Azië.*
- Zamengesteld voorstel; bevattende twee enkelvoudige voorstellen en één veelvoudig, die wel door voegwoorden verbonden, doch niet aan elkander ondergeschikt zijn. Het veelvoudige voorstel, hier voorkomende, kan men ook als eenigzins zamengesteld beschouwen.

Eerste ontleding.

God schiep voor zeer veel eeuwen het onmetelijk heelal. } Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel.

en

(Hij) bragt voor bijna zes duizend jaren onze aarde in haren tegenwoordigen staat. } Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel.

ook

Toen werden door Hem de twee eerste menschen geschapen en geplaatst in eene vruchtbare streek van Azië. } Veelvoudig, bevestigend, lijdend voorstel, dat men ook zamengesteld kan noemen.

Tweede ontleding.

God onderwerp,
schiep bevestigend gezegde,
voor zeer veel eeuwen bepaling van het gezegde *schiep*,
het onmetelijk heelal, voorwerp,
en voegwoord,
(Hij) onderwerp,)
bragt bevestigend gezegde,
voor bijna zes duizend jaren bepaling van het gezegde *bragt*,
onze aarde voorwerp,
in haren tegenwoordigen staat;
ook voegwoord,
toen } bepaling van de gezegden *werden*
werden geschapen } *geschapen en geplaatst*,
door Hem } bevestigend gezegde,
de twee eerste menschen } bepaling van de gezegden *werden*
en } *geschapen en geplaatst*,
(werden) geplaatst onderwerp,
in eene vruchtbare streek voegwoord, — . . .
van Azië. } bevestigend gezegde,
 } bepaling van het gezegde *werden*
 } *geplaatst*,
 } bepaling der vorige bepaling.

- b.) *Gij moogt niemand beleedigen; omdat het u door de wetten der natuur en godsdienst wordt verboden, en deze wetten u daarentegen nadrukkelijk bevelen, dat gij wec naasten als u-zelven moet beminnen.*
- Zamengesteld voorstel; bevattende drie enkelvoudige voorstellen en één veelvoudig, door voegwoorden aan elkander verbonden. De drie laatste voorstellen zijn ondergeschikt aan het eerste.

Eerste ontleding.

Gij moogt niemand beledigen.

omdat

Het wordt u verboden door de wetten der natuur en godsdienst.

en, daarentegen

Deze wetten bevelen u nadrukkelijk.

dat

Gij moet beminnen we naasten als u zelven.

Tweede ontleding.

<i>Gij</i>	onderwerp,
<i>moogt beledigen</i>	ontkennend gezegde,
<i>niemand;</i>	voorwerp,
<i>omdat</i>	voegwoord,
<i>het</i>	onderwerp,
<i>u</i>	bepaling van het gezegde <i>wordt</i> <i>verboden,</i>
<i>door de wetten</i>	bepaling van het gezegde <i>wordt</i> <i>verboden,</i>
<i>der natuur</i>	bepaling der laatst vorige bepaling,

Enkelvoudig, ontkennend, bedrijvend voorstel; zijnde het hoofdvorstel, en bevattende eene algemeene stelling. De ontkennende beteekenis van dit voorstel ligt in *niemand* (niet iemand, niet één man) opgesloten.

Veelvoudig, bevestigend, lijdend voorstel; bevattende een deel der reden voor de stelling in het hoofdvorstel.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende met het volgende voorstel het andere deel der reden voor de stelling in het hoofdvorstel.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; dienende tot verklaring van het vorige voorstel.

<i>en</i>	voegwoord,
<i>(der) godsdienst</i>	bepaling der bepaling <i>door de wetten.</i>
<i>wordt verboden,</i>	bevestigend gezegde,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>deze wetten</i>	onderwerp,
<i>u</i>	bep. van het gez. <i>bevelen,</i>
<i>daarentegen</i>	voegwoord,
<i>nadrukkelijk</i>	bep. van het gez. <i>bevelen,</i>
<i>bevelen,</i>	bevestigend gezegde,
<i>dat</i>	voegwoord,
<i>gij</i>	onderwerp,
<i>we naasten</i>	voorwerp,
<i>moet beminnen</i>	bevestigend gezegde,
<i>als u zelven</i> (*).	bepaling van het laatste gezegde.

c.) *Sterke gemoedsaandoeningen kunnen de krachten onzes lichaams ondermijnen en soms ons leven plotseling doen ophouden, gelijk hevige stormvlagen het hechtste gebouw kunnen doen waggelen en het weleens eensklaps doen instorten.*

Zamengesteld voorstel, dat twee hoofddeelen bevat, die door het voegwoord *gelijk* aan elkander verbonden, maar evenwel van elkander onafhankelijk zijn. Zij staan echter in zoo ver tot elkander in betrekking, dat de denkbeelden, welke in het laatste voorkomen, uit kracht van vergelijking, die van het eerste toelichten of ophelderen. Elk dezer hoofddeelen bevat twee enkelvoudige voorstellen, door het voegwoord *en* aan elkander verbonden.

Eerste ontleding.

Sterke gemoedsaandoeningen kunnen de krachten onzes lichaams ondermijnen.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, bevattende eene verklaring, die niet betoogd, maar door het derde voorstel, uit kracht van vergelijking, toegelicht wordt.

(*) Zie aant. 35.

en

Sterke gemoedsaandoeningen kunnen soms ons leven plotseling doen ophouden.

gelijk

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, gelijk geordend met het voorgaande; doch de hier gedane verklaring wordt door het vierde voorstel, uit kracht van vergelijking, toegelicht.

Hevige stormlagen kunnen het hechtste gebouw doen waggelen.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende eene waarheid, die de ondervinding bevestigt; dienende, uit kracht van vergelijking, tot toelichting van de verklaring, in het eerste voorstel gedaan.

en

Hevige stormlagen kunnen het (het hechtste gebouw) weleens eensklaps doen instorten.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, van denzelfden aard als het voorgaande; strekkende, uit hoofde der vergelijking, tot toelichting van de verklaring, in het tweede voorstel voorkomende.

Tweede ontleding.

Sterke gemoedsaandoeningen kunnen ondermijnen onderwerp,
de krachten bevestigend gezegde,
onzes lichaams voorwerp,
en bepaling van het voorwerp,
(kunnen) doen ophouden voegwoord,
soms bevestigend gezegde,
plotseling bepaling van het gezegde *kunnen*
doen ophouden,
ons leven; voorwerp,
gelijk voegwoord,

hevige stormlagen onderwerp,
het hechtste gebouw voorwerp,
kunnen doen waggelen bevestigend gezegde,
en voegwoord,
het voorwerp,
weleens bepaling van het gezegde *kunnen*
doen instorten,
eensklaps bepaling van het gezegde *kunnen*
doen instorten,
(kunnen) doen instorten. bevestigend gezegde.

d.) *Eer uwen vader en uwe moeder door woorden en daden; opdat hun zegen over u kome: want de zegen des vaders bouwt het huis der kinderen; maar de vloek der moeder breekt het af.*

Zamengesteld voorstel, dat in twee voornamen deelen gescheiden wordt, en vier enkele voorstellen bevat. Het tweede is ondergeschikt aan het eerste of hoofdvorstel, en de beide laatste voorstellen zijn betrekkelijk ondergeschikt aan de twee eerste.

Eerste ontleding.

Eer (gij) uwen vader en uwe moeder door woorden en daden.

Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; zijnde het hoofdvorstel, en bevattende eene opwekking of vermaning.

opdat

Hun zegen kome over u.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; drukkende het doel of oogmerk uit van de handeling, waartoe in het hoofdvorstel wordt opgewekt.

want

De zegen des vaders bouwt het huis der kinderen.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende eene beweegreden, afgeleid uit het voordeel der bereiking van het doel, in het tweede voorstel voorkomende.

maar

*De vloek der moeder breekt
het (het huis der kinderen) af.*

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, gelijk geordend met het voorgaande; doch de beweegreden is afgeleid uit het tegengestelde.

Tweede ontleding.

<i>Eer</i>	bevestigend gezegde,
<i>(gij)</i>	onderwerp,))
<i>uwen vader</i>	voorwerp,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>uwe moeder</i>	voorwerp,
<i>door woorden</i>	bepaling van het gezegde <i>eer</i> ,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>(door) daden;</i>	bepaling van het gezegde <i>eer</i> ,
<i>opdat</i>	voegwoord,
<i>hun zegen</i>	onderwerp,
<i>over u</i>	bepaling van het gezegde <i>kome</i> ,
<i>kome:</i>	bevestigend gezegde,
<i>want</i>	voegwoord,
<i>de zegen</i>	onderwerp,
<i>des vaders</i>	bepaling van het onderwerp <i>de zegen</i> ,
<i>bouwt</i>	bevestigend gezegde,
<i>het huis</i>	voorwerp,
<i>der kinderen;</i>	bepaling van het voorwerp <i>het huis</i> ,
<i>maar</i>	voegwoord,
<i>de vloek</i>	onderwerp,
<i>der moeder</i>	bepaling van het onderwerp <i>de vloek</i> ,
<i>breekt af</i>	bevestigend gezegde,
<i>het (huis.)</i>	voorwerp.

e.) *Een leugenaar verliest spoedig het vertrouwen van alle braven; daarom moet hij*

Zamengesteld voorstel; bevattende vier enkelvoudige voorstellen, door voegwoorden aan elkander verbonden. Het tweede en derde voorstel is

hij ook dikwijls ondervinden, dat men hem niet geloofst; ofschoon hij somtijds de waarheid spreekt.

(ondergeschikt aan het eerste of het hoofdvorstel; het vierde aan de twee vorige en daardoor ook aan het eerste.

Eerste ontleding.

Een leugenaar verliest spoedig het vertrouwen van alle braven.

(Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; zijnde het hoofdvorstel, en bevattende eene stelling, die als waarheid erkend wordt.

daarom, ook

Hij (de leugenaar) moet dikwijls ondervinden.

(Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende met het volgende een besluit, afgeleid uit het hoofdvorstel.

dat

Men gelooft hem (den leugenaar) niet.

(Enkelvoudig, ontkennend, bedrijvend voorstel; dienende tot verklaring van het gezegde uit het vorige voorstel.

ofschoon

Hij (de leugenaar) spreekt somtijds de waarheid.

(Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende eene toegaving in eenen stelligen zin.

Tweede ontleding.

<i>Een leugenaar</i>	onderwerp,
<i>verliest</i>	bevestigend gezegde,
<i>spoedig</i>	bepaling van het gezegde <i>verliest</i> ,
<i>het vertrouwen</i>	voorwerp,
<i>van alle braven;</i>	bepaling van het voorwerp <i>het vertrouwen</i> ,
<i>daarom</i>	voegwoord,
<i>moet ondervinden</i>	bevestigend gezegde,
<i>hij</i>	onderwerp,
<i>ook</i>	voegwoord,

<i>dikwijls,</i>	bepaling van het gezegde moet ondervinden,
<i>dat</i>	voegwoord,
<i>men</i>	onderwerp,
<i>hem</i>	voorwerp,
<i>niet gelooft;</i>	ontkennend gezegde,
<i>ofschoon</i>	voegwoord,
<i>hij</i>	onderwerp,
<i>somtijds</i>	bepaling van het gezegde spreekt,
<i>de waarheid</i>	voorwerp,
<i>spreekt.</i>	bevestigend gezegde.

f.) *Elk mensch, die een hart heeft, dat gevoelig is voor het schoone en goede, wordt bij de beschouwing der natuur doordrongen van liefde en dankbaarheid jegens den goeden hemelschen Vader, die alles met zoo veel wijsheid geschapen heeft, en elk schepsel met zoo veel goedheid en liefde verzorgt.*

Uitgebreid, zamengesteld voorstel; bevattende, behalve het hoofdvoorstel, twee tusschen- en twee bijgevoegde voorstellen; van de twee tusschenvoorstellen dient het laatste tot verklaring van het eerste.

Eerste ontleding.

Elk mensch wordt bij de beschouwing der natuur doordrongen van liefde en dankbaarheid jegens den goeden hemelschen Vader.

Veelvoudig, bevestigend, lijdend hoofdvoorstel; bevattende eene waarheid onder zekere bepaling, die in de twee tusschenvoorstellen voorkomt.

Die een hart heeft.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; dienende met het volgende tot bepaling of omschrijving van het onderwerp *mensch* uit het hoofdvoorstel.

Dat gevoelig is voor het schoone en goede. {
Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; strekkende tot omschrijving van het voorwerp *hart* uit het vorige tusschenvoorstel.

Die alles met zoo veel wijsheid geschapen heeft. {
Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; dienende tot nadere omschrijving van de bepaling, *jegens den goeden hemelschen Vader*, uit het hoofdvoorstel.

en

(Die) elk schepsel met zoo veel goedheid en liefde verzorgt. {
Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; gelijk geordend met het vorige.

Tweede ontleding.

<i>Elk mensch,</i>	onderwerp,
<i>die</i>	onderwerp,
<i>een hart</i>	voorwerp,
<i>heeft,</i>	bevestigend gezegde,
<i>dat</i>	onderwerp,
<i>gevoelig</i>	bevestigend gezegde,
<i>is.</i>	koppelwoord,
<i>voor het schoone en goede,</i>	{ veelvoudige bepaling van het gezegde <i>gevoelig</i> , (*)
<i>wordt doordrongen</i>	bevestigend gezegde,
<i>bij de beschouwing</i>	{ bepaling van het gezegde <i>wordt doordrongen</i> ,
<i>der natuur</i>	bepaling der vorige bepaling,
<i>van liefde en dankbaarheid</i>	{ veelvoudige bepaling van het gezegde <i>wordt doordrongen</i> ,
<i>jegens den goeden hemelschen Vader,</i>	{ bepaling der vorige bepaling,
<i>die</i>	onderwerp,

(*) Zie aant. 32.

<i>alles</i>	voorwerp,
<i>met zoo veel wijsheid</i>	{ bepaling van het gezegde <i>geschapen</i>
<i>geschapen heeft,</i>	<i>heeft,</i>
<i>en</i>	bevestigend gezegde,
<i>elk schepsel</i>	voegwoord,
<i>met zoo veel goedheid en liefde</i>	voorwerp,
<i>verzorgt.</i>	{ veelvoudige bepaling van het gezegde <i>verzorgt,</i>
	bevestigend gezegde.

g.) *De Romeinen, reeds sedert eeuwen overwinnaars en beheerschers van andere volken, trokken omtrent vijftig jaren vóór Christus geboorte onder Julius Cesar naar deze landen, om ook derzelver bewoners, de Bataviëren, aan zich te onderwerpen.*

Uitgebreid, zamengesteld voorstel; bevattende een tusschenvoorstel, waarin het onderwerp en het koppelwoord gemist worden, en een bijgevoegd voorstel met de onbepalende wijs van het werkwoord.

Eerste ontleding.

De Romeinen trokken omtrent vijftig jaren vóór Christus geboorte onder Julius Cesar naar deze landen.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend hoofdvorstel; bevattende eene geschiedkundige waarheid.

(Die) reeds sedert eeuwen overwinnaars en beheerschers van andere volken (waren).

Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; dienende tot omschrijving van het onderwerp uit het hoofdvorstel.

om (of liever opdat), ook

Zij onderwierpen aan zich derzelver bewoners, de Bataviëren.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend bijgevoegd voorstel; strekkende om het oogmerk van het gezegde met zijne bepalingen uit het hoofdvorstel aan te duiden.

Tweede ontleding.

<i>De Romeinen,</i>	onderwerp,
<i>(die</i>	onderwerp,)
<i>reeds</i>	{ bepaling van de volgende bepaling
<i>sedert eeuwen</i>	<i>sedert eeuwen,</i>
<i>overwinnaars</i>	{ bepaling van de gezegden <i>overwinnaars en beheerschers,</i>
<i>en</i>	bevestigend gezegde,
<i>beheerschers</i>	voegwoord,
<i>van andere volken</i>	bevestigend gezegde,
<i>(waren,</i>	bepaling van de gezegden <i>overwinnaars en beheerschers,</i>
<i>trokken</i>	koppelwoord,)
<i>omtrent vijftig jaren vóór Christus geboorte</i>	bevestigend gezegde,
<i>onder Julius Cesar</i>	{ bepaling van het gezegde <i>trokken,</i>
<i>naar deze landen,</i>	bepaling van het gezegde <i>trokken,</i>
<i>om (opdat)</i>	voegwoord,
<i>zij</i>	onderwerp,
<i>ook</i>	voegwoord,
<i>derzelver bewoners,</i>	voorwerp,
<i>de Bataviëren,</i>	bepaling van het voorwerp,
<i>aan zich</i>	{ bepaling van het gezegde <i>onderwierpen,</i>
<i>onderwierpen.</i>	bevestigend gezegde.

h.) *Die ons steeds afkeer van het kwaad en liefde voor de deugd tracht in te boezemen; ons onbewimpeld, doch op eene gepaste wijze, onze gebreken en misslagen*

Uitgebreid, zamengesteld voorstel; bevattende een hoofdvorstel, waarin het onderwerp verzwegen is, hetwelk bij de ontbinding moet opgegeven worden. De vier tus-

onder het oog brengt, en ook dan getrouw blijft, wanneer ons rampen of tegenspoeden treffen, mag met zegt onze vriend genoemd worden.

schenvoorstellen, die men hier aantreft, dienen tot bepaling of omschrijving van het verzwegen onderwerp uit het hoofdvorstel.

Eerste ontleding.

(Hij) mag met regt onze vriend genoemd worden.

Enkelvoudig, bevestigend, lijdend hoofdvorstel; bevattende eene stelling, die door tusschenvoorstellen nader bepaald of omschreven wordt.

Die ons steeds afkeer van het kwaad en liefde voor de deugd tracht in te boezemen.

Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvorstel; dienende tot omschrijving van het verzwegen onderwerp uit het hoofdvorstel.

(Die) ons onbewimpeld, doch op eene gepaste wijze, onze gebreken en misslagen onder het oog brengt.

Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvorstel, gelijk geordend met het voorgaande.

en

(Die ons) ook dan getrouw blijft.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvorstel, met het volgende verbonden en daardoor volkomen verstaanbaar gemaakt.

wanneer

Rampen of tegenspoeden ons treffen.

Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvorstel, hetwelk eene bepaling uitdrukt van de bepaling *dan* uit het vorige vorstel, en, met dat vorstel verbonden, insgelijks dient tot omschrijving van het verzwegen onderwerp uit het hoofdvorstel.

Tweede ontleding.

<i>(Hij)</i>	onderwerp,
<i>die</i>	onderwerp,
<i>ons</i>	bepaling van het gezegde <i>tracht in te boezemen</i> ,
<i>steeds</i>	bepaling van het gezegde <i>tracht in te boezemen</i> ,
<i>afkeer</i>	voorwerp,
<i>van het kwaad</i>	bepaling van het voorwerp <i>afkeer</i> ,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>liefde</i>	voorwerp,
<i>voor de deugd</i>	bepaling van het voorwerp <i>liefde</i> ,
<i>tracht in te boezemen;</i>	bevestigend gezegde,
<i>ons</i>	bepaling van het gezegde <i>brengt</i> ,
<i>onbewimpeld,</i>	bepaling van het gezegde <i>brengt</i> ,
<i>doch</i>	voegwoord,
<i>op eene gepaste wijze,</i>	bepaling van het gezegde <i>brengt</i> ,
<i>onze gebreken</i>	voorwerp,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>(onze) misslagen</i>	voorwerp,
<i>onder het oog</i>	bepaling van het gezegde <i>brengt</i> ,
<i>brengt,</i>	bevestigend gezegde,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>ook</i>	voegwoord,
<i>dan</i>	bepaling van het gezegde <i>blijft</i> ,
<i>getrouw</i>	gezegde,
<i>blijft,</i>	koppelwoord,
<i>wanneer</i>	voegwoord,
<i>ons</i>	voorwerp,
<i>rampen</i>	onderwerp,
<i>of</i>	voegwoord,
<i>tegenspoeden</i>	onderwerp,
<i>treffen,</i>	bevestigend gezegde,
<i>mag genoemd worden</i>	bevestigend gezegde,
<i>met regt</i>	bepaling van het laatste gezegde,
<i>onze vriend.</i>	bepaling van het onderwerp <i>(Hij)</i> uit het hoofdvorstel.

i.) *Doe nimmer zulke daden, waarvan alle verstandigen en braven eenen afkeer hebben; waarover gij u in de tegenwoordigheid van deugdzamen moet schamen, en waardoor gij de rust van uw geweten verstoren en uw eigen wezenlijk geluk verwoesten kunt.*

Uitgebreid, zamengesteld voorstel; bevattende een hoofdvorstel, waaruit het onderwerp is wegge- laten, gelijk veelal plaats heeft in voorstellen als dit, waarin het ge- zegde door een werkwoord wordt uitgedrukt, dat in de gebiedende wijze staat. De vier bijgevoegde voorstellen, die aan het hoofdvorstel ondergeschikt zijn, dienen, om het voorwerp uit het hoofdvorstel nader te omschrijven of te bepalen.

Eerste ontleding.

Doe (gij) nimmer zulke daden.

Enkelvoudig, ontkennend, bedrij- vend hoofdvorstel; bevattende eene vermaning, die nader verklaard of uitgebreid wordt door de volgende bijgevoegde voorstellen. Het ont- kennende van dit voorstel ligt in het woord *nimmer*, dat de betee- kenis van het ontkennende *niet*, welke het in zich sluit, als voort- durend voorstelt.

Waarvan alle verstandigen en braven eenen afkeer hebben.
of
Alle verstandigen en braven hebben daarvan (van zulke da- den) eenen afkeer.

Veelvoudig, bevestigend, bedrij- vend voorstel; dienende tot om- schrijving of bepaling van het voor- werp, *zulke daden*, uit het hoofd- voorstel.

Waarover gij u in de tegen- woordigheid van deugdzamen moet schamen.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrij- vend voorstel; gelijk geordend met het voorgaande.

of
Gij moet u daarover (over zulke daden) in de tegenwoor- digheid van deugdzamen schamen.

Waarvoor gij de rust van uw geweten verstoren kunt.

of
Gij kunt daardoor (door zulke daden) de rust van uw geweten verstoren.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrij- vend voorstel; hebbende de zelfde strekking als de twee vorige.

en
Waarvoor gij uw eigen wezen- lijk geluk verwoesten kunt.

of
Gij kunt daardoor (door zulke daden) uw eigen wezenlijk ge- luk verwoesten.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrij- vend voorstel; dienende tot het zelfde einde als de drie voorgaande.

Tweede ontleding.

<i>Doe</i>	ontkennend gezegde,
<i>(gij)</i>	onderwerp,)
<i>nimmer</i>	bepaling van het gezegde <i>Doe</i> ,
<i>zulke daden</i> ,	voorwerp,
<i>waarvan</i>	{ bepaling van het voorwerp <i>eenen</i>
	<i>afkeer</i> ,
<i>alle verstandigen</i>	onderwerp,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>(alle) braven</i>	onderwerp,
<i>eenen afkeer</i>	voorwerp,
<i>hebben;</i>	bevestigend gezegde,
<i>waarover</i>	{ bepaling van het gezegde <i>moet</i>
	<i>schamen</i> ,
<i>gij</i>	onderwerp,
<i>u</i>	voorwerp,
<i>in de tegenwoordigheid</i>	{ bepaling van het gezegde <i>moet</i>
	<i>schamen</i> ,
<i>van deugdzamen</i>	bepaling der vorige bepaling,
<i>moet schamen</i> ,	bevestigend gezegde,
<i>en</i>	voegwoord,

<i>waardoor</i>	}	bepaling van de gezegden <i>verstoren</i>
		<i>en verwoesten kunt</i> ,
<i>gij</i>		onderwerp,
<i>de rust</i>		voorwerp,
<i>van uw geweten</i>		bepaling van het voorwerp <i>de rust</i> ,
<i>verstoren (kunt)</i>		bevestigend gezegde,
<i>en</i>		voegwoord,
<i>uw eigen wezenlijk geluk</i>		voorwerp,
<i>verwoesten kunt.</i>		bevestigend gezegde,

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE ENKELVOUDIGE EN ZAMENGESTELDE VOLZINNEN.

§ 1. Een volzin is eene volkomen verstaanbare en geheel geëindigde uitdrukking van ons oordeel door woorden. Elke goede volzin behoort slechts ééne hoofdgedachte in zich te bevatten.

§ 2. Een volzin kan uit een enkel voorstel bestaan, zoo als in het eerste en tweede hoofdstuk van dit werkje genoegzaam gebleken is. Doch meestal vormen in eene goede rede twee of meer voorstellen, die tot elkander in zekere betrekking staan, eenen volkomen verstaanbaren en geheel geëindigen zin; het derde hoofdstuk levert hiervan voldoende bewijzen op.

§ 3. De volzinnen worden, zoo met betrekking tot den vorm als ten opzichte van de stof, in verschillende soorten verdeeld, en daar deze onderscheiding of verdeeling, mijns inziens, ook bij het redekundig ontleden in aanmerking behoort te komen, zal ik eene en andere opmerking daaromtrent kortelijk hier laten volgen.

§ 4. Ten opzichte van den vorm onderscheidt men de volzinnen onder andere in

a.) verhalende, b.v.: *Ons vaderland werd reeds vóór Christus geboorte bewoond door twee onderscheidene volksstammen, de Friezen en Batavieren;*

b.) vragende, b.v.: *Levert niet de geschiedenis onzes Vaderlands de sprekendste bewijzen op voor het bestaan eener alles besturende Voorzienigheid?*

c.) verzoekende, b.v.: *Eilieve, verhaal mij toch in het kort eene en andere bijzonderheid van den laatsten veldslag;*

d.) bevelende, b. v.: *Gedenkt, kinderen, aan woen Schepper in de dagen uwer jeugd!*

e.) wenschende, b. v.: *God spare nog lang het dierbare leven van onzen beminden koning!*

f.) uitroepende, b. v.: *Hoe aangenaam, hoe schoon, hoe vruchtbaar was niet de nu geëindigde zomer!*

Somtijds bevat een en de zelfde volzin twee of meer dezer vormen in zich; doch dan is meestal de volzin zamengesteld, b. v.: *Ik ontmoette hem voor eenige dagen te Amsterdam; maar, ach, hoe treurig was zijn toestand! — Stelt gij belang in de achting van verstandige en brave menschen? wacht u dan voor de luiheid; want een luiwaard wordt van elk weldenkend mensch veracht.* In den eersten volzin is de verhalende met den uitroependen vorm verbonden, en in den anderen ziet men de vereeniging van den vragenden, bevelenden en verhalenden vorm.

§ 5. Met betrekking tot de stof worden de volzinnen in enkelvoudige en zamengestelde verdeeld, die wij in het kort elk afzonderlijk zullen beschouwen.

§ 6. Enkelvoudige volzinnen zijn zulke volkomene uitdrukkingen van ons oordeel, waarin de eenheid van zin ontstaat uit de eenheid der denkbeelden, daarin voorkomende, en uit de volstreckte afhankelijkheid der zamengevoegde deelen van elkander, b. v.: *De lente verschaft den mensch veel genoegens. — Elk deugdzaam mensch bemint de opregtheid.*

§ 7. Een enkelvoudige volzin kan verscheidene op elkander volgende voorstellen bevatten; mits deze voorstellen alle betrekking hebben op het zelfde hoofddenkbeeld, b. v.: *De werkzaamheid verschaft den mensch de middelen tot zijn bestaan; bevordert den welstand zijns lichaams; behoedt hem voor veel ondeugden; doet hem de achting en het vertrouwen van alle weldenkenden genieten, en verwerft hem bovendien de goedkeuring van God.* Deze vijf aan elkander verbundene voorstellen hebben de zelfde hoofdgedachte, namelijk: *het nut der werkzaamheid*, en maken derhalve eenen enkelvoudigen volzin uit.

§ 8. Een enkelvoudige volzin kan door tusschen- en bijvoeging van een en ander voorstel, ter omschrijving van het onderwerp, gezegde, voorwerp of eenige bepaling dienende, zeer uitgebreid worden

en evenwel enkelvoudig blijven, indien slechts de in- of bijgevoegd wordende voorstellen ondergeschikt zijn aan dat, hetwelk het hoofddenkbeeld in zich bevat. Zoo kan, b. v., de enkelvoudige volzin: *De lente verschaft den mensch veel genoegens*, door uitgebreide voorstellen aldus verlengd worden: *De lente, het schoonste en aangenaamste jaargetijde, verschaft den mensch, die de schoonheden der natuur bemint, veel genoegens, welke andere getijden des jaars hem niet aanbieden.*

§ 9. Onder de uitgebreide volzinnen kan men ook de dusgenoemde perioden rangschikken, welke van enkelvoudige volzinnen gevormd worden door invoeging van andere, het onderwerp of enig ander deel van den volzin omschrijvende voorstellen of tusschenzinnen, waardoor de hoofdgedachte des enkelvoudigen volzins van een gescheiden wordt; zoodat men het slot van den volzin als door eenen omweg bereikt, b. v.: *De godsdienst, die krachtige troosteres in smart en droefheid; die liefderijke bemoeidigster onder rampen en tegenspoeden; die magtige beschermster tegen de verleiding der ondeugd; die getrouwe leidsvrouw door dit leven en over den dood, is de ware bron van wezenlijk geluk en reine vreugd.*

§ 10. Behalve het reeds gezegde, is, mijns inziens, bij de ontbinding der enkelvoudige volzinnen niets meer op te merken, dan hetgeen in de vorige hoofdstukken, omtrent het ontleden der voorstellen van onderscheidene soort, gezegd is. De twee ontlede voorbeelden van enkelvoudige volzinnen, aan het einde van dit hoofdstuk, onder de letters *a* en *b*, geplaatst, kunnen tot opheldering van het tot hertoe behandelde dienen.

§ 11. Zamengestelde volzinnen zijn zulke, die uit onderscheidene voorstellen bestaan, welke niet zoo volstrekt afhankelijk van elkander zijn; maar die echter alle tot volkomenheid van den zin iets bijdragen, en dus tot elkander in een zeker, min of meer naauw verband staan, waardoor de eenheid van zin geboren wordt, b. v.: *De zomer is nu reeds geëindigd, en de herfst heeft eenen aanvang genomen. — Bemint uwe naasten en bevorder hun geluk; zoo zult gij vrede en hoop in uw eigen hart kweeken. — Wees behoedzaam in het beloven en zorgvuldig in het volbrengen uwer beloften;*

opdat men zich op uw woord kunne verlaten. — Men behoort zich niet alleen op het vermeederen van kennis, maar ook op het beoefenen van deugd toe te leggen; want kunde zonder deugd is gelijk aan eenen boom zonder vrucht.

§ 12. De onderscheidene zindeelen of voorstellen der zamengestelde volzinnen zijn, even als bij de zamengestelde voorstellen plaats heeft, aan elkander verbonden door de voegwoorden en, dat, want, omdat, vermits; doch, indien, opdat, zoo, derhalve, ofschoon, enz.; waaruit dan ook volgt, dat men verschillende soorten van zamengestelde volzinnen heeft, als: verbindende, verhalende, redengevende, voorwaardelijke, besluitende, togevende en meer andere.

§ 13. Bij de meeste zamengestelde volzinnen komen twee voorname deelen in aanmerking, die men gewoonlijk voor- en nazindeel noemt, en welke doorgaans van elkander gescheiden zijn door een *halflidteeken*; de drie laatste der bijgebragte volzinnen in § 11 kunnen hier tot voorbeelden strekken.

Dikwijls wordt ook het nazindeel door een *lidteeken* van het voorzindeel gescheiden, en dit heeft inzonderheid dan plaats, wanneer een van de beide zindeelen uit twee of meer op een volgende voorstellen bestaat, b. v.: *De godsdienst is de ware bron van wezenlijk geluk en reine vreugd: want zij behoedt ons tegen de verleiding der ondeugd; zij geeft ons den besten troost in droefheid; zij doet ons onder rampen en tegenspoeden gelaten zijn; zij maakt ons dankbaar in voorspoed, en zij alleen schenkt ons in het uur van sterven moed, kracht en troost. — Indien wij altijd eenen innigen afkeer van het kwaad in ons levend zoeken te houden; indien wij steeds liefde voor de deugd in ons hart trachten aan te kweeken; indien wij immer op aarde tot eer van God en tot nut van onze medemenschen zoeken te leven: zoo kunnen wij aan onze verhevene bestemming beantwoorden.*

§ 14. De nazindeelen worden onderscheiden in betrekkelijke en volstreckte.

Een nazindeel wordt betrekkelijk genoemd, wanneer het voorzindeel zonder dat eenen welverstaanbaren zin oplevert, doch het nazindeel, op zich zelf genomen, geen volkomen of duidelijk

oordeel uitdrukt, en derhalve niet wel kan begrepen worden; dewijl de duidelijkheid daarvan doorgaans van het voorzindeel afhangt, b. v.: *Die altijd een goed geweten met zich rondvoert, is zelfs in de grootste armoede steeds rijk; want hij bezit eenen schat, dien niemand hem kan ontrooven. — Wie zijne overtredingen bedekt, zal niet voorspoedig zijn; maar die ze bekent en nalaat, zal barnhartigheid verkrijgen.*

Een nazindeel is volstreckt, wanneer het bij het voorzindeel niet kan gemist worden, en dus het laatstgenoemde, zonder het andere, onvolkomen is of geenen goeden zin oplevert, b. v.: *Hoe meer kundigheden iemand verkrijgt; des te meer gevoelt hij, dat zijne kennis nog zeer gering is. — Wordt gij door brave menschen beloofd of geprezen; zoo geef u alle mogelijke moeite, om die eer te verdienen en te behouden.*

§ 15. Bij het ontleden dezer zamengestelde volzinnen behoort het voor- en nazindeel afzonderlijk genoemd of aangewezen te worden, met bijvoeging tevens, of het nazindeel betrekkelijk of volstreckt is. De twee ontlede voorbeelden, onder de letters *c* en *d*, hier achter geplaatst, kunnen tot nadere opheldering van het gestelde dienen.

§ 16. Uit de zamenstelling of bijeenvoeging van eenige volzinnen ontstaat eene voordragt of uitdrukking onzer denkbeelden, die wij rede noemen. In elke goede rede zijn de volzinnen zoodanig geordend, dat hunne hoofdgedachten elkander geregeld opvolgen, en de eene in een zeker verband tot de andere staat. — Bij het ontbinden eener zoodanige rede behoort men derhalve eerst de volzinnen in verband tot elkander te beschouwen, en de betrekking, waarin de eene tot den anderen staat, duidelijk aan te wijzen, en dan iederen volzin afzonderlijk te behandelen, gelijk in dit en de vorige hoofdstukken is aangewezen. De ontleding onder letter *e* hier achter gevoegd, kan tot voorbeeld strekken.

§ 17. Het redekundig ontleden van verzen, die zich alleen of voornamelijk door den vorm van on dicht onderscheiden, is niet moeilijker dan dat van andere opstellen; alleen is men somtijds genoodzaakt, om bij het ontbinden in voorstellen de woordvoeging eenigzins te veranderen en enkele onvolledige uitdrukkingen aan te vullen.

Moeijelijker zijn die dichtstukken te ontleden, welke op eenen hooge-

ren toon gestemd zijn, en eigenlijk poëtisch kunnen genoemd worden. Deze moeilijkheid spruit niet enkel voort uit de beeldrijke voordragt van zaken, die men doorgaans daarin aantreft; maar zij ontstaat inzonderheid daaruit, dat in zoodanige dichtelijke opstellen de juiste zamenhang der denkbeelden en de volledigheid van uitdrukking in de voorstelling der denkbeelden niet zelden voor de regelen der dichtkunde hebben moeten wijken. — Bij het ontleden van zoodanige dichtstukken zal men dus eerst de beide genoemde eigenschappen eener goede rede daar, waar zij ontbreken, door omzetting der voorstellen of rededeelen, of door invoeging van enkele woorden behooren te herstellen. Voorts kan men de genoemde dichtstukken beschouwen en behandelen als eene goede rede en er ook de regelen voor het redekundig ontleden, in dit werkje behandeld, op toepassen, gelijk uit de drie laatste ontlede voorbeelden, hier achter gevoegd, blijkbaar is.

§ 18. ONTLEDE VOORBEELDEN.

- a.) *De lente, het schoonste en aangenaamste jaargetijde, verschaft den mensch, die de schoonheden der natuur bemint, veel genoegens, welke andere getijden des jaars hem niet aanbieden.*
- Verhalende, enkelvoudige, uitgebreide volzin; zijnde tevens een uitgebreid, zamengesteld, bevestigend, bedrijvend voorstel, dat, behalve het hoofd- en een bijgevoegd voorstel, twee tusschenvoorstellen bevat.

Eerste ontleding.

De lente verschaft den mensch veel genoegens.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend hoofdvorstel; bevattende eene stelling of eene waarheid, die geen bewijs vordert.

Die (de lente) is het schoonste en aangenaamste jaargetijde.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; dienende tot omschrijving van het onderwerp *de lente* uit het hoofdvorstel.

Die (de mensch) bemint de schoonheden der natuur.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; strekkende tot omschrijving van de bepaling *den mensch* uit het hoofdvorstel.

Welke (genoegens) andere getijden des jaars hem niet aanbieden.

Enkelvoudig, ontkennend, bedrijvend, bijgevoegd voorstel, dat tot bepaling dient van het voorwerp *veel genoegens* uit het hoofdvorstel.

Tweede ontleding.

De lente onderwerp,
(die onderwerp,)
het schoonste en aangenaamste jaargetijde } bevestigend gezegde,
(is, koppelwoord,)
verschaft bevestigend gezegde,
den mensch, bepaling van het gezegde *verschaft,*
die onderwerp,
de schoonheden voorwerp,
der natuur. } bepaling van het voorwerp *de schoonheden.*
bemint, bevestigend gezegde,
veel genoegens, voorwerp,
welke voorwerp,
andere getijden onderwerp,
des jaars } bepaling van het onderwerp *andere getijden,*
hem } bepaling van het gezegde *niet aanbieden,*
niet aanbieden ontkennend gezegde.

- b.) *Het mislukken van den krijgstogt, dien Napoleon in 1812 tegen Rusland ondernam, en die aan vele*
- Verhalende, enkelvoudige volzin; zijnde tevens een uitgebreid, zamengesteld, bevestigend, bedrijvend voorstel; bestaande uit een zamen-

duizenden het leven kostte, was het begin van den val des franschen keizerrijks, en legde den grond tot de herstelling der vrijheid van die volken, welke onder het juk van den heerschzuchtigen Corsikaan zuchtten.

gesteld hoofdvorstel, dat twee enkelvoudige voorstellen bevat, en uit twee tusschen- en een bijgevoegd voorstel. De geheele volzin is derhalve te ontbinden in vijf afzonderlijke enkelvoudige voorstellen.

Eerste ontleding.

Het mislukken van den krijgstogt was het begin van den val des franschen keizerrijks.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, dat een deel uitmaakt van het zamengestelde hoofdvorstel, en met de twee tusschenvoorstellen, die bepalingen of omschrijvingen bevatten, eene geschiedkundige waarheid behelst.

en

Het mislukken van den krijgstogt legde den grond tot de herstelling der vrijheid van die volken.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; makende het andere deel van het zamengestelde hoofdvorstel uit, en bevattende met de twee tusschenvoorstellen en het omschrijvende bijgevoegde voorstel eene geschiedkundige waarheid.

Dien (krijgstogt) ondernam Napoleon in 1812 tegen Rusland.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; strekkende tot bepaling of omschrijving der bepaling *van den krijgstogt* uit het zamengestelde hoofdvorstel.

en

Die (krijgstogt) kostte aan vele duizenden het leven.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; dienende om de bepaling *van den krijgstogt* uit het hoofdvorstel te omschrijven.

Welke (volken) onder het juk van den heerschzuchtigen Corsikaan zuchtten.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; strekkende tot omschrijving der bepaling *van die volken* uit het tweede deel van het zamengestelde hoofdvorstel.

Tweede ontleding.

<i>Het mislukken</i>	onderwerp,
<i>van den krijgstogt,</i>	bepaling van het onderwerp <i>Het mislukken,</i>
<i>dien</i>	voorwerp,
<i>Napoleon</i>	onderwerp,
<i>in 1812</i>	bepaling van het gezegde <i>ondernam,</i>
<i>tegen Rusland</i>	bepaling van het gezegde <i>ondernam,</i>
<i>ondernam</i>	bevestigend gezegde,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>die</i>	onderwerp,
<i>aan vele duizenden</i>	bep. van het gezegde <i>kostte,</i>
<i>het leven</i>	voorwerp, (*)
<i>kostte,</i>	bevestigend gezegde,
<i>was</i>	koppelwoord,
<i>het begin</i>	bevestigend gezegde,
<i>van den val</i>	bepal. van het gezegde <i>het begin,</i>
<i>des franschen keizerrijks,</i>	bepaling der vorige bepaling,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>legde</i>	bevestigend gezegde,
<i>den grond</i>	voorwerp,
<i>tot de herstelling</i>	bepal. van het voorwerp <i>den grond,</i>
<i>der vrijheid</i>	bepaling van de bepaling <i>tot de herstelling,</i>
<i>van die volken,</i>	bepal. van de bepaling <i>der vrijheid,</i>
<i>welke</i>	onderwerp,
<i>onder het juk</i>	bepal. van het gezegde <i>zuchtten,</i>

(*) Zie aant. 36.

van den heerschzuchtigen Cor- sikaan } bepaling der vorige bepaling onder
 zuchten } het juk,
 bevestigend gezegde.

c.) Een waarlijk edelmoedig mensch beoogt in zijn doen alleen het geluk en voordeel van zijne medemenschen: de overtuiging van zijn geweten, dat hij edelmoedig gehandeld heeft, deze alleen is zijne belooning. } Verhalende, zamengestelde volzin, bestaande uit een voor- en een *betrekkelijk nazindeel*, die van elkander gescheiden worden door het lidteken. Het laatste bevat een tusschenvoorstel.

Eerste ontleding.

Een waarlijk edelmoedig mensch beoogt in zijn doen alleen het geluk en voordeel van zijne medemenschen. } Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, dat het voorzindeel van den zamengestelden volzin uitmaakt, en eene stelling bevat, die als waarheid erkend wordt.

De overtuiging van zijn geweten alleen is zijne belooning. } Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, makende met het volgende tusschenvoorstel het *betrekkelijk nazindeel* van den volzin uit; dit nazindeel bevat den grond of eene beweegreden van het gestelde in het voorzindeel.

dat

Hij heeft edelmoedig gehandeld. } Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; dienende tot omschrijving van het onderwerp met deszelfs bepaling uit het vorige voorstel.

Tweede ontleding.

Een waarlijk edelmoedig mensch beoogt } onderwerp,
 bevestigend gezegde,

in zijn doen } bepaling van het gezegde *beoogt*,
 alleen } bep. der twee volgende voorwerpen,
 het geluk } voorwerp,
 en } voegwoord,
 voordeel } voorwerp,
 van zijne medemenschen: . . } bep. der twee vorige voorwerpen,
 de overtuiging } onderwerp,
 van zijn geweten, } bepaling van het onderwerp *de*
 dat } *overtuiging*,
 hij } voegwoord,
 edelmoedig } onderwerp,
 heeft gehandeld, } bep. van het gez. *heeft gehandeld*,
 deze } bevestigend gezegde,
 onderwerp (herhaald,)
 alleen } bepaling van het herhaalde onder-
 is } werp *de overtuiging*,
 zijne belooning. } koppelwoord,
 bevestigend gezegde.

d.) Willen wij met ons eindig verstand de wegen des On-eindigen doorgronden; trachten wij zijne oogmerken met de zoo zeer verschillende regeling der lotgevallen van geheele volken en bijzondere personen te ontdekken: dan gevoelen wij alras onze nietigheid; dan moeten wij erkennen, dat zelfs de grootste wijsgeer te dezen opzichte een kind is. } Zamengestelde volzin, waarin de voorwaardelijke of liever vooronderstellende en besluitende vorm met elkander verbonden zijn. De volzin bestaat uit een voor- en een *volstrekt nazindeel*, door het lidteken van elkander gescheiden. Beide deelen bevatten twee op elkander volgende voorstellen, terwijl men daarenboven in het laatste nog een verklarend voorstel aantreft.

Eerste ontleding.

Willen wij met ons eindig } Enkelvoudig, bevestigend, be-
 drijvend voorstel, hetwelk eene voor-

verstand de wegen des Oneindigen doorgronden. { onderstelling uitdrukt, en met het volgende voorstel het voorzindeel des volzins uitmaakt.

Trachten wij zijne oogmerken met de zoo zeer verschillende regeling der lotgevallen van geheele volken en bijzondere personen te ontdekken. { Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, dat met het voorgaande gelijk geordend is, en het andere deel van het voorzindeel bevat.

dan

Wij gevoelen alras onze nietigheid. { Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, hetwelk het eerste deel van het volstreckte nazindeel uitmaakt, en een besluit bevat, afgeleid uit het voorzindeel.

dan

Wij moeten erkennen. { Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, dat met het vorige gelijk geordend is, en met het volgende het andere deel van het nazindeel uitmaakt.

dat

De grootste wijsgeer zelfs is te dezen opzigte een kind. { Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; dienende tot verklaring van het gezegde uit het vorige voorstel, hetwelk door dit tevens meerdere volledigheid verkrijgt.

Tweede ontleding.

Willen doorgronden . . . bevestigend gezegde,
wij onderwerp,
met ons eindig verstand . . . { bepaling van het gezegde *willen doorgronden*,
de wegen voorwerp,
des Oneindigen; bepaling van het vorige voorwerp,
trachten te ontdekken . . . bevestigend gezegde,
wij onderwerp,

zijne oogmerken voorwerp,
met de zoo zeer verschillende . . . { bepaling van het voorwerp *zijne oogmerken*,
regeling }
der lotgevallen bepaling der vorige bepaling,
van geheele volken bepaling der laatst vorige bepaling,
en voegwoord,
(van) bijzondere personen: . . . bep. van de bep. *der lotgevallen*,
dan voegwoord,
gevoelen bevestigend gezegde,
wij onderwerp,
alras bepaling van het gezegde *gevoelen*,
onze nietigheid; voorwerp,
dan voegwoord,
moeten erkennen bevestigend gezegde,
wij onderwerp,
dat voegwoord,
zelfs { bepaling van het onderwerp *de grootste wijsgeer*,
de grootste wijsgeer } onderwerp,
te dezen opzigte bepaling van het gezegde *een kind*,
een kind bevestigend gezegde,
is koppelwoord.

e.) *Gelukkig de landen, waar de vrije drukpers aan geene banden van menschelijke willekeur is gelegd; waar de wet geene gevoelens, maar misdrijven beteugelt; waar staatkundige en godsdienstige gewetensdwang gelijkelijk balling zijn! Daar alleen zit waarheid op den troon; daar alleen wordt godsdienst in het hart geëerbiedigd; daar alleen woont waarachtig volksgeluk! Getuig dit, o mijn Vaderland! zoo dikwijls de veilige schuilplaats der verdrukte onschuld, als zij, om gevoelens en woorden ten bloede toe vervolgd, in uwen herbergzamen schoot werd opgenomen en gekoesterd (*).*

(*) J. H. VAN DER PALM, Redevoering over de Boekdrukkunst, geplaatst in de verhandelingen, redevoeringen en losse geschriften van dien Hoogleeraar, IIIe deel, bladz. 287 en 288.

Dit stuk bestaat uit drie volzinnen. De eerste, die een hoofdvorstel en drie omschrijvende voorstellen bevat, behelst eene stelling, of liever, er wordt eene verklaring in afgelegd; de tweede volzin, uit drie op een volgende en gelijk geordende voorstellen bestaande, drukt den grond uit der hoofdgedachte uit den eersten volzin; de derde, die vier voorstellen in zich sluit, levert, bij wijze van toepassing op een enkel voorwerp, het bewijs voor de stelling uit den eersten volzin en voor den grond dier stelling uit den tweeden. De twee laatste volzinnen zijn dus ondergeschikt aan den eersten.

Eerste ontleding.

1ste volzin.

Gelukkig zijn de landen.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend hoofdvorstel, bevattende eene stelling of verklaring, die door de drie volgende voorstellen wordt opgehelderd of omschreven.

Waar de vrije drukpers aan geene banden van menschelijke willekeur is gelegd.

of

De vrije drukpers is daar aan geene banden van menschelijke willekeur gelegd.

Enkelvoudig, ontkennend (*), lijdend voorstel; dienende tot omschrijving of verklaring van het onderwerp uit het hoofdvorstel.

Waar de wet geene gevoelens, maar misdrijven beteugelt.

of

De wet beteugelt daar geene gevoelens, maar misdrijven.

Veelvoudig, bedrijvend voorstel, dat in één ontkennend en één bevestigend enkelvoudig kan voorgesteld worden, en met het vorige gelijk geordend is.

Waar staatkundige en godsdienstige gewelensdwang gelijkelijking balling zijn.

of

Enkelvoudig, bevestigend, bedrij-

(*) Zie aant. 37.

Staatkundige en godsdienstige gewelensdwang zijn daar gelijkelijking balling.

vend voorstel; gelijk geordend met de twee voorgaande voorstellen.

2de volzin.

Daar (in die landen) alleen zit waarheid op den troon.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende met de twee volgende voorstellen den grond der afgelegde verklaring in den eersten volzin.

Daar (in die landen) alleen wordt godsdienst in het hart geëverbiedigd.

Enkelvoudig, bevestigend, lijdend voorstel; gelijk geordend met het vorige.

Daar (in die landen) alleen woont waarachtig volksgeluk.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; de zelfde strekking hebbende als de twee voorgaande.

3de volzin.

Getuig dit, (gij) o mijn Vaderland!

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende eene opwekking tot bevestiging van het gestelde in de twee vorige volzinnen.

(Dat) zoo dikwijls de veilige schuilplaats (waart) der verdrukte onschuld.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; dienende tot omschrijving der bepaling, o mijn Vaderland! uit het hoofdvorstel.

als

Zij werd in wien herbergzamen schoot opgenomen en gekoesterd.

Veelvoudig, bevestigend, lijdend voorstel; strekkende tot bepaling van het gestelde in het vorige voorstel.

(wanneer)

(Zij) om gevoelens en woorden ten bloede toe vervolgd (werd).

Veelvoudig, bevestigend, lijdend voorstel, dat tot bepaling dient van hetgeen in het laatst vorige voorstel voorkomt.

Tweede ontleding.

<i>Gelukkig</i>	bevestigend gezegde,
(zijn	koppelwoord,)
<i>de landen</i>	onderwerp,
<i>waar</i>	bepaling van het gezegde <i>is gelegd</i> ,
<i>de vrije drukpers</i>	onderwerp,
<i>aan geene banden</i>	bepaling van het gezegde <i>is gelegd</i> ,
<i>van menschelijke willekeur</i>	bepal. der vorige bepaling,
<i>is gelegd</i> ;	gezegde (ontkennend) (*),
<i>waar</i>	bepaling van het gezegde <i>beteugelt</i> ,
<i>de wet</i>	onderwerp,
<i>geene gevoelens</i> ,	voorwerp,
<i>maar</i>	voegwoord,
<i>misdrijven</i>	voorwerp,
	gezegde, ontk. ten opzichte van het
<i>beteugelt</i> ;	voorwerp <i>gevoelens</i> , maar be-
	vestigend in betrekking tot <i>mis-</i>
	<i>drijven</i> ,
<i>waar</i>	bepaling van het gezegde <i>balling</i> ,
<i>staatkundige en godsdienstige</i> } <i>gewetensdwang</i>	zamengesteld onderwerp, zie § 5, bladz. 8,
<i>gelijkelijk</i>	bepaling van het gezegde <i>balling</i> ,
<i>balling</i>	bevestigend gezegde,
<i>zijn!</i>	koppelwoord,
<i>Daar</i>	bepaling van het gezegde <i>zit</i> ,
<i>alleen</i>	bepaling der vorige bepaling,
<i>zit</i>	bevestigend gezegde,
<i>waarheid</i>	onderwerp,
<i>op den troon</i> ;	bepaling van het gezegde <i>zit</i> ,
<i>daar</i>	bepaling van het gezegde <i>wordt</i>
	<i>geëerbiedigd</i> ,
<i>alleen</i>	bepaling der vorige bepaling,
<i>wordt geëerbiedigd</i>	bevestigend gezegde,
<i>godsdienst</i>	onderwerp,

(*) Zie aant. 37.

<i>in het hart</i> ;	bep. van het gez. <i>wordt geëerbiedigd</i> ,
<i>daar</i>	bepaling van het gezegde <i>woont</i> ,
<i>alleen</i>	bepaling der vorige bepaling,
<i>woont</i>	bevestigend gezegde,
<i>waarachtig volksgeluk!</i>	onderwerp,
<i>Getuig</i>	bevestigend gezegde,
<i>dit</i> ,	voorwerp,
(<i>gij</i>	onderwerp,
<i>o mijn Vaderland!</i>	} aanspreking, als bepaling van het
(<i>dat</i>	
	onderwerp,)
<i>zoo dikwijls</i>	} bepaling van het gezegde <i>de vei-</i>
<i>de veilige schuilplaats</i>	
	bevestigend gezegde,
<i>der verdrukte onschuld</i>	} bepaling van het gezegde <i>de vei-</i>
(<i>waart</i> ;	koppelwoord,)
<i>als</i>	voegwoord,
<i>zij</i>	onderwerp,
<i>in uwen herbergzamen schoot</i>	bep. der twee volgende gezegden,
<i>werd opgenomen</i>	bevestigend gezegde,
<i>en</i>	voegwoord,
(<i>werd</i>) <i>gekoesterd</i> ,	bevestigend gezegde,
(<i>wanneer</i>	voegwoord,)
(<i>zij</i>	onderwerp,)
<i>om gevoelens</i>	bep. van het gez. <i>vervolgd werd</i> ,
<i>en</i>	voegwoord,
(<i>om</i>) <i>woorden</i>	bep. van het gez. <i>vervolgd werd</i> ,
<i>ten bloede toe</i>	bep. van het gez. <i>vervolgd werd</i> ,
<i>vervolgd (werd)</i>	bevestigend gezegde.

f.) *Wien Neêrlandsch bloed in de aders vloeit,
Van vreemde smelten vrij,
Wiens hart voor land en koning gloeit,
Verkeff' den zang als wij:*

*Hij stell' met ons, vereend van zin,
Met onbeklemd borst,
Het godgevallig feestlied in
Voor Vaderland en Vorst. (*)*

Het geheele vers bestaat uit eenen volzin, waarin de dichter diegene zijner landgenooten, welke hij in het enkelvoudig getal voorstelt en omschrijft, aanspoort of opwekt tot het aanheffen van een vaderlandsch feestlied. Deze opwekking of aansporing, die de eenigste hoofdgedachte in het geheele vers is, wordt eerst gedaan in het hoofdvorstel (regel 4) aan de personen, welke, in het enkelvoudig getal, in de twee eerste voorstellen (regel 1 tot 3) omschreven zijn, en vervolgens herhaald en nader ontwikkeld en uitgebreid in het laatste voorstel (regel 5 tot 8). Wij ontbinden dus dezen enkelvoudigen volzin in vier voorstellen.

Eerste ontleding.

<i>(Hij) verheffe den zang als wij. (†)</i>	}	Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend hoofdvorstel; bevattende, gelijk boven gezegd is, eene opwekking of aansporing tot het aanheffen van een vaderlandsch feestlied, gericht tot de personen, die in de twee volgende voorstellen worden omschreven.
<i>Wien Neerlandsch bloed in de aders vloeit, van vreemde smetten vrij. (§)</i>	}	Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; dienende tot omschrijving of bepaling van het verzwegen onderwerp uit het hoofdvorstel.
<i>Wiens hart voor land en koning gloeit.</i>	}	Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; hebbende dezelfde strekking als het voorgaande.
<i>Hij stelle met ons, vereend van zin (‡), met onbeklemd</i>	}	Enkelvoudig (*), bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende met andere woorden eene herhaling en

(*) Volkslied van den Heer TOLLENS, 1ste couplet. (†) Zie aant. 38.

(§) Zie aant. 39. (‡) Zie aant. 40. (*) Zie aant. 41.

borst, het godgevallig feestlied in voor Vaderland en Vorst. } tevens eene uitbreiding van het hoofdvorstel met de daarbij behoorende verklarende voorstellen.

Tweede ontleding.

<i>Wien</i>	bepaling van het gezegde <i>vloeit</i> ,
<i>Neerlandsch bloed</i>	onderwerp,
<i>in de aders</i>	bepaling van het gezegde <i>vloeit</i> ,
<i>vloeit,</i>	bevestigend gezegde,
<i>van vreemde smetten</i>	bep. van de volgende bep. <i>vrij</i> ;
<i>vrij;</i>	} bepaling van het onderwerp <i>Neerlandsch bloed</i> .
<i>Wiens</i>	bepaling van het onderwerp <i>hart</i> ,
<i>hart</i>	onderwerp,
<i>voor land</i>	bepaling van het gezegde <i>gloeit</i> ,
<i>en</i>	voegwoord,
<i>(voor) koning</i>	bepaling van het gezegde <i>gloeit</i> ,
<i>gloeit,</i>	bevestigend gezegde,
<i>(Hij)</i>	verzwegen onderwerp,
<i>verheffe</i>	bevestigend gezegde,
<i>den zang</i>	voorwerp,
<i>als wij;</i>	bep. van het gez. <i>verheffe</i> , (*)
<i>Hij</i>	onderwerp,
<i>stelle in</i>	bevestigend gezegde,
<i>met ons,</i>	bepaling van het gezegde <i>stelle in</i> ,
<i>vereend</i>	bepaling van het onderwerp <i>Hij</i> ,
<i>van zin,</i>	bepaling der vorige bepaling, (†)
<i>Met onbeklemd borst,</i>	bepaling van het gezegde <i>stelle in</i> ,
<i>Het godgevallig feestlied</i>	voorwerp,
<i>Voor Vaderland en Vorst.</i>	} zamengestelde bepaling van het voorwerp <i>Het godgevallig feestlied</i> .

(*) Zie aant. 42.

(†) Zie aant. 43.

g. *Niet op glinsterende wielen
Van een gouden praalkaros,
Niet in purpreu Koningsdosch,
Niet op vlammensnuivend ros,
Dat op pluim en zadel trotsch
Huppelt op geleerde hielen,
En, van bruischend bloed verhit,
Schuimend knabbelt op 't gebit.*

*Niet omstuwd van lijfstaffieren
Met een schitterenden drom,
Onder 't tromp- en paukgebrom
Van een vorstlijk wellekorn,
Zeevende den hofstoet om
Met outplooid feestbanieren,
In den praal der majesteit,
Maar in stille staatljkheid.*

*Niet bij 't myrrhe en mastiksmenulen
Onder 't krakend styraxblad,
Dat in 't zwaaiend wierookvat
Met een goudgevonkel spat,
Nadert hier zijn Koningsstad
Op het needrig lastdiervleulen,
Davids langbeloofde Zoon,
Hij, te groot voor aardschen thron! (*)*

Deze drie coupletten maken eenen zamengestellten volzin in den verhalenden vorm uit, welke een veelvoudig hoofdvorstel met een uitgebreid tusschenvorstel bevat en door zeven bepalingen van het gezegde verder uitgebreid is. Vijf dezer bepalingen dienen, om aan te wijzen welke omstandigheden bij het *naderen van zijn Koningsstad*

(*) JEZUS' INTREDE TE JERUSALEM, door Mr. W. BILDERDIJK, opgenomen in de *Schoonheden uit de Nederlandsche Dichters der XVIIde, XVIIIde en XIXde eeuw*, D. III, 117, 1ste, 2de en 3de couplet. Zie verder aant. 44.

door Davids langbeloofden Zoon geene plaats hadden, en de twee overige, om de wijze uit te drukken, op welke dit *naderen* is geschied. Van de ontkennende bepalingen is de derde door een zamengesteld, de vierde door een veelvoudig en de vijfde door een enkelvoudig tusschenvorstel omschreven.

Eerste ontleding.

*Davids langbeloofde Zoon
nadert hier zijn Koningsstad
niet op glinsterende wielen
van een gouden praalkaros,
niet in purpreu koningsdosch,
niet op vlammensnuivend ros,
niet omstuwd van lijfstaffieren
met een schitterenden drom,
niet bij 't myrrhe en mastik-
smeulen onder 't krakend styrax-
blad, maar in stille staatljk-
heid, op het needrig lastdier-
veulen.*

Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend hoofdvorstel, waarvan het onderwerp door een tusschenvorstel nader wordt omschreven, en het gezegde *nadert* bepaald wordt door de mededeeling van vijf omstandigheden, welke bij dat *naderen* geene plaats hadden, en de vermelding van twee bijzonderheden, die daarbij gevonden werden.

*Hij, (die) te groot (is) voor
aardschen thron.*

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvorstel; dienende tot omschrijving van het onderwerp uit het hoofdvorstel.

*Dat op pluim en zadel
trotsch huppelt op geleerde hie-
len, en, van bruischend bloed
verhit, schuimend knabbelt op
't gebit.*

Zamengesteld, bevestigend, bedrijvend tusschenvorstel, dat dient tot omschrijving van het laatste deel der ontkennende bepaling *niet op vlammensnuivend ros* uit het hoofdvorstel.

Dit zamengestelde tusschenvorstel kan in de vier volgende voorstellen ontbonden worden.

Dat trotsch (is) op pluim en zadel. }
 Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; dienende tot omschrijving van het laatste deel der ontkennende bepaling *niet op vlammensnuivend ros.*

Dat op geleerde hielen huppelt. }
 Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel, gelijk geordend met het voorgaande.

en

Dat schuimend op 't gebit knabbelt. }
 Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel, gelijk geordend met de twee vorige tusschenvoorstellen.

(dewijl, omdat)

(Het is) van bruischend bloed verhit. }
 Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel, dat de reden of den grond uitdrukt van het gezegde in het laatst voorgaand voorstel.

Die de (drom) met ontplooiden feestbanieren in den praal der majesteit (en) onder 't tromp- en pankgebrom van een vorstlijk wellekom den hofstoet omzweeft. }
 Veelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel, strekkende tot omschrijving van de bepalingen met een schitterenden drom uit het hoofdvoorstel.

Dat in 't zwaaiend wierookvat met een goudgevonkel spat. }
 Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend tusschenvoorstel; dienende tot omschrijving van de bepaling onder 't krakend styrazblad uit het hoofdvoorstel.

Tweede ontleding.

Niet op glinsterende wielen }
Van een gouden praalkaros, }
Niet in purpre Koningsdosch, }
 ontkennende bepaling van het gezegde *nadert* uit het hoofdvoorstel, bepaling van de vorige bepaling, ontkennende bepaling van het gezegde *nadert*,

Niet op vlammensnuivend ros, }
 ontkennende bepaling van het gezegde *de nadert*,

Dat }
 onderwerp, }
op pluim en zadel }
 veelvoudige bepaling van het gezegde *trotsch*,

trotsch }
 bevestigend gezegde,

(is, }
 koppelwoord,)

(dat }
 onderwerp,)

huppelt }
 bevestigend gezegde,

op geleerde hielen, }
 bep. van het gez. *huppelt*,

En }
 voegwoord,

(dat }
 onderwerp,)

schuimend }
 bepaling van het gezegde *knabbelt*,

knabbelt }
 bevestigend gezegde,

op 't gebit }
 bepaling van het gezegde *knabbelt*,

(omdat }
 voegwoord,)

(het }
 onderwerp,)

verhit }
 bevestigend gezegde,

(is }
 koppelwoord,)

van bruischend bloed }
 bepaling van het gezegde *verhit*,

Niet omstuwd van lijfstaffieren }
 ontkennende bepaling van het gezegde *nadert*,

Met een schitterenden drom, }
 bepaling van de vorige bepaling, }
(die }
 onderwerp,)

Met ontplooiden feestbanieren, }
 bepaling van het gezegde *omzweeft*,

In den praal der majesteit, }
 bepaling van het gezegde *omzweeft*,

(en }
 voegwoord,)

Onder 't tromp- en pankgebrom }
 veelvoudige bepaling van het gezegde *omzweeft*,

Van een vorstlijk wellekom den hofstoet }
 bep. van de vorige bepaling, }
 voorwerp, }
omzweeft. }
 bevestigend gezegde,

Niet bij 't myrrhe- en mastik-smeulen }
 ontkennende *veelvoudige* bepaling }
 van het gezegde *nadert*,

Onder 't krakend styrazblad, }
 bepaling van de vorige bepaling, }
Dat }
 onderwerp,

<i>in 't zwaaiend wierookvat</i>	bepaling van het gezegde <i>spat</i> ,
<i>met een goudgevonkel</i>	bep. van het gezegde <i>spat</i> ,
<i>spat</i> ,	bevestigend gezegde,
<i>Maar</i>	voegwoord,
<i>in stille staatljkheid</i> ,	bevestigende bepaling van het gezegde <i>nadert</i> ,
<i>Op het needrig lastdierveulen</i> ,	bevestigende bepaling van het gezegde <i>nadert</i> ,
<i>Nadert</i>	bevestigend gezegde,
<i>hier</i>	bepaling van het gezegde <i>nadert</i> ,
<i>zijn Koningsstad</i>	voorwerp,
<i> Davids</i>	bepal. van het onderwerp,
<i>langbeloofde Zoon</i> ,	onderwerp,
<i>Hij</i> ,	onderwerp (herhaald,)
<i>(die</i>	onderwerp,)
<i>te groot</i>	bevestigend gezegde,
<i>(is</i>	koppelwoord,)
<i>voor aardschen thron</i>	bepaling van het gezegde <i>te groot</i> .

- h.) *Spitst, vreemdelingen, spitst uw' krachten,*
Wroel om, doorkruipt uw' woordenschat,
Verbreedt de grens van uw' gedachten,
Spilt alles, wat uw brein bevat.
Maar waagt toch nooit, hoe sterk ten strijde,
Aan Hollands taal uw' zwakke zijde,
En vangt geen' kamp om schoonheid aan:
Wanneer ge u meet met de eigen transen,
Praalt de een' met ongeleende glansen,
En de andre kwijnt gelijk de maan ().*

Dit vers bestaat uit twee volzinnen. De eerste volzin. die zamengesteld is, drukt eene toegeving uit in den bevelenden vorm, en bevat vijf voorstellen, waarvan de vier eerste gelijk geordend zijn en het laatste een verklarend voorstel is. De tweede volzin bestaat uit een

(*) CORNELIS LOOTS, De Hollandsche taal, bladz. 21.

voor- en een betrekkelijk nazindeel: het eerste, dat twee op een volgende en gelijk geordende voorstellen en een toegevend tusschenvoorstel in zich sluit, bevat eene vermaning of waarschuwing in den bevelenden vorm; het betrekkelijk nazindeel, dat den grond der vermaning of waarschuwing uit het voorzindeel bevat, bestaat uit drie voorstellen, waarvan het eerste eene vooronderstelling uitdrukt, en de twee laatste, die gelijk geordend zijn, een besluit bevatten, afgeleid uit die vooronderstelling.

Eerste ontleding.

1ste volzin.

<i>Spitst (gij), vreemdelingen,</i> <i>uw' krachten.</i>	{ Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende eene toegeving in den bevelenden vorm.
<i>Wroel om (en) doorkruipt</i> <i>(gij) uw' woordenschat.</i>	
<i>Verbreedt (gij) de grens van</i> <i>uw' gedachten.</i>	{ Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; gelijk geordend met de twee voorgaande voorstellen.
<i>Spilt (gij) alles.</i>	
<i>Wat uw brein bevat.</i>	{ Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; dienende tot uitbreiding of verklaring van het laatst voorgaande.

2de volzin.

Maar

<i>Waagt (gij) toch nooit aan</i>	{ Enkelvoudig, ontkennend, bedrijvend voorstel; bevattende eene vermaning of waarschuwing. Het ontkennende van dit voorstel wordt

<i>Hollands taal uw' zwakke zijde.</i>	{	door het woord <i>nooit</i> uitgedrukt, dat de beteekenis van het ontken- nende <i>niet</i> als voortdurend voorstelt.
<i>Hoe sterk (gij zijt) ten strijde.</i>		Enkelvoudig, bevestigend, be- drijvend tusschenvoorstel, dat eene toegeving bevat.
en		
<i>Vangt (gij) geen' kamp om schoonheid aan.</i>	{	Enkelvoudig, ontken- nend, be- drijvend voorstel; gelijk geordend met het eerste voorstel van dezen volzin. De ontkenning ligt in <i>geen'</i> opgesloten.
wanneer		
<i>Gij meet u met de eigen transen.</i>	{	Enkelvoudig, bevestigend, be- drijvend voorstel; dat eene voor- onderstelling uitdrukt.
(dan)		
<i>Praalt de een' met onge- leende glansen.</i>	{	Enkelvoudig, bevestigend, be- drijvend voorstel; bevattende een besluit, afgeleid uit het vorige voorstel.
en		
<i>De and're kwijnt gelijk de maan.</i>	{	Enkelvoudig, bevestigend bedrij- vend voorstel; gelijk geordend met het vorige.
-		

Tweede ontleding.

<i>Spitst</i>	bevestigend gezegde,
<i>(gij)</i>	onderwerp,)
<i>vreemdelingen</i>	{ aanspreking, als bepaling van het onderwerp <i>gij</i> ,
<i>spitst</i>	bevestigend gezegde (herhaald,)
<i>uw' krachten,</i>	voorwerp,
<i>Wroet om,</i>	bevestigend gezegde,
<i>doorkruipt</i>	bevestigend gezegde,
<i>(gij)</i>	onderwerp,)

<i>uw' woordenschat,</i>	voorwerp,
<i>Verbreedt</i>	bevestigend gezegde,
<i>(gij)</i>	onderwerp,)
<i>de grens</i>	voorwerp,
<i>van uw' gedachten,</i>	bepaling van het voorwerp <i>de grens</i> ,
<i>Spilt</i>	bevestigend gezegde,
<i>(gij)</i>	onderwerp,)
<i>alles.</i>	voorwerp,
<i>wat</i>	voorwerp,
<i>uw brein</i>	onderwerp,
<i>bevat.</i>	bevestigend gezegde,
<i>Maar</i>	voegwoord,
<i>waagt</i>	gezegde (ontken- nend),
<i>(gij)</i>	onderwerp,)
<i>toch</i>	{ bepaling van de volgende bepaling <i>nooit</i> , (*)
<i>nooit,</i>	bepaling van het gezegde <i>waagt</i> ,
<i>hoe</i>	bepaling van het gezegde <i>sterk</i> ,
<i>sterk.</i>	bevestigend gezegde,
<i>(gij)</i>	onderwerp,)
<i>(zijt)</i>	koppelwoord,)
<i>ten strijde.</i>	bepaling van het gezegde <i>sterk</i> ,
<i>Aan Hollands taal</i>	bepaling van het gezegde <i>waagt</i> ,
<i>uw' zwakke zijde,</i>	voorwerp,
<i>En</i>	voegwoord,
<i>vangt aan</i>	gezegde (ontken- nend,)
<i>(gij)</i>	onderwerp,)
<i>geen' kamp.</i>	voorwerp,
<i>om schoonheid:</i>	{ bepaling van het voorwerp <i>geen'</i> <i>kamp</i> ,
<i>Wanneer</i>	voegwoord,
<i>gij</i>	onderwerp,
<i>u</i>	voorwerp,
<i>meel</i>	bevestigend gezegde,

(*) Zie aant. 45.

<i>met de eigen transen</i> ,	bepaling van het gezegde <i>meel</i> ,
<i>Praalt</i>	bevestigend gezegde,
<i>de een'</i>	onderwerp,
<i>met ongeleende glansen</i> ,	bepaling van het gezegde <i>praalt</i> ,
<i>En</i>	voegwoord,
<i>de and're</i>	onderwerp,
<i>kwijnt</i>	bevestigend gezegde,
<i>gelijk de maan</i>	bepaling van het gezegde <i>kwijnt</i> .
	} Zie aant. 35.

AANTEKENINGEN.

AANT. 1, BLADZ. 2.

De natuur van een denkbeeld vordert altijd twee zaken, namelijk, de innerlijke voorstelling van een voorwerp en het woord of voorstellingsteeken. Eene van deze kan zonder de andere geen eigenlijk denkbeeld vormen.

Men onderscheidt de denkbeelden ten opzichte van hunnen oorsprong in die der ervaring en in zuivere. De denkbeelden der ervaring, ook wel stoffelijke genoemd, worden door middel der zinnen verkregen, als die van *huis*, *boom*, *groen*, *zwaar*, *zacht*, *zoet*, *zuur*, enz. Zuivere denkbeelden, ook onstoffelijke geheeten, zijn die, welke in de ziel alleen door het denkvermogen, zonder tuschenkomst der uitwendige zinnen ontstaan, als die van *deugd*, *onsterfelijkheid*, *voorzienigheid*, *God*, *eeuwigheid*, enz.

Ten opzichte van de meerdere of mindere volkomenheid der denkbeelden, onderscheidt men hen in klare, duistere, duidelijke en onduidelijke of verwarde. Klare denkbeelden zijn die, waardoor de ziel zich een voorwerp, onderscheiden van alle andere, voorstelt, als: *leeuw*, *schaap*, *boom*, enz. — Kan de ziel zich een voorwerp niet zonder nadere opheldering voorstellen, dan heeft zij daarvan een duister denkbeeld, b. v.: van *eenheid*, *wezen*, enz. — Bevat een denkbeeld nauwkeurig al de bijzondere kenmerken van een voorwerp, dan is het duidelijk; zoo is het denkbeeld *held* duidelijk, omdat het de bijzondere kenmerken *man*, *moedig*, *dapper* enz. in zich bevat. — Onduidelijke denkbeelden zijn die, waarin niet al de bijzondere kenmerken van een voorwerp, maar slechts eenige, of waarin de kenmerken niet nauwkeurig, maar onbepaald voorkomen; zoo heeft men een onduidelijk denkbeeld van *cirkel*, *ellips*, *paleis*, wanneer men zich slechts van de beide eersten het kenmerk *kromme lijn*, en

van het laatste dat van *huis* voorstelt. Gaat in eenig denkbeeld onduidelijkheid der kenmerken gepaard met wanorde, dan is het een verward denkbeeld.

Voorts behoort men bij de beschouwing der denkbeelden te letten op hunnen inhoud en omvang. De onderscheidene voorstellingen, die in een denkbeeld begrepen zijn, maken er den inhoud van uit; zoo vormen de voorstellingen van *wortels*, *stam*, *takken*, *bladeren* den inhoud van het denkbeeld *boom*. De verschillende voorstellingen, die onder een denkbeeld kunnen bevat worden, vormen den omvang of de uitgebreidheid daarvan, b. v.: *eikenboom*, *lindeboom*, *wilgenboom*, *vruchtboom*, enz. behooren allen onder het denkbeeld *boom*, en maken dus den omvang van dit denkbeeld uit. — Den inhoud van eenig denkbeeld vergrootende, vermindert men zijnen omvang. Zoo is het denkbeeld *vruchtboom* grooter van inhoud, maar kleiner van omvang dan dat van *boom*. — Wanneer een denkbeeld een ander in zich bevat, noemt men het eerste het hoogere denkbeeld of het geslacht en het andere het lagere denkbeeld of de soort. Zoo is van de denkbeelden *water* en *zee* het eerste het hoogere en het laatste het lagere denkbeeld.

AANT. 2, BLADZ. 2.

De oordeelen worden, behalve in bevestigende en ontkennende, onderscheiden in algemeene, bijzondere, eenvoudige, terugkeerende, stellige, twijfelachtige, voorwaardelijke en scheidende.

Een oordeel is algemeen, wanneer het daarin uitgedrukt gezegde overeenkomt met het geheele denkbeeld van het onderwerp, of wanneer het onderwerp in zijnen omvang alle voorwerpen bevat, die in zijn denkbeeld begrepen zijn: *alle goud is metaal*; *alle menschen zijn sterfelijk*; *ieder magneet is zwaar*. — Bijzonder noemt men een oordeel, wanneer het gezegde niet overeenkomt met het geheele onderwerp, maar alleen wordt toegekend aan sommige gedeelten daarvan, of wanneer het onderwerp niet alle voorwerpen, die in den omvang van zijn denkbeeld begrepen zijn, voorstelt: *sommige menschen zijn rijk*; *eenige lichamen zijn vloeibaar*. — Eenvoudig is een oordeel, wanneer het onderwerp slechts éénen persoon of ééne zaak voorstelt: *de Ruiter was een held*; *de Lente is aangenaam*. — Terugke-

rende oordeelen noemt men de zoodanige, waarin het gezegde alleen met zijn onderwerp en met geen ander overeenkomt, of waarin tusschen het onderwerp en het gezegde eene innerlijke betrekking bepaald gedacht wordt: *God is de hoogstwijze*. Zulk een oordeel kan omgekeerd worden: *de hoogstwijze is God*. — Stellige oordeelen zijn die, waarin het denkbeeld van het gezegde aan het onderwerp regtstreeks of toegekend of ontzegd wordt; zij worden onderscheiden in ervaringsoordeelen, als: *de suiker is zoet*, en in ontegensprekelijke, als: *elk uitwerksel moet eene oorzaak hebben*. — Twijfelachtige of onzekere oordeelen noemt men de zoodanige, waarin de betrekking tusschen het onderwerp en het gezegde als mogelijk wordt voorgesteld: *het kind kan leeren*. — Voorwaardelijk noemt men een oordeel, wanneer van het onderwerp iets onder zekere voorwaarde wordt gezegd: *wanneer men de deugd betracht, bevordert men zijn eigen geluk*. Zulk een oordeel is altijd zamengesteld. — Scheidende oordeelen zijn die, waarin aan het onderwerp twee of meer gezegden worden toegevoegd, die elkander uitsluiten: *de menschen zijn òf braaf òf slecht*; *de bloemen zijn òf wit, òf rood, òf geel, òf blaauw*, enz.

AANT. 3, BLADZ. 2.

Tot een eigenlijk besluit of eene volkomene sluitrede (syllogismus) behooren dus drie voorstellen. Het eerste wordt genoemd de gróote of algemeene stelling; het tweede de kleine of mindere stelling, en het derde het besluit of de gevolgtrekking. De twee eerste voorstellen noemt men ook voorafgaande stellingen, en het laatste gevolg. — Doorgaans komen in eene sluitrede slechts twee voorstellen voor, en dan wordt zij ingekorte sluitrede (enthymema) genoemd, b. v.: *De deugd kan ons gelukkig maken; dus moeten wij haar beminnen*. Hier ontbreekt de groote stelling: *alles, wat ons gelukkig kan maken, moeten wij beminnen*. — *Alle menschen moeten sterven; derhalve ook de koningen*. Bij deze onmiddellijke gevolgtrekking ontbreekt de kleine stelling: *de koningen zijn menschen*.

AANT. 4, BLADZ. 2.

De bevestigende besluiten berusten op de twee volgende stellingen:

a. Alles, waarop de bepaling van een denkbeeld, of hetgeen van dat denkbeeld gezegd wordt, kan toegepast worden, behoort tot het bepaalde,

of, alles, wat de wezenlijke eigenschappen eener zaak heeft, moet ook den naam van die zaak dragen, b. v.:

alle vogels hebben vederen;
de nachtegaal heeft vederen:
dus is de nachtegaal een vogel.

b. Alles, wat men van de geslachten of soorten der dingen zeggen kan, moet ook aan alle bijzondere dingen van hetzelfde geslacht of dezelfde soort kunnen toegekend worden, b. v.:

alle planeten ontleenen haar licht van de zon;
Venus is eene planeet:
dus ontleent Venus haar licht van de zon.

De ontkenkende besluiten berusten insgelijks op twee stellingen, welke, met uitzondering van den ontkennenden vorm, gelijk zijn aan die voor de bevestigende. Zij zijn dus:

a. Alles, waarop de bepaling van een denkbeeld, of hetgeen daarvan gezegd wordt, niet kan toegepast worden, behoort niet tot het bepaalde, of, alles, wat de wezenlijke eigenschappen van eene zaak niet heeft, moet ook den naam van die zaak niet dragen, b. v.:

alle zoogdieren brengen levende jongen ter wereld;
de krokodil brengt geene levende jongen ter wereld:
dus is de krokodil geen zoogdier.

b. Alles, wat men van de geslachten of soorten der dingen niet kan zeggen, moet ook aan alle bijzondere dingen van het zelfde geslacht of de zelfde soort niet kunnen toegekend worden, b. v.:

delfstoffen zijn niet bewerktuigd;
metalen zijn delfstoffen:
dus zijn metalen niet bewerktuigd.

AANT. 5, BLADZ. 3.

Volgens taalgeleerden beteekent het Latijnsche woord *logica*, waarbij men *scientia* denkt, *wetenschap van de rede* of *redeskunde*. Wanneer men dit woord bezigt ter aanduiding van de beoefening of toepassing der wetenschap van de rede, denkt men (gelijk de Grieken, van welke het woord en denkbeeld eigenlijk afkomstig zijn,) bij het woord *logiké* een ander, namelijk *techné*, het zelfde als het Latijnsche *ars*, dat *kunst* uitdrukt, en dan zal het beteekenen *redeskunst*. — Sommigen bezigen het woord *logica* voor *denkleer*, inzonderheid wanneer deze

zich bepaalt tot het vervormen, oplossen, ontleden van gedachten (denkbeelden, oordeelen en besluiten), en noemen deze werkzaamheid der ziel *analytisch denken*. Zie *Allgemeines Handwörterbuch der philosophischen Wissenschaften* von W. T. KRUG, op de artikels *Analyse*, *Denken*, *Denklehre* en *Gedanken*.

AANT. 6, BLADZ. 3.

Dat de benaming *redeskundig ontleden* met den aard der zaak overeenkomt, kan, onzes inziens, uit de voorgaande aanteekening met voldoende grond worden afgeleid, en dat zij te verkiezen is boven de benamingen *redeneerkundig* en *redeneerkunstig ontleden*, welke door sommigen ook gebezigd worden, blijkt duidelijk, wanneer wij daarbij letten op de beteekenis van de woorden *redeneerkunde* en *redeneerkunst*. Deze woorden zijn gevormd uit *kunde* en *kunst*, vereenigd met het werkwoord *redeneren*, voor hetwelk vroeger *redenen* of *reden* (spreken) gebruikt werd. *Redeneerkunst* is dus de begaafdheid, om zijne gedachten door verbinding der woorden uit te drukken of aan anderen mede te deelen, of de woorden tot eene zinvolle en samenhangende rede te verbinden. — Wanneer dit *redeneren* of *spreken* zoodanig geschiedt, dat men door keuze, plaatsing, verbinding en uitspraak der woorden voorstellingen of gevoelens tracht op te wekken, ten einde aan het gesprokene meer nadruk te geven en ligter ingang in de gemoederen van anderen te verschaffen, ontstaat de schoone kunst der redenaars (*ars oratoria*), die men ook de *kunst der welsprekendheid* (*ars eloquentiae*) noemt. — Van deze is de *rhetorica* in zooverre onderscheiden, dat de laatstgenoemde de theorie is van de *redeneerkunst* of *kunst der welsprekendheid*. — Dat sommigen het woord *rhetorica* door *redeskunde* vertalen, komt waarschijnlijk van daar, dat vroeger in onze taal het werkwoord *reden* even zoo gebruikt werd, als nog tegenwoordig in onze zuster taal, het Hoogduitsch. met dit woord plaats heeft. Doch dewijl men deze redeskunde (de kunde van reden of spreken) ligt zoude kunnen verwarren met de eigenlijke *redeskunde* (kunde of wetenschap der rede of gedachte, *logica*), is het verkieslijk, om het spraakgebruik te volgen, dat uit *reden* of *redenen* met den bastaarduitgang *eren redeneren* heeft gevormd, en alzoo voor *rhetorica* het woord *redeneerkunde* te bezigen.

AANT. 7, BLADZ. 4.

Den inhoud dezer § heb ik, na de uitgaaf van den eersten druk dezer Handleiding, nader ontwikkeld in een antwoord op de vraag: *Is het van belang, de leerlingen op de lagere scholen met het redekundig ontlede bekend te maken?* Dit antwoord is geplaatst in het *Tijdschrift voor Onderwijzers, en ter bevordering der Huishelijke opvoeding*, D. I, bladz. 28—33. Groningen bij J. OOMKENS, 1833.

AANT. 8, BLADZ. 6.

Men zal bij het ontlede van deze en soortgelijke voorstellen wel doen, wanneer men den leerlingen aantoot, dat zoodanige onderwerpen ook tot geheele voorstellen kunnen gevormd worden, en dat de enkelvoudige voorstellen, waarin zij voorkomen, dan tot de zamengestelde overgaan, b. v.: *het is de plicht van elken Christen, dat hij zijne naasten bemint als zich zelven; het is noodzakelijk, dat men zich vrolijk oesent.*

AANT. 9, BLADZ. 7.

Misschien baart het eenige bevreemding, de uitdrukkingen *in beweging, op den loop, aan den gang, in rust*, enz. onder de gezegden opgenomen te zien. Doch, wanneer men bedenkt, dat de hier voorkomende zelfstandige naamwoorden de dadelijke werkingen of toestanden uitdrukken, welke door de werkwoorden, waarvan zij afgeleid zijn, beteekend worden, en dat zij hier in plaats van die werkwoorden worden gebezigd, somwijlen om den aanvang, doch meestal om eenen hooger graden van kracht of eene langere during der werkingen of toestanden aan te duiden, dan zal die bevreemding, onzes inziens, wel grootendeels wijken.

AANT. 10, BLADZ. 7.

Men zal bij eenig nadenken zoo wij vertrouwen, spoedig inzien, dat de uitdrukkingen *van belang, van gewigt, van nut, van kracht* gebezigd worden in plaats van de bijvoegelijke naamwoorden *belangrijk, gewigtig, nuttig, krachtig*, en dus ongetwijfeld gezegden zijn.

AANT. 11, BLADZ. 8.

Dat in deze en dergelijke voorstellen de onbepalende wijs eens werkwoords het gezegde bevat en *is* als koppelwoord voorkomt, zal onzes inziens wel niemand betwijfelen: immers, de uitdrukkingen: *de*

man is te beklagen; de geschillen zijn te vereffenen; de som is niet te noemen, beteekenen het zelfde als: *de man is beklagenswaardig, de geschillen zijn vereffenbaar, de som is onnoemelijk.*

AANT. 12, BLADZ. 8.

Sommigen zijn van oordeel, dat men in deze en soortgelijke gevallen het werkwoord, in de onbepalende wijs voorkomende, moet beschouwen als eene bepaling van het voorgaande vervoegde werkwoord, waarmede het verbonden is; zoodat in de opgegevene voorbeelden *zingen, schrijven, dragen* bepalingen zouden zijn van *moeten, kunnen, helpen*. — Indien dit zoo ware, dan zouden de laatstgenoemde woorden het hoofdenkbeeld van het gezegde moeten bevatten; doch het tegendeel blijkt duidelijk, wanneer men in deze voorstellen een voorwerp plaatst, b. v.: *wij moeten het lied zingen; zij kunnen den brief schrijven; wij helpen den last dragen.* Hier zijn *lied, brief, last* ongetwijfeld de voorwerpen van *zingen, schrijven, dragen*, die dus de hoofdenkbeelden der werkingen bevatten, en alzoo de eigenlijke gezegden uitmaken, terwijl *moeten, kunnen, helpen*, slechts wijzigingen van de werkingen, in de onbepalende wijs voorgesteld, aanduiden, en daarom door sommigen ook als *hulpwerkwoorden* beschouwd worden. Dat deze dus met de werkwoorden, wier beteekenis zij wijzigen, als één gezegde behooren aangemerkt te worden, zal bij den nadenkende, zoo wij vertrouwen, wel geene tegenspraak meer ontmoeten.

AANT. 13, BLADZ. 8.

Het aangevoerde in de voorgaande aantekening kan grootendeels ook op deze en dergelijke voorstellen worden toegepast.

AANT. 14, BLADZ. 10.

Het gestelde ter aangewezen plaats, § 11, over het al of niet ontkennende van de gezegden in de daar gegevene voorbeelden en andere van dien aard, valt wel niet te betwijfelen; doch er kunnen voorstellen voorkomen, waarin het eenigzins twijfelachtig schijnt, of het ontkennende *niet* bij het gezegde of bij de bepaling behoort, en het oordeel daaromtrent afhangt van de verschillende wijzen van opvatting en behandeling, b. v.: *de druiven groeijen niet in koude luchtstreken; in de heete luchtstreken vindt men het rendier niet*, enz. Wanneer men bij het behandelen van deze soort van voorstellen de bepalingen, daarin voorkomende, niet aanstonds onder de denkbeelden, die het oordeel bevat,

opneemt, maar het gezegde alleen in betrekking tot het onderwerp beschouwt, dan is het duidelijk, dat men hier geene ontkennende gezegden aantreft: immers, het denkbeeld *groeijen*, b. v., wordt dan aan de *druiven* niet ontzegt, maar wel toegekend. Dit aannemende, zal het ontkennende *niet* bij de bepaling behooren, en de uitdrukking *niet in koude luchtstreken* eene ontkennende bepaling van het gezegde *groeijen* zijn. — Nemen wij echter de bepaling *in de koude luchtstreken* terstond op onder de denkbeelden, die het voorstel uitmaken en zeggen wij: *in de koude luchtstreken groeijen de druiven niet*, dan zal men het denkbeeld *groeijen* in betrekking tot de bepaling aan de *druiven* kunnen ontzeggen: *de druiven groeijen niet*, en de uitdrukking: *in de koude luchtstreken*, zal dan bepaling zijn van het ontkennende gezegde *groeijen niet*.

AANT. 15, BLADZ. 10.

Dit *on*, zegt de Heer WEILAND, »heeft eene ontkennende kracht en geeft eigenlijk de afwezigheid van het denkbeeld te kennen, hetwelk het woord, waarmede het zamengesteld is, uitdrukt." Zie *Beknopt Nederduitsch taalkundig Woordenboek*, D. III, bladz. 320. — De Hoogleeraar Mr. B. H. LULOFS zegt: »On geeft het missen, ontberen, het niet hebben van datgene te kennen, wat door het woord, waarvoor het gehecht wordt, is uitgedrukt; weshalve het zich vaak, schoon niet altijd, door *niet* omschrijven laat. *On wijs* is die *niet* wijs, *on magtig* die *niet* magtig is." Zie *Gronden der Nederlandsche Woordafleidingkunde*, bladz. 186. — In een ander taalkundig werk vinden wij te dezen opzichte het volgende: »Wat *on* betreft, hebben wij in de eerste plaats de algemeene ontkennende kracht van de voorvoeging der letter *n* (*enne*) in aanmerking te nemen, als in *niet*, *niets*, *niemand*, *nooit*, *nergens*, (nieuwens) enz., alle ontkenningen van *iet*. *iets*, *iemand*, *ooit*, *ergens*, (ienwers). Zoo was de *n* zoowel met voor- als na-adeeming, *en* of *ne*, voor onze spraak, even als nog tegenwoordig *ne* in het fransch, het oorspronkelijke, eigenlijke en wezenlijke ontkenwoordje, hoewel in later tijd verkeerdelijk in plaats van het overtollige daarbij komende *niet* weggelaten, en nog enkel overig is in *ten zij*, (*'t en zij*, *het en zij*, *het zij niet*.) De *n* alzoo, om het even door welken klinker voorafgegaan, beteekent ontkenning; zoó in het latijn en fransch *In*, hoogduitsch en engelsch *Un*, bij ons *On*. Zoo *onhoorbaar*, voor

niet hoorbaar, *onbillijk*, voor *niet* billijk," enz. Zie *Kort begrip van het zamenstel onzer taal*, in 1827 te Amsterdam bij P. DEN HENGST EN ZOON uitgegeven, bladz. 215 en 216.

AANT. 16, BLADZ. 10.

Deze bepaling moet men echter niet verder uitstreken, dan tot die uitdrukkingen, welke eene eigenschap of hoedanigheid te kennen geven, en onder deze zijn er misschien nog enkele, die eene uitzondering noodig maken. — De alleen ontkennende kracht, die oorspronkelijk dit voorzetsel *on* had, ging in sommige gevallen over tot die van volstreckte tegenstelling. Zoo vinden wij, dat *on*, vóór zelfstandige naamwoorden van zeer verschillende kracht en beteekenis is. Het ontkent, vooreerst, het aanwezen van datgene, wat het zelfstandige naamwoord, waarvoor het staat, uitdrukt, b. v.: *onmensch*, iemand, die niets menschelijks toont; — *onchristen*, die niet toont een christen te zijn; — *onmagt*, *onschuld*, *onrust*, *onregt*, enz. beteekenen *zonder magt*, *zonder schuld*, *zonder rust*, *zonder regt*, enz. — Verder wordt door voorvoeging van *on* het tegendeel uitgedrukt van hetgeen het zelfstandige naamwoord zonder dit voorzetsel te kennen geeft, b. v.: *ongeluk*, dat iets anders beteekent dan *geen geluk*; *onheil*, hetwelk niet het zelfde is als *geen heil*; *ondank*, dat niet beteekent *geen dank*, maar eene aan de betooning van dank tegenovergestelde handeling. — Eindelijk wordt door voorvoeging van *on* vóór een zelfstandig naamwoord iets schadelijks of nadeeligs aangeduid, b. v.: *ongeval*, nadeelig voorval; *onkruid*, nadeelig kruid; *ondier*, een schadelijk groot dier; *ongedierte*, schadelijke kleine dieren. Hiertoe behooren ook *onkosten*, *onweder* en veel andere.

Voorstellen, waarin *on* in eene der genoemde beteekenissen, vóór zelfstandige naamwoorden geplaatst, voorkomt, als: *Nero was een onmensch*, *het ongeluk tref hem*; *het ongedierte doet veel kwaad*; *hij is een ondeugd*, onder de ontkennende te rangschikken, zoude dus verkeerd gehandeld zijn.

AANT. 17, BLADZ. 11.

Bij het ontleden van deze en dergelijke voorstellen zal men weldoen, wanneer men het onderscheid tusschen den vorm en de beteekenis doet opmerken, en het gezegde dus laat benoemen: *bevestigend gezegde in den vorm van een ontkennend*.

AANT. 18, BLADZ. 11.

Alle vragen onder deze derde hoofsoort der voorstellen opnemende, zal men daaronder ook zoodanige vragende voorstellen aantreffen, waarin het gezegde wel degelijk of bevestigend of ontken- nend is, en die dus te dezen opzichte verschillen van de voorbeelden, in § 13 voorkomende. — Wanneer in eene vraag niet het *gezegde*, maar eenig ander deel van het voorstel, hetzij *onderwerp*, *voorwerp* of *bepaling*, het denkbeeld bevat, naar hetwelk gevraagd wordt, dan is het gezegde regstreeks of bevestigend of ontken- nend, b. v.: *Wie heeft Amerika ontdekt? Welk boek hebt gij gelezen? Wanneer heeft Cicero geleefd? Waar is de Ruiter gesneuveld? Wiens zoon was Cyrus? Waardoor heeft hij zich beroemd gemaakt? Over welke landen heerscht hij? Welke vogels kunnen niet vliegen? Welke talen kunt gij niet spreken? Wanneer kan men de maan niet zien? Waarom is hij niet gekomen?* — Brengt men nu deze en alle andere vragen onder eene derde hoofsoort der voorstellen, dat wij voor zeer verkieslijk houden, dan zal men bij het ontleden dezer vragende voorstellen moeten aanwijzen of de gezegden, daarin voorkomende, bevestigend of ont- kennend zijn, en daar in sommige vragen ook de lijdende vorm van het werkwoord kan voorkomen, zal men tevens de onderscheiding in bedrijvende en lijdende voorstellen hier in acht behooren te nemen.

AANT. 19, BLADZ. 12.

In sommige werken vindt men ook *worden* als koppelwoord ge- bezigd; doch volgens de gegevene bepaling in § 14 kan dit woord niet als zoodanig beschouwd worden, dewijl het wel degelijk een begrip of denkbeeld bevat. *Worden* toch drukt somtijds het denkbeeld van *ont- staan* uit, als: *het wordt licht; het wordt vrede*, enz.; doorgaans beteekent *het wordt* zoo veel als *het bestond niet zoo als het bestaat*, of *zoo als het bestaan zal*. *Worden* geeft dus het *ontstaan* van iets te kennen, of het verbindt een *niet zoo zijn* in het verledene met een *zoo zijn* in het tegenwoordige of het toekomstige en is dus de overgang van *een ander zijn* tot *een ander zijn*. — Zoo ook ver- bindt het woord *blijven een zeker zijn* in het verledene met een *zoo zijn* in het toekomstige, en derhalve kan ook dit woord, als bevat- tende een begrip, geen koppelwoord genoemd worden, zoo als men

wel eens gemeend heeft te mogen opmaken uit zekere overeenkomst in de uitdrukkingen: *ik ben uw vriend, ik blijf uw vriend* en dergelijke.

AANT. 20, BLADZ. 12.

Uit de stelling, die men zoude kunnen aannemen, dat het woord *zijn*, als uitdrukkende het bestaan eens persoons of eener zaak, in alle voorstellen, ofschoon ook niet genoemd wordende, ligt opgesloten, volgt echter geenszins, dat men al de werkingen en al het ondergaan of lijden *kan* of *mag* terugbrengen tot eene zekere wijze van *zijn*; want, behalve dat dan in elk deelwoord het grondbeginsel van het werkwoord moest liggen, en echter het omgekeerde waar is, komen er in onze taal spreekwijzen voor, waarin het woord *zijn*, met een deelwoord vereenigd, geenszins hetzelfde beteekent als het werkwoord zelf, waarvan het deelwoord gebezigd wordt; b. v.: de uitdrukkingen *ik ben doende, ik ben vallende* geven iets anders te kennen, dan *ik doe, ik val*; de eerste duiden eene aaneenschakeling, eene besten- digheid of voortdoring der werkingen of toestanden aan, (zoo beteekent *ik ben vallende* hetzelfde als *ik ben aan het vallen*); de laatste stellen de werkingen of toestanden alleen als oogenblikkelijk tegen- woordig voor.

De Hoogleeraar JULOFS zegt in zijne aantekeningen op BLAIRS *lessen over de redekunst en fraaije letteren*, D. 1, bl. 100, ten opzichte van deze zaak het volgende: »Schoon men het begrip van *schijnen, loopen, schrijven* meer of min kan omschrijven door *schijn- end, loopend, schrijvend zijn*, wordt echter door die omschrijving niet volkomen de zelf- en werkdadige kracht van het verbum uitgedrukt. Onze denkbeelden zouden eene flauwe terugkaatsing in den spiegel der taal vinden, als wij, om de voorstelling b. v. van *de zon schijnt*, aan te duiden, dat werkwoord *schijnen* misten, en slechts het adjecti- vum (want dit zou het dan worden) *schijnend* met het verbum sub- stantivum *zijn* vereenigen kunnende, zeggen moesten: *de zon is schij- nend*. Er is toch altijd meer of min een onderscheid tusschen *de zon schijnt* en tusschen *de zon is schijnend*, niettegenstaande er talen zijn, waarin men sommige tijden van het werkwoord slechts op de laatst- gemelde wijze kan uitdrukken.»

AANT. 21, BLADZ. 13.

Ik heb gemeend de uitdrukkingen *is van mij, is van mijnen broeder*

te moeten beschouwen, als de plaats te bekleeden van *behoort aan mij*, *behoort aan mijnen broeder*, of met weglating van het voorzetsel, *behoort mij*, *behoort mijnen broeder*. De woorden *is van* geven hier toch te kennen, dat de genoemde onderwerpen de *eigendom* of de *bezitting* zijn van de personen door *mij*, *mijnen broeder* uitgedrukt. *Behooren* wordt gebruikt voor *toebehooren*, en dit beteekent *in eigendom aan iemand behooren*. Zie *Beknopt Ned. taalk. Woordenboek van den Heer WEILAND*, op de woorden *behooren* en *toebehooren*. — Verkiest men echter de uitdrukking: *dit boek is van mij*, te lezen: *dit boek is mijn*, of *dit boek is het mijne*, dan zal men *is* koppelwoord en van *mij* gezegde moeten heeten.

AANT. 22, BLADZ. 13.

Wanneer men het redekundig ontleden geheel op zich zelf, zonder betrekking tot het taalkundig ontleden, beschouwt, en men dus alle denkbeeld van zelfstandig naamwoord, van naamval, van bijvoegelijk naamwoord, van werkwoord, enz. doet wegvallen, dan zoude men, gelijk sommigen doen, in de voorstellen: *de kagchel is van ijzer*; *de tafel is van hout* en dergelijke, het woord *is* als koppelwoord en de uitdrukkingen *van ijzer*, *van hout*, en andere van dien aard, bloot als gezegden kunnen beschouwen; doch dan zal men in voorstellen als de volgende: *het huis is van ééne verdieping*; *die schilderij is van Rubbens* (in den zin van door Rubbens vervaardigd) en dergelijke, de uitdrukkingen *van eene verdieping*, *van Rubbens* ook als gezegden behooren aan te merken, en *is* hier insgelijks koppelwoord moeten noemen.

AANT. 23, BLADZ. 14.

Zoo zoude dus hier voorkomen als een *bijwoord*, en dit is het ook inderdaad, wanneer het de hoedanigheid eener werking uitdrukt, b. v.: *hij doet het zoo* (op die wijze), of als het de hoedanigheid van eenen persoon of eene zaak of ook van eene werking nader bepaalt of aanwijst, b. v.: *hij is zoo deugdzaam*, *de Ruiter gedroeg zich zoo dapper*, enz.. Doch zoo vindt men ook als *bijvoegelijk naamwoord* opgegeven in het *Etymologisch Handwoordenboek der Nederduitsche taal* van den Heer J. L. TERWEN, en als zoodanig zal het dan moeten genomen worden in: *zijne handelwijs was zoo*, *dat niemand daarop eenige aanmerking konde maken*; *zijn gedrag is altijd zoo*

als men van eenen christen mag verwachten; *de man is altijd zoo*, *nooit anders*. In de beide eerste voorbeelden zal zoo in de plaats van zoodanig gebezigd zijn en eene onbepaalde hoedanigheid uitdrukken, die door de bijgevoegde voorstellen wordt omschreven of bepaald. In het laatste voorbeeld duidt zoo eene hoedanigheid van het onderwerp aan, en vervangt dus de plaats van een bijvoegelijk naamwoord: *de man is altijd zoo* (beleefd, vlijtig, gediensstig,) *nooit anders*. Wanneer men hier *is* neemt in den zin van *bestaat*, dan zoude men te kennen geven: *de man bestaat altijd zoo* (op die wijze), en daar *bestaan* kan beteekenen *het aanwezen*, *het leven*, of ook *de middelen om te leven*, *de broodwinning*, zoude men hier geheel iets anders lezen dan de uitdrukking: *de man is altijd zoo*, *nooit anders*, beteekent. — Wij houden derhalve zoo hier voor de uitdrukking eener onbepaalde hoedanigheid, even als in het voorstel: *hij moet zoo* worden. Hier zal zoo toch wel niet uitdrukken de wijze, op welke het onderwerp *hij* van den eenen toestand in den anderen moet gebragt worden, maar wel den toestand zelven waarin *hij* moet overgebragt worden: *hij moet zoo* — *hij moet deugdzaam worden*.

Komt dus zoo voor in den zin van zoodanig, om eene hoedanigheid of eenen persoon of eene zaak onbepaald uit te drukken, dan zal het, onzes inziens, als gezegde behooren beschouwd te worden, (zie verder § 17 en de aanteekening, daarbij behoorende.)

Hetgeen hier met betrekking van zoo is gezegd, kan men ook hoofdzakelijk toepassen op het woord *hoe* in de vragende voorstellen: *hoe is zijn naam?* — *hoe is die zaak?* en dergelijke. Dat men hier *hoe* ook als uitdrukking van het gezegde moet beschouwen, blijkt duidelijk uit de antwoorden, welke men op die vragen kan geven: *zijn naam is Willem*, *die zaak is moeilijk*.

AANT. 24, BLADZ. 15.

Dat er zich bij zoodanige beschouwing van de opgegevene voorbeelden en andere van dien aard zwarigheden opdoen, valt niet te ontkennen; doch die zullen niet minder zijn, wanneer wij hier zijn in den zin van *bestaan*, en *wil*, *kan*, *mag*, *moet* als wijzigingen van het *bestaan* nemen. Dan toch zal het voorstel: *de man moet een held zijn*, moeten beteekenen: *de man moet bestaan als een held*, of *de man moet bestaan als een held bestaat*, en dus als een held bepaling

moeten zijn van *bestaan*. Dit zal men niet ligt aannemen. De twee andere opgegevene voorbeelden: *het kind moet beleefd zijn; het mag vrolijk zijn*, zouden, op die wijze behandeld, niet minder moeilijkheden opleveren. — Volgens het aangevoerde in § 16 en 17 en in deze en de voorgaande aantekening mag men dus, mijns bedunkens, op genoegzamen grond aannemen, dat de uitdrukkingen *moet zijn, mag zijn, kan zijn*, wanneer zij beteekenen *moet bestaan, kan bestaan, mag gebeuren, kan gebeuren* als gewijzigde gezegden behooren beschouwd te worden; doch dat zij in andere voorkomende gevallen als gewijzigde koppelwoorden moeten aangemerkt worden.

Heeft men hertegen nog gegronde bezwaren, dan kan men, onzes inziens, geenen anderen weg kiezen, dan, b. v., in het voorstel: *het kind moet beleefd zijn*, de uitdrukking *moet beleefd zijn* te zamen als gezegde te nemen; maar dan zal men ook evenzeer in de voorstellen: *het kind is beleefd; de Ruiter was een held* en dergelijke, de woorden *is beleefd, was een held* te zamen gezegde mogen noemen, en alzoo zoude het koppelwoord op zich zelf niet meer in aanmerking behoeven te komen. Door deze handelwijze zoude men wel vele zwaarigheden ontwijken; echter kunnen wij aan haar onze goedkeuring niet geven.

Dat het woord *zijn* als koppelwoord bij het redekundig ontleden groote moeilijkheid oplevert, is even zoo zeker, als het moeijelijk, zoo niet onmogelijk is, de ware reden daarvan op te sporen. Misschien mag die moeijelijkheid daaraan toegeschreven worden, dat, zoo als men meent, dit woord als zoodanig oorspronkelijk niet tot de taal behoort, maar eerst in gebruik is gekomen, nadat zij van hare eerste eenvoudigheid was afgeweken, en dus oudtijds, gelijk men in vele nog onbeschaafde talen ziet, het gezegde blootweg, zonder eenig verbindingsmiddel naast het onderwerp werd geplaatst, om er de hoedanigheid van uit te drukken. — Uit de spreekwoorden in onze taal, die meestal eenen eenvoudigen en natuurlijken vorm hebben, en waaruit men het waar karakter der taalvorming zien kan, zoude men misschien ook eenigen grond voor dit gevoelen kunnen ontleenen. In vele van die spreekwoorden mist men het zoogenoemde koppelwoord, b. v.: *veel hoofden veel zinnen; veel koeijen veel moeijen; twaalf ambachten dertien ongelukken*, enz.. — Ook zoude welligt de taal van jonge kinderen ons

hierin van eenige dienst kunnen zijn. Dikwerf althans hoort men van hen uitdrukkingen als: *Heintje zoet, Koosje mooi, Pietje stout*, en dergelijke.

Het schijnt, dat de taal reeds gevormd moet geweest zijn, toen men de behoefte gevoelde aan een woord, om de uitdrukking van eenig denkbeeld verbonden aan de uitdrukking van een ander denkbeeld als tegenwoordig, verleden of toekomstend voor te stellen, en dat men toen, bij gebrek aan een ander, zijne toevlugt heeft genomen tot een woord, dat een *bestaan* uitdrukt, tot het werkwoord *zijn*; hetwelk dan ook daarom nimmer een zuiver koppelwoord kan genoemd worden.

AANT. 25, BLADZ. 16.

Van naamvallen sprekende, volg ik de verdeeling en benamingen daarvan, door den heer WEILAND in zijne Nederduitsche Spraak-kunst gebezigd, als zijnde mijns inziens te verkiezen boven die, welke men elders aantrest, waar men de onderscheidene betrekkingen, waarin een persoon of eene zaak, door een zelfstandig naamwoord uitgedrukt, kan voorkomen, tot drie gevallen gebracht heeft. De laatste verdeeling moge bij het redekundig ontleden den leerling eenig gemak aanbrengen, omdat daarbij alle naamwoorden, die eene bepaling uitdrukken tot één geval gebracht worden; zij is weinig geschikt om eene grondige taalkennis te bevorderen, en de verschillende betrekkingen, waarin personen of zaken kunnen voorkomen, regt te doen kennen. Volgens haar toch zoude in de voorstellen: *de bladeren des booms vallen af; de rupsen doen den boom veel nadeel; wij plukken de vruchten van den boom*, het denkbeeld door het woord *boom* voorgesteld, moeten beschouwd worden, als in hetzelfde geval voorkomende. Het is waar, dit woord drukt in de drie voorstellen eene bepaling uit; doch de betrekkingen, waarin het denkbeeld, door dit woord voorgesteld, hier voorkomt, zijn zeer verschillend. Die verschillende betrekkingen worden, door ze ook bij het taalkundig ontleden onder één geval te rekenen, veelal onopgemerkt voorbijgezien en zeer ligt blijft men aan den vorm hangen, zonder de eigenlijke beteekenis der woorden in hunne verschillende betrekkingen regt te vatten en in den geest der taal te dringen. — Het stelsel der naamvallen, zoo als dit bij den heer WEILAND gevonden wordt, volgende, vindt men het woord *boom* in de bovengenoemde voorbeelden in even zoo veel verschillende naamvallen geplaatst, als de zaak, door hetzelfde uitgedrukt, daar in verschillende betrekkingen voorkomt.

Dat men bij een grondig taalonderwijs niet slechts behoort te letten op den vorm, maar vooral ook op de beteekenis der woorden en op de betrekking, waarin de voorwerpen voorkomen, die zij voorstellen, valt niet te betwijfelen, en echter heeft men dit wel eens te veel uit het oog verloren, niet alleen in gevallen als het boven behandelde, maar ook bij de toepassing van sommige uitdrukkingen, in de Spraakkunst van den heer WEILAND voorkomende, b. v.: bladz. 79, § 164, »de vierde naamval wordt ook door voorzetsels beheerscht,” en bladz. 197, § 374, »onze voorzetsels beheerschen alleen den vierden naamval,” en ten gevolge daarvan gesteld, dat de tweede en derde naamval in de uitdrukkingen: *de zoon des vaders; de vader gaf den zoon het boek*, in eenen vierden overgaan, door te zeggen: *de zoon van den vader; de vader gaf aan den zoon het boek*, even als of het gebruik van het voorzetsel de betrekking, waarin een persoon of eene zaak staat, verandert. Dit kan, mijns inziens, de bedoeling van den heer WEILAND niet geweest zijn; want, bladz. 76, § 154 van den tweeden naamval sprekende, zegt hij: »In sommige gevallen wordt het voorzetsel *van* altijd gebezigd,” en geeft hiervan voorbeelden, en op bladz. 217, § 34 leest men: »Niet altijd wordt de tweede naamval door verbuiging van het zelfstandig naamwoord gevormd, maar hiertoe moet men dikwerf het voorzetsel *van* te hulp roepen.” Het blijkt dus duidelijk, dat genoemde taalgeleerde wel degelijk onderscheid maakt tusschen vorm en betrekking, tusschen verbuiging en naamval. Dit zoo zijnde, dan is ook de stelling: de naamvallen zijn de veranderingen of verbuigingen, die de naamwoorden in hunne verschillende betrekkingen ondergaan, niet aannemelijk. De onjuistheid dezer omschrijving van de naamvallen blijkt ook daaruit, dat hetgeen nu eerste naamval genoemd wordt, daaronder niet konde begrepen worden, dewijl de naamwoorden, in die betrekking voorkomende, volstrekt geene verbuiging of verandering ondergaan, en dus eigenlijk zonder naamval zouden zijn.

AANT. 26, BLADZ 16.

Deze voorbeelden zijn duidelijk, en het lijdt onzes inziens geene tegenspraak, dat de uitdrukkingen: *Jan! mijn vriend! mijnheer! mijn God!* hier bepalingen zijn van *gij* en *u*, niettegenstaande de beide laatstgenoemde, *mijnheer! mijn God!* als aansprekingen in eenen anderen naamval voorkomen dan het voornaamwoord, dat zij

bepalen of omschrijven, en hier dus eene afwijking plaats heeft van den regel, die leert, dat twee naamwoorden, van welke het laatste eene verklaring of bepaling is van het eerste, in eenerlei naamval staan. — Doch de zaak wordt moeilijker, wanneer men voorbeelden aantreft als het volgende: *Kinderen! er is een God!* Men zoude, wel is waar, hier bij het woord *kinderen!* andere denkbeelden kunnen voegen, en alzoo van dit enkel woord een volledig voorstel vormen, b. v.: *Luistert, Kinderen! er is een God!* of, *Ik zeg u, Kinderen! er is een God!* Dit zoude echter zijn den knoop door te hakken om zich te redden, maar geenszins dien behoorlijk op te lossen. Sommige hoogduitsche schrijvers nemen, in gevallen als het onderhavige, ja zelfs in alle aansprekingen, een verkort voorstel aan; maar wij kunnen ons daarmee volstrekt niet vereenigen. In ieder voorstel toch moet noodwendig een gezegde gevonden worden of opgesloten liggen; doch nemen wij de uitdrukking: *Kinderen! er is een God!* zoo als die daar voor ons ligt, dan staat daarin het woord *Kinderen* geheel op zich zelf. Er wordt van het denkbeeld, dat dit woord uitdrukt, volstrekt niets gezegd; maar alleen van het denkbeeld *God* wordt het aanwezen of het bestaan door het gezegde *is* uitgedrukt. — Wij noemen dus dit woord *Kinderen* enkel aanspreking, en sluiten het, even als de voegwoorden en tusschenwerpsels, bij het ontleden van een voorstel uit, als niet behoorende tot de denkbeelden, die het voorstel uitmaken. Men zoude ook bij het ontleden van de voorbeelden § 23, b, voorkomende, en anderen van dien aard, de uitdrukkingen *Jan! mijn vriend!* en dergelijke aansprekingen kunnen noemen, doch zouden er dan behooren bij te voegen, dat zij hier als bepalingen gebezigd worden.

AANT 27, BLADZ. 17.

Men heeft wel eens, misschien op grond van de bepalingen door den Heer WEILAND in zijne Spraakkunst, § 352, bladz. 188 en § 358, bladz. 191, van de bijwoorden gegeven, met eene pennestreek verklaard: »bijwoorden kunnen toch wel nimmer bepalingen van voorwerpen zijn”; doch men schijnt daarbij niet gedacht te hebben aan hetgeen diezelfde taalgeleerde in zijn Taalkundig Woordenboek onder anderen van het woord *alleen* zegt: »ALLEEN, een bijwoord, dienende, om eene zaak met uitsluiting van alle andere aan te duiden, of om iets

van eene zaak met uitsluiting van alle andere te beweren: *wijn alleen drinken*, niets dan wijn drinken." Men zal toch wel niet willen ontkennen, dat *alleen* hier eene bepaling van het voorwerp *wijn* is. Zoo zullen dan ook in de uitdrukkingen: *de Ruiter vooral was een groot held; ik althans heb het niet gezegd*, de woorden *vooral* en *althans* wel bepalingen zijn van de onderwerpen *de Ruiter* en *ik*.

AANT. 28, BLADZ. 19.

De woorden *voorbarig* en *toornig*, in § 28 voorkomende, zijn onverbogene bijvoegelijke naamwoorden. — Op den aard der bijvoegelijke naamwoorden lettende, vinden wij, dat een woord in de volgende gevallen als bijvoegelijk naamwoord kan voorkomen:

- 1.) als uitdrukkende eene hoedanigheid of eigenschap, die men aan eenen persoon of eene zaak toekent of ontzegt, en dus als een gezegde, b. v.: *de mensch is sterfelijk, de kogel is rond, het boek is niet nieuw*;
- 2.) als uitdrukkende eene hoedanigheid, die eenig voorwerp óf eerst verkrijgt, óf die bij voortdoring bij hetzelfde wordt gevonden; of eenen toestand, waarin een voorwerp wordt overgebracht of blijft voortduren, b. v.: *de boom wordt groot; het kind blijft gehoorzaam; de man wordt ziek; hij blijft zwak*; het bijvoegelijke naamwoord bevat dus hier eene bepaling van het onderwerp;
- 3.) als uitdrukkende eene hoedanigheid, die reeds aan eenig voorwerp is toegekend, zoo dat men zich het laatste niet meer zonder die hoedanigheid en deze niet afgescheiden van het voorwerp voorstelt; waarom het bijvoegelijke naamwoord hier ook vóór den naam van het voorwerp komt, ten einde beide denkbeelden als reeds vereenigd of als één zamenvattend denkbeeld aan te merken, b. v.: *het groote huis; de koude lucht; de dappere man*;
- 4.) als uitdrukkende den toestand eens voorwerps, in welken aan hetzelfde de handeling, door het gezegde voorgesteld, wordt toegekend, b. v.: *de man is boos weggelopen; de boom staat daar prachtig*. Inzonderheid bezigt men in dit geval de deelwoorden: *het kind stond schreiende daar; hij kwam bedroefd uit het huis*. De bijvoegelijke naamwoorden drukken hier bepalingen uit van de onderwerpen;
- 5.) als uitdrukkende eene hoedanigheid, die eerst door het werkwoord in verbinding wordt gebracht met den persoon of de zaak, door

het naamwoord genoemd; gevende tevens het werkwoord de wijze te kennen, op welke aan den persoon of de zaak die hoedanigheid wordt toegekend of ontzegt, b. v.: *ik vind den wijn zuur; ik noem hem braaf; hij heeft het mes scherp geslepen; gij hebt hem gelukkig gemaakt; de zaak komt mij bedenkelijk voor*. Hier drukken de bijvoegelijke naamwoorden bepalingen uit van de voorwerpen, met uitzondering van het laatste voorbeeld, waarin het eene bepaling van het onderwerp bevat.

AANT. 29, BLADZ. 20.

In sommige taalkundige werken worden de tusschenwerpsels beschouwd als uitdrukkingen, die een geheel voorstel in zich bevatten, zoodat, b. v.: *och! hetzelfde zoudé uitdrukken als ik smeeek u! — o! hetzelfde als ik verwouder mij! — ach! hetzelfde als ik heb smart of medelijden*, enz. Dit komt echter niet overeen met den aard der tusschenwerpsels, als zijnde deze slechts onwillekeurige uitdrukkingen van ons gevoel en geene uitdrukkingen van eenig oordeel, dat door het denkvermogen is opgewekt, of door de onmiddellijke verbinding van twee of meer denkbeelden is ontstaan.

AANT. 30, BLADZ. 37.

Dat de woorden als, dan en maar ook voegwoorden zijn, en als zoodanig bij de ontbinding van veelvoudige voorstellen in enkelvoudige wegvallen, zal wel aan geenen twijfel onderworpen zijn. — De Heer WEILAND brengt niet alleen, in betrekking tot maar ook voorkomende, ook onder de voegwoorden (zie *Nederd. Spraakkunst*, bladz. 199, § 378 en *Beknopt Ned. taalkundig Woordenboek*, D. I. bladz. 141). — Men zoudé, onzes inziens, met hetzelfde regt de woorden evenmin, evenzeer, zoowel, niet minder en dergelijke ook daaronder kunnen rangschikken; doch, wanneer wij op de beteekenis dier woorden zien, durven wij evenmin het eerste als de laatste zoo bepaald voor voegwoorden verklaren. — Alleen toch is ongetwijfeld een bijwoord, dat eene afzondering uitdrukt (zie aanj. 27); het voorgevoegde niet, ook een bijwoord, duidt aan, dat die afzondering niet bestaat; bijengevoegd geeft dus deze uitdrukking eenen zekeren bepaalden aan dat deel van een voorstel, waarbij zij behoort. Het woord weinig zal wel niemand tot een voegwoord maken; echter beteekent min niets anders dan weinig; het voorgevoegde even is ook een bijwoord;

te zamen kunnen zij dus geen eigenlijk voegwoord vormen. — Op gelijke wijze kan men de andere in § 11, genoemde uitdrukkingen, evenzeer, zoo wel, niet minder, beschouwen en verklaren; het doet er, althans naar ons oordeel, niets toe, of eene bepaling een getal, eenen trap of graad of wel eene hoedanigheid uitdrukt.

Het is waar, men zoude de genoemde woorden kunnen beschouwen, als uitdrukkende eene nadere verbinding van de *denkbeelden*, welke met elkander vergeleken worden, en ze als zoodanig onder de voegwoorden kunnen opnemen. Het lijdt echter geenen twijfel, of zij doen meer dan voegwoorden; zij geven eenen bepaalden zin aan het voorstel, waarin zij voorkomen met betrekking tot het daarbij gevoegde voorstel, en gaan dus de werkzaamheid van voegwoorden, die de voorstellen in zekere betrekking tot elkander alleen verbinden, te buiten. Zij stellen ook, ofschoon zij wel de verbinding der denkbeelden van twee voorstellen noodzakelijk maken, de verbinding der voorstellen zelve eigenlijk niet daar; dit geschiedt door de voegwoorden dan, als, maar ook.

Men zal dus, onzes inziens, de uitdrukkingen niet alleen, evenmin, evenzeer, zoowel, niet minder en dergelijke bij het ontleden moeten beschouwen als bepalingen uitdrukkende van die denkbeelden, welke in de beide voorstellen met elkander vergeleken worden; zoodat, b. v., in het voorstel: *zoowel Oldenbarneveld als de Wit was een groot staatsman*, de uitdrukking zoowel eene bepaling van *Oldenbarneveld* en als het voegwoord is, dat de eigenlijke verbinding der voorstellen uitmaakt.

Bij de ontbinding van zoodanige veelvoudige voorstellen in twee, geheel op zich zelve staande enkelvoudige voorstellen, kan men, onzes inziens, de uitdrukkingen zoowel, enz. doen wegvallen, gelijk men de ontlede voorstellen, achter het tweede hoofdstuk, onder de letters *i, k, l, m* en *n* gevoegd, zien kan.

AANT. 31, BLADZ. 38.

Wanneer men met het ontleden van veelvoudige voorstellen eenen aanvang maakt, is het, onzes inziens, verkieslijk, dat men bij de tweede ontleding den leerlingen ieder enkelvoudig voorstel afzonderlijk in zijne rededeelen leere ontbinden. Hebben zij hierin eenige bedrevenheid verkregen, dan volge men, zoo veel mogelijk, de orde, waarin de

rededeelen in het veelvoudige voorstel elkander opvolgen, gelijk in de hier geplaatste voorbeelden geschied is. — Deze wijze van handelen is inzonderheid te verkiezen bij het ontbinden van zamengestelde voorstellen.

AANT. 32, BLADZ. 45.

Wanneer twee of meer bepalingen door het voegwoord en verbonden zijn, gelijk in dit voorbeeld, dan kan men die bepalingen bij het ontleden te zamen nemen en aan zoodanige uitdrukking den naam geven van *veelvoudige bepaling*. — In het derde hoofdstuk wordt daarvan een voorbeeld gevonden.

AANT. 33, BLADZ. 46.

De ontkenning wordt bij het eerste gezegde in dit voorbeeld niet dadelijk uitgedrukt, maar door het volgende voegwoord noch aangeduid, dat, volgens ons taaleigen, zoowel het eerste als het laatste gezegde ontkenkend maakt. Om voorstellen als dit den leerlingen wel te doen begrijpen, zal het, onzes inziens, verkieslijk zijn, de ontleding ook met het ontkennende *niet* te laten verrigten, op deze wijze:

<i>Een ondankbaar mensch . . .</i>	onderwerp,
<i>wordt niet bemind . . .</i>	ontkenkend gezegde,
<i>en . . .</i>	voegwoord,
<i>wordt niet geacht . . .</i>	ontkenkend gezegde.

AANT. 34, BLADZ. 54.

Dat men de hier genoemde en dergelijke tusschen- of bijgevoegde voorstellen als onvolkomen behoort te beschouwen, is bij ons aan geenen twijfel onderworpen. Wanneer wij over de zamentrekking der volzinnen de Spraakkunst van den Heer WEILAND, bladz. 319—324, of de werken van andere taalgeleerden inzien, en over de zamenvoeging van enkele voorstellen tot uitgebreide zamengestelde nadenken, meenen wij, dat ons oordeel te dezen opzichte niet ongegrond is.

Wil men in de voorbeelden: *de mensch, door God op deze aarde geplaatst, om tot zijne eer te leven, vergeet niet zelden deze zijne heerlijke bestemming; — hij beschrijft een tijdvak, rijk in merkwaardige gebeurtenissen*, en dergelijke, de tusschen- of bijgevoegde voorstellen enkel als bepalingen van het onderwerp of voorwerp aanmerken, dan zal men bij het redkundig ontleden wel vele moeilijkheden ontwijken, maar ook de zaken meer opper-

vlakking beschouwen, dewijl men zich dan niet al de denkbeelden, die een volzin bevat, van elkander onderscheiden, voor den geest brengt. Ook zal men dan, op denzelfden grond, alle tusschenvoorstellen, die tot omschrijving van eenig reedeel strekken, al zijn ze ook nog zoo volledig, bloot als bepalingen kunnen aanmerken. — Verkiest men ook dit niet, maar wil men de uitdrukkingen in genoemde voorstellen: *door God op deze aarde geplaatst, om tot zijne eer te leven*; — *rijk in merkwaardige voorvallen*, als omschrijvende voorstellen, en dus als uitdrukkingen van het oordeel, blijven beschouwen, dan behoeft het geen breedvoerig betoog, dat zij onvolledig zijn: immers, men kan geen oordeel vormen zonder *onderwerp*, en dat ontbreekt in beide deze voorbeelden. — Hieruit volgt als van zelf, dat men bij het redekundig ontleden van zoodanige voorstellen het ontbrekende *onderwerp* moet denken of in het voorstel voegen, en geschiedt dit, dan zullen ook de woorden *zijn* of *worden*, die, het zij als koppelwoord, het zij als gedeeltelijk gezegde, evenzeer ontbreken, daarin behooren geplaatst te worden.

Men heeft wel eens gezegd, dat men bij het redekundig ontleden de uitdrukkingen der denkbeelden, zoo als men ze in de taal vindt, moet behouden, zonder die in gevallen, gelijk de boven behandelde, als onvolkomen te beschouwen. Doch zoodanig eene stelling is, onzes inziens, niet wel doordacht; immers, indien zij moest gevolgd worden, zoude niet alleen het ontleden van vele stukken in ongebonden stijl hoogst moeilijk, zoo niet geheel onmogelijk zijn, maar ook zoude men zich in groote verlegenheid bevinden bij het ontleden van vele uitdrukkingen, in gebonden stijl en in het dagelijksche leven voorkomende, als: van de dagteekening aan het hoofd of het slot eens briefs, b. v.: *Amsterdam, den 1 April 1848*; van het slot of onderschrift van wetten, verordeningen, verdragen enz., b. v.: *Aldus aangenomen en vastgesteld in onze vergadering, enz.* Deze en dergelijke uitdrukkingen moeten toch iets beteekenen, en doen zij dit, dan moeten zij uitdrukkingen van het oordeel door woorden zijn, die niet als volledige voorstellen kunnen beschouwd worden.

AANT. 35, BLADZ. 61.

Bepalingen als deze met een vergelijkend voegwoord voor zich, kan men, zulks verkiezende, tot volkomene voorstellen vormen. De uitdrukking *als u zelven* hier voorkomende, kan men dus veranderen in het

voorstel: *als* (zoo als of gelijk) *gij u zelven bemint*, en dit aldus ontleden:

<i>als</i>	voegwoord,
<i>gij</i>	onderwerp,
<i>u-zelven</i>	voorwerp,
<i>bemint</i>	bevestigend gezegde.

Niet altijd echter laat de beteekenis van *als* toe, om de bepaling, die op hetzelfde volgt, tot een voorstel te vormen. Wanneer dit woord gebezigd wordt, om zekere betrekking, waardigheid of hoedanigheid aan te wijzen van de personen, die als onderwerp, voorwerp enz. voorkomen, is de uitdrukking, welke op hetzelfde volgt en die betrekking, waardigheid of hoedanigheid te kennen geeft, slechts eene bepaling, b. v.: *de Ruiter stierf als admiraal*; *hij beschrijft hem als dichter*; *hij is bekend als geleerde*; *ik schrijf dit aan u als vriend*; *men moet de menschen beschouwen als menschen, niet als engelen*. Het is duidelijk, dat b. v., in het voorstel: *de Ruiter stierf als admiraal*, de uitdrukking *als admiraal*, de betrekking of hoedanigheid aanwijst, waarin de Ruiter zich bevond, toen hij stierf, en dus bepaling van het onderwerp *de Ruiter* is. — Anders zoude het zijn, wanneer men zegt: *de Ruiter stierf als een held*. Hier zoude de bepaling *als een held* de wijze te kennen geven, op welke de Ruiter stierf, en dus tot een voorstel kunnen gevormd worden: *de Ruiter stierf, als een held sterft*.

AANT. 36, BLADZ. 83.

Het lijkt, onzes inziens, geen twijfel, of in de uitdrukking: *die aan vele duizenden het leven kostte*, is *het leven* het voorwerp van de handeling, die door het gezegde *kostte* wordt uitgedrukt, niettegenstaande het woord *kosten* onder die werkwoorden wordt gerangschikt, welke men *onzijdige* noemt. — Dat dit werkwoord hier in eenen oneigenlijken zin gebezigd wordt, zal men evenmin ontkennen, als dat het in dienzelfden zin zal moeten genomen worden, wanneer men het bezigt in de beteekenis van *gelden, waardig zijn, op haar geld te staan komen*, b. v.: *het pond kost drie gulden*; althans wanneer wij, volgens het gevoelen van sommige taalkenners, aannemen, dat het werkwoord *kosten* afkomstig is van het zelfstandige naamwoord *kost*, en dus beteekent *verteren, wegnemen*, en niet van het Latijnsche *constare*, Italiaansche *costare*. Zie KILIAAN op het woord *kosten*, en WEILAND, *Beknopt Nederd. taalk. Woordenboek*, op de woorden *kost* en *kosten*, alsmede

J. L. TERWEN, *Etymologisch Handwoordenboek der Nederduitsche taal* op het woord *kost*.

AANT. 37, BLADZ. 88.

De ontkennende beteekenis van dit voorstel is gelegen in het woord *geene*. Men zoude de ontkenning, door dit woord uitgedrukt en hier bij de bepaling gevoegd, tot het gezegde kunnen overbrengen, door het voorstel aldus te schrijven: *De vrije drukpers is daar niet gelegd aan banden van menschelijke willekeur*. — Met het eerste gedeelte van het volgende voorstel, waarin men de ontkenning bij het voorwerp gevoegd vindt, is het eveneens gelegen.

AANT. 38, BLADZ. 92.

Verkiest men in het voorstel: (*Hij*) *verheffe den zang als wij*, de uitdrukking *als wij* niet te beschouwen als bepaling van het gezegde *verheffe*, maar als een onvolledig bijgevoegd voorstel, (hetgeen onzes inziens hier niet noodig is,) dan wordt de uitdrukking en omschrijving dezer voorstellen aldus:

(*Hij*) *verheffe den zang*.

als (gelijk)

Wij (*den zang verheffen*).

AANT. 39, BLADZ. 92.

Misschien is deze of gene van oordeel, dat de uitdrukking *van vreemde smetten vrij*, niet slechts eene gewone bepaling is van *Nederlandsch bloed*, maar den hoofdinhoud uitmaakt van het omschrijvende voorstel: *dat vrij is van vreemde smetten*; doch dan zoude dit bepalende of omschrijvende voorstel geheel iets anders bevatten dan de bovengenoemde uitdrukking. Deze toch geeft niet te kennen, dat het *Nederlandsche bloed* in het algemeen *vrij is van vreemde smetten*, hetwelk de zin zoude zijn van het gevormde voorstel; maar zij duidt eene hoedanigheid

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend hoofdvorstel; bevattende eene opwekking of aansporing tot het aanheffen van een Vaderlandsch feestlied, gerigt aan de omschreven wordende personen.

Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; dienende tot bepaling van het hoofdvorstel, of tot aanwijzing, hoe het aanheffen van den zang moet geschieden.

aan, als nadere bepaling, hoe het *Nederlandsche bloed* moet zijn, dat den bedoelden personen in de aderen vloeit.

AANT. 40, BLADZ. 92.

Het komt ons voor, dat men de uitdrukking: *vereend van zin*, hier gevoegelijk als bepaling van het onderwerp *Hij* kan beschouwen, en men haar dus niet tot een volledig voorstel behoef te vormen. — Dat de bepaling *met ons* hier behoort bij het gezegde *stelle in*, is niet twijfelachtig; de plaatsing van het scheidteeken neemt alle onzekerheid weg. Het is echter zeer waarschijnlijk, dat dezelfde bepaling ook moet gedacht worden bij de uitdrukking *vereend van zin*. Vormt men deze nu tot een volledig tusschenvorstel, dan zal het geheel in proza aldus kunnen voorgesteld worden: *Hij, die met ons vereend is van zin, stelle met ons, met onbeklemede borst, het godgevallig feestlied in voor Vaderland en Vorst*, en de volgende voorstellen bevatten.

Hij stelle met ons in, met onbeklemede borst, het godgevallig feestlied voor Vaderland en Vorst. { Enkelvoudig, bevestigend, bedrijvend voorstel; bevattende eene herhaling van de opwekking of aansporing, in het hoofdvorstel gedaan.

(*Die met ons*) *vereend (is) van zin.* { Enkelvoudig, bevestigend, lijdend voorstel; dienende tot omschrijving van het onderwerp *Hij* uit het vorige voorstel.

AANT. 41, BLADZ. 92.

Het voorstel: *Hij stelle met ons, vereend van zin, met enz.*, noemen wij enkelvoudig, niettegenstaande er twee bepalingen, door het voegwoord *en* verbonden, in voorkomen. Deze bepalingen zijn door den Zusammenhang met de andere deelen van het voorstel zoodanig aan elkander verbonden, dat zij elk afzonderlijk niet bij die andere deelen kunnen gevoegd worden. De dichter toch spreekt niet van een feestlied voor Vaderland en van een feestlied voor Vorst te zamen. Dit blijkt uit den inhoud van het geheele lied. Deze eenheid in de voorstelling maakt dus het voorstel enkelvoudig, ofschoon er twee gelijkgeordende bepalingen in zijn, en brengt het onder die soort, waarover in § 26 is gehandeld.

AANT. 42, BLADZ. 93.

Verkiest men de bepaling *als wij* te beschouwen als een onvolledig voorstel, zie aant. 38, dan is de ontleding aldus:

<i>als</i> (gelijk)	voegwoord,
<i>wij</i>	onderwerp,
(<i>den zang</i>)	verzwegen voorwerp,
(<i>verheffen</i>)	verzwegen bev. gezegde.

AANT. 43, BLADZ. 93.

Vormt men van de uitdrukking *vereend van zin* het volledige tusschenvoorstel: *die met ons vereend is van zin*, zie aant. 40, dan is de ontleding deze:

(<i>die</i>)	verzwegen onderwerp,
(<i>met ons</i>)	verzwegene bep. van het gezegde,
<i>vereend (is)</i>	bevestigend gezegde,
<i>van zin.</i>	bepaling van het gezegde.

AANT. 44, BLADZ. 94.

Bij het overnemen dezer coupletten van Nederlands grooten Dichter Mr. W. BILDERDIJK, om ze redekundig te ontleden, heb ik gemeend de spelling, zoo als ik die hier vond, te moeten behouden.

Dat ik de drie coupletten te zamen éénen zamengestellten volzin heb genoemd, ofschoon de twee eerste ook door een punt gesloten zijn, zal, zoo ik vertrouw, wel niemand bevreemden: immers, bij de eerste lezing zelfs gevoelt men terstond, dat ieder couplet geenen volkomenen zin uitmaakt; de twee eerste coupletten en het eerste gedeelte van het derde bevatten, gelijk men ook uit de ontleding zien kan, slechts bepalingen, terwijl het onderwerp en het gezegde van het hoofdenkbeeld uit het geheele stuk eerst in het laatste gedeelte van het derde couplet gevonden worden.

Bij dit voorbeeld van ontleding zie men het gestelde in § 11 van het eerste hoofdstuk en aantekening 14, over het ontkennende *niet* voor sommige bepalingen.

AANT. 45, BLADZ. 101.

Ofschoon het woord *toch* doorgaans onder de voegwoorden wordt gerangschikt, heb ik het evenwel hier *bepaling* genoemd, omdat het ongetwijfeld behoort bij het volgende woord *nooit* en dit laatste denkbeeld nader bepaalt. — Ook de Heer WEILAND zegt in zijn *Beknopt Nederd. taalkundig Woordenboek*, dat *toch* den zin der gezegden, waarbij het gevoegd wordt, versterkt, en geeft dus niet onduidelijk te kennen, dat dit woord somtijds iets van de beteekenis eens bijwoords heeft.

11472

13